Kasteel Stapelen c.a. te Boxtel

ontstaan en historie

Ruud van Nooijen

< wapen van Mahie

Op Zaturdag den 10 July 1779 des morgens om 9 uuren zal op den KASTEELE tot BOXTEL voor het Verpagten der Tiendens VERKOGT worden, een party Kruisraamen, met Glasen en verder oude Timmer.

's Hertogenbossche Courant, 6 juli 1779

© *Ruud van Nooijen, Boxtel - versie: 10 augustus 2019 (artikel begonnen op 7 april 2015*)*

Inhoudsopgave

1. HERKOMST NAAM STAPELEN, blz. 4 t/m 5

2. BOUWGESCHIEDENIS EN BESCHRIJVING KASTEEL, blz. 6 t/m 43

3. EIGENAREN EN BEWONERS, blz.44 t/m 123

4. POLITIEKE EN ALGEMENE GESCHIEDENIS, blz. 124 t/m 144

5. TOEKOMSTPLANNEN: STADSLANDGOED STAPELEN, blz. 145 t/m 152

N.B.: ***Vooralsnog wordt dit artikel door de auteur beschouwd als een 'groeiartikel'. Met andere woorden het is nog niet 'af'(gerond). Met name het onderdeel rentmeesters is nog onderwerp van verdere onderzoekingen. Het kan ook betekenen dat de lezer ontdekt dat er soms nog 'witte vlekken' in de tekst voorkomen.***
Niettemin wordt het digitaal gepubliceerd teneinde het bekend te stellen en eventueel reacties op te roepen (waaronder aanvullende informatie). Het artikel zal derhalve van tijd tot tijd worden 'ververst'. De lezer wordt derhalve aangeraden op de, bovenaan deze pagina vermelde, versiedatum te letten.

---

*) Dit artikel wordt in eerste instantie geschreven om te kunnen dienen als (extra) informatie ten behoeve van de gidsen die medio 2015, in het kader van de viering van het 100-jarig verblijf van de paters Assumptionisten op Stapelen, rondleidingen in en rond het kasteel verzorgen.
Die eerste versie telt omstreeks veertig pagina's.

HET KASTEEL VAN BOXTEL;
naar eene photographie op hout geteekend door J. C. Greive Jr.

Een bijzondere tekening, gemaakt naar <u>een foto van het kasteel van vóór 1866</u>! De prent staat afgedrukt op pagina 165 van nr. 34 van het* Nederlandsch Magazijn*. Elders in dit tijdschrift is een verhaal over de geschiedenis van het kasteel opgenomen. Bijzonder is te zien dat op het rentmeesterskwartier (rechts op de afbeelding) een torentje heeft gestaan. De vormgeving doet denken aan het classississtische vieringtorentje dat tot 1923 op de Sint-Petruskerk stond. Het is niet onwaarschijnlijk dat dit de oudste afbeelding van het kasteel is van kort na de verbouwing door Mahie. Bijzonder is tevens dat er derhalve een foto van vóór 1866 van het kasteel is gemaakt. Op zich is dat al heel bijzonder, waarschijnlijk de vroegste foto van een gebouw in Boxtel. Fotografie was 27 jaar eerder, in 1839 uitgevonden (officieel door* Daguerre*). De brug die we zien is waarschijnlijk grotendeels dezelfde als die, welke in 1947 door een ander exemplaar werd vervangen. In 1810 is er nog een ophaalbrug aanwezig. Vermoedelijk is bij het herstel van het kasteel tevens de erker aan de noordwand - hier rechts op de afbeelding - uitgebouwd. Deze komt op oude prenten van het kasteel (nog) niet voor.

Kasteel Stapelen en missiehuis **Sint-Theresia** *in het jaar 1933. Een stuk van de westelijke wand van het kasteel is hier open. Het gedeelte tussen koetshuis (rechtsonder) en torentje naast gevangenis en duiventoren (rechtsboven) is hier onbebouwd. Thans staat daar een rij garages. Ook is tussen de kapel en duiventoren weinig bebouwing te zien: daar is thans de sacristie aanwezig. Links van het missiehuis is nog het houten noodgebouwtje zichtbaar. Dit is afkomstig uit Esch waar het dienst deed als noodkerk tijdens de bouw van de nieuwe Sin-Willibrorduskerk daar. Twee geplande zijtorens tegen de linker- en rechterzijgevel van het missiehuis worden nooit gerealiseerd. Later volgt nog een aanbouw aan de achterzijde. Op het cirkelvormige plein rechts is op oudere foto's te zien dat daar een boerderij/schuur heeft gestaan. Links, tussen dubbele rij bomen, stroomt de Dommel.*

1. HERKOMST NAAM STAPELEN

De meest waarschijnlijke verklaring voor de Boxtelse naam Stapelen is die van **stapelplaats**[1], verbonden met het **stapelrecht**. Een stapelplaats is een locatie waar goederen worden opgeslagen om te worden verhandeld. Het stapelrecht, verworven dan wel toegeëigend, houdt in dat een heer in zijn gebied kan bepalen dat alle goederen die over zijn grondgebied (vaarwater/ straatweg) worden doorgevoerd, daar gedurende een bepaalde tijd moeten worden uitgeladen om te koop te worden aangeboden aan hemzelf en de bevolking van zijn territorium. Dit is goed voor de locale economie. Een andere verklaring is het feit dat kastelen vaak voortkomen uit een hoeve die met een gracht en een rij toegespitste palen een verdedigbaar goed

[1] **J.J.E.M. (Hans) de Visser**: *Boxtel: een heerlijkheid tussen twee heren*, 2013, p. 83.

wordt. Het woord paal, later stapel kan weer duiden op een pakhuis of opslagplaats. Ook kan stapel duiden op een hooggelegen plaats[2].

De naam Stapelen komt te Boxtel voor het eerst voor in het jaar 1293[3].
Zowel over de juiste herkomst van de benaming van het kasteel alsook inzake de (bouw)geschiedenis en haar bewoners is veel nog in nevelen gehuld.

Boxtel-binnen
Kasteel Stapelen en het terrein richting Burgakker behoorden tot **Boxtel-binnen**, later aangeduid als **Wijk A** (centrum). Die naam is ontleend aan de gegraven kanaaltjes door het centrum van Boxtel die de naam **Binnendommeltjes** kregen. Deze waterlopen waren noodzakelijk om het centrum droog te houden (afwatering). Op diverse plaatsen lagen over deze spraken bruggetjes, waardoor het centrumgebied van Boxtel wel werd aangeduid als ***Boxtel binnen de bruggen***, afgekort tot Boxtel-binnen. Tot die bruggen dienen te worden gerekend:
- de brug over de Dommel bij de overgang van Brederodeweg naar Eindhovenseweg;
- toegangsbruggen tot kasteel Stapelen;
- de Meulekensbrug in de Rechterstraat, bij overgang naar Nieuwstraat;
- de brug op Duinendaal nabij de Decanije;
- het kerkbruggetje, gelegen in de steenweg - nu Clarissenstraat - ter hoogte van het pand van voormalig bloemist Van den Braak;
- de Zwaanse Brug.

We dienen ten aanzien van het gebied Boxtel-binnen een onderscheid te maken in percelen van het centrum die het toponiem Boxtel-binnen dragen èn een (groter) gebied dat **bestuurlijk** word gerekend tot Boxtel-binnen. Op grond van de omschrijving zoals toegepast in de beschrijving in de verkoopadvertentie van het kasteel c.a van de ligging der bij het kasteel behorende goederen en landerijen, kunnen we onder meer Duinendaal en de een gebied langs de Molenweg (thans Molenstraat) aanmerken als behorende tot (bestuurlijk) Boxtel-binnen.
Als met de invoering van de wijkaanduiding door middel van letters, gevolgd door huisnummers, Boxtel-binnen de aanduiding Wijk A verwertf, krijgt het kasteel huisnummer A-1. Op de Decanije (Duinendaal) woont de drossaard met het adres A-2.

[2] **Caroline van den Hout**: ***Kasteel Stapelen***, Kon. Nederlandsche Toeristenbond /Nederlandse Kastelenstichting, deel 9 uit de serie: Nederlandse kastelen, blz. 9, 10
[3] **Caroline van den Hout**: ***Kasteel Stapelen***, Kon. Nederlandsche Toeristenbond /Nederlandse Kastelenstichting, deel 9 uit de serie: Nederlandse kastelen, blz.11

2. BOUWGESCHIEDENIS

De eerste heer/heren heeft/hebben vermoedelijk gewoond op een motteburcht[4], gelegen op een, deels natuurlijke, verhoging op de locatie waar thans de Sint-Petrusbasiliek staat[5] (Oude Kerkstraat, Duinendaal, Koppel). Deze locatie werd wel aangeduid met **Buchestelle**, hetgeen, met de meest waarschijnlijke vertaling kan worden aangeduid als een vluchtheuvel (tegen hoog water) waar beuken staan. Met Buchestelle hebben we ook waarschijnlijk de oudste benaming voor **Boxtel** te pakken. Deze heuvel is tot in de jaren 20 van de vorige eeuw door een zogeheten Binnendommeltje omgeven geweest. Deze vormen mogelijk deels de restanten van wat de omgrachting van de motteburcht is geweest.
Wanneer precies kasteel Stapelen is gebouwd is niet bekend. Mogelijk is dat ergens in de 14e eeuw gebeurd. Het thans bestaande gebouw heeft nog onderdelen die uit de late 14e tot 17e eeuw stammen.[6] Toen de heer van de motteburcht was verhuisd naar Stapelen, kon op de plek van de motteburcht een kleine **Romaanse** kerk worden gebouwd. Deze is daarna in een aantal fasen getransformeerd in de huidige **Gotische** Sint-Petruskerk. De rijkdom van deze grote kerk is ongetwijfeld mede te danken aan het **Heilig-Bloedwonder**[7] dat hier vóór 1380 moet zijn gebeurd.

Waar we spreken over de 'heer' van Boxtel, betreft het de titels **baron** van Boxtel en **seigneur** (heer) van Liempde. Deze titels zijn onderdeel van andere titels en daarmee samenhangende rechten en bezittingen van adelijke geslachten in ons land en daarbuiten, die zij door vererving verwerven.

Toegangen en bruggen naar het kasteel

In vroeger tijden is kasteel Stapelen dubbel omgracht geweest: door de gegraven gracht aan de buitenzijde van de kasteelmuren en, in een wijdere boog eromheen, door laaglandbeek de Dommel, als een extra tevens natuurlijke, barrière voor eventuele aanvallers. Naast de noodzakelijke toegangsbrug tot het kasteel zelf hebben er altijd een aantal bruggen over de Dommel gelegen, waarvan er nu nog twee resteren. Op onderstaande afbeelding, een detail van een kaart van **Frederik Beijerinck** uit 1801 zijn de bruggen ingetekend. Hierna gaan we die afzonderlijke bruggen nader bezien, behalve brugnummer. 5, waarvan nadere gegevens ontbreken.

---

[4] Motteburcht: een versterkte woning van hout, later steen bovenop een (kunstmatige) heuvel, het geheel omgeven door een gracht en palissade, voorzien van een voorhof met bijgebouwen, waaronder voorraadschuren

[5] **Martien Dijstelbloem / Hanneke van der Eerden**: *Een motte op de kerkheuvel*, Heemkundekring Boxtel, 2011

[6] **J.J.E.M. (Hans) de Visser**: *Boxtel: een heerlijkheid tussen twee heren*, 2013, blz. 45 en 75

[7] Priester **Eligius van den Aker** stoot bij het opdragen van de heilige mis in de Sint-Petruskerk, tijdens de consecratie, per ongeluk de kelk met witte miswijn om. De wijn kleurt echter rood op de altaardoeken. Eligius tracht de doeken nadien te wassen, doch de vlekken blijven. Hij bewaart de doeken in een kistje en biecht het voorval aan zijn biechtvader op zijn sterfbed. In 1380 komt er kerkelijke bevestiging dat dit een wonder is. Nadien komt de verering van de doeken op gang.

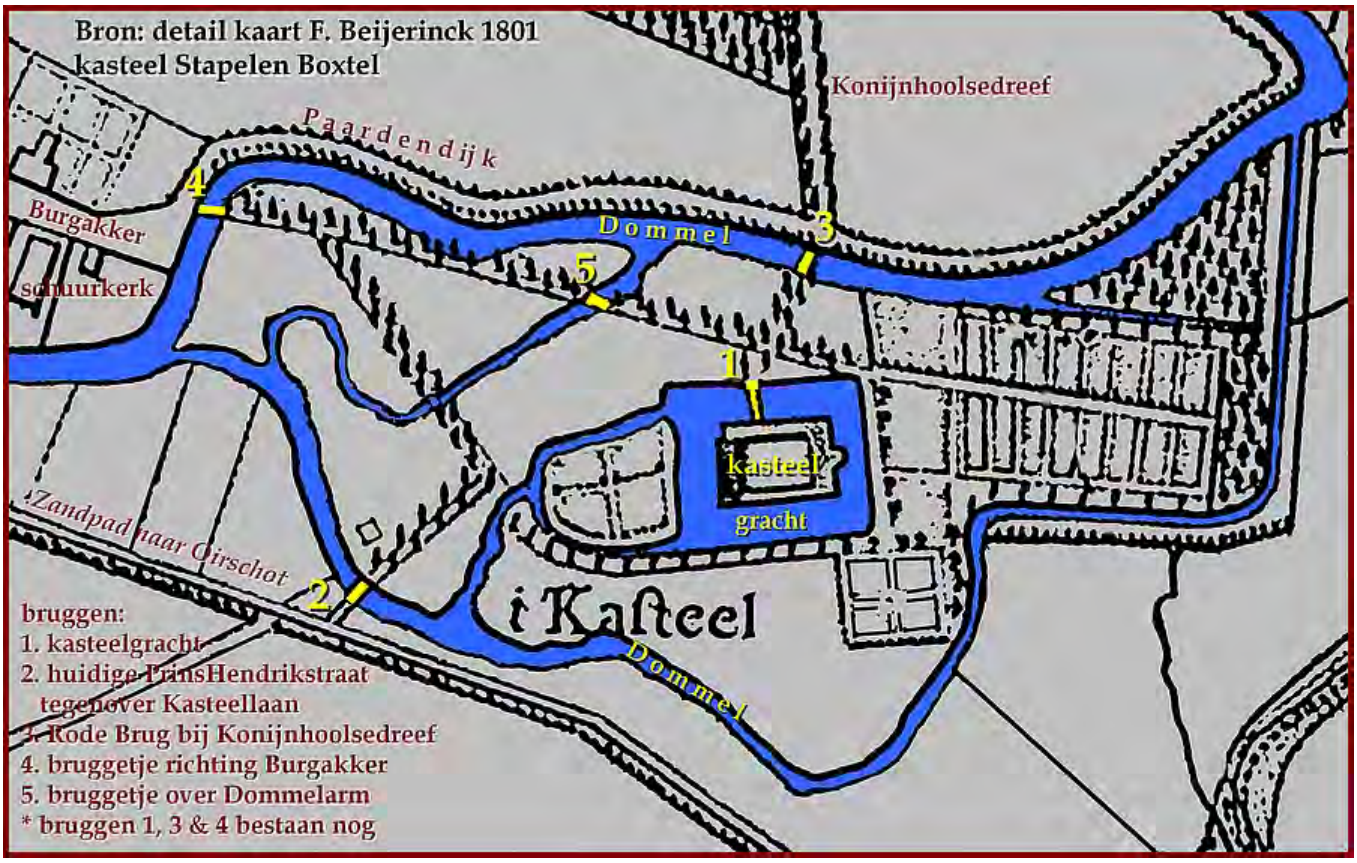

Hoofdingang

Met hoofdingang bedoelen we de belangrijkste en grootste brug die toegang geeft tot het terrein dat we tegenwoordig bestempelen als het park Stapelen. Daarvoor komen twee bruggen in aanmerking: de (verdwenen) burg in de huidige Prins Hendrikstraat, en de **Rode Brug** bij de Konijnhoolsedreeef. Omtrent de grootte van de eerste brug zijn we niet geïnformeerd. De Rode Brug ligt het dichtste bij de toegangspoort van het kasteel en de brug heeft behoorlijke afmetingen. Via de Konijnhoolsedreef en Fellenoord is men snel bij de Rechterstraat en daarmee in het centrum van het dorp. Gedurende een periode was er een stuk weg aanwezig vanaf de haakse bocht in de Konijnhoolsedreef naar de toenmalige steenweg van 's-Hertogenbosch naar Best, later ook Eindhoven en Luik. De aanleg van deze weg passeerde omstreeks 1743 Boxtel aan deze zijde, richting Best. Tegenwoordig is dit de Eindhovensweg. De **Nieuwe Laan**, zoals dit stuk weg dan heet, biedt kasteelbewoners per koets een snelle verbinding vanaf het kasteel naar de verharde weg (thans Brederodeweg) richting 's-Hertogenbosch of Best. Deze laan is mogelijk aangelegd tussen omstreeks 1803 en 1832 en bestaat in 1924 nog[8].

Tot slot een aanwijzing in die richting, gegeven in het boek over de Boxtelse Sint-Petruskerk[9] waar - in 1909 - sprake is van het feit ***de hoofdtoegang van het kasteel bevond zich in de Konijnhoolsedreef, die om half vijf werd afgesloten***.

---

[8] ***Te voet door Brabant***, uitgave van de Touristenbond ANWB 1924 / Nieuwe Tilburgsche Courant, zaterdag 20 juni 1914.

[9] **Piet Dorenbosch**, ***de boxtelse ST.-PETRUS***, boek II, p. 176.

Wellicht dat Mahie, als hij eigenaar wordt, bij het herstel van kasteel Stapelen de hoofdingang die in de eeuwen ervoor als zodanig fungeerde, intact liet. Aldus redenerend komen we uit op de Rode Brug als belangrijkste of hoofdingang tot het kasteelterrein.

kasteelgrachtbrug

De toegangsbrug over de kasteelgracht was in ieder geval in 1815 een ophaalburg[10].

Op de oudst bekende foto's van het kasteel, waarop ook de toegangsbrug is te zien, zien we een vaste houten brug met aan parkzijde een poortachtig bouwsel. Deze poort dateert van 1858[11] en zal derhalve door Mahie zijn gebouwd, mogelijk naar het model van de brug op een oude afbeelding. Te oordelen naar oude foto's was dit geen ophaalbrug. Deze brug wordt omstreeks 1947 vervangen door een andere houten brug met een opbouw als zijnde een ophaalbrug, doch dit is nep: het liggend gedeelte kan niet bewegen. In 1965 wordt die brug vervangen door het thans nog aanwezige, in beton uitgevoerde, exemplaar.

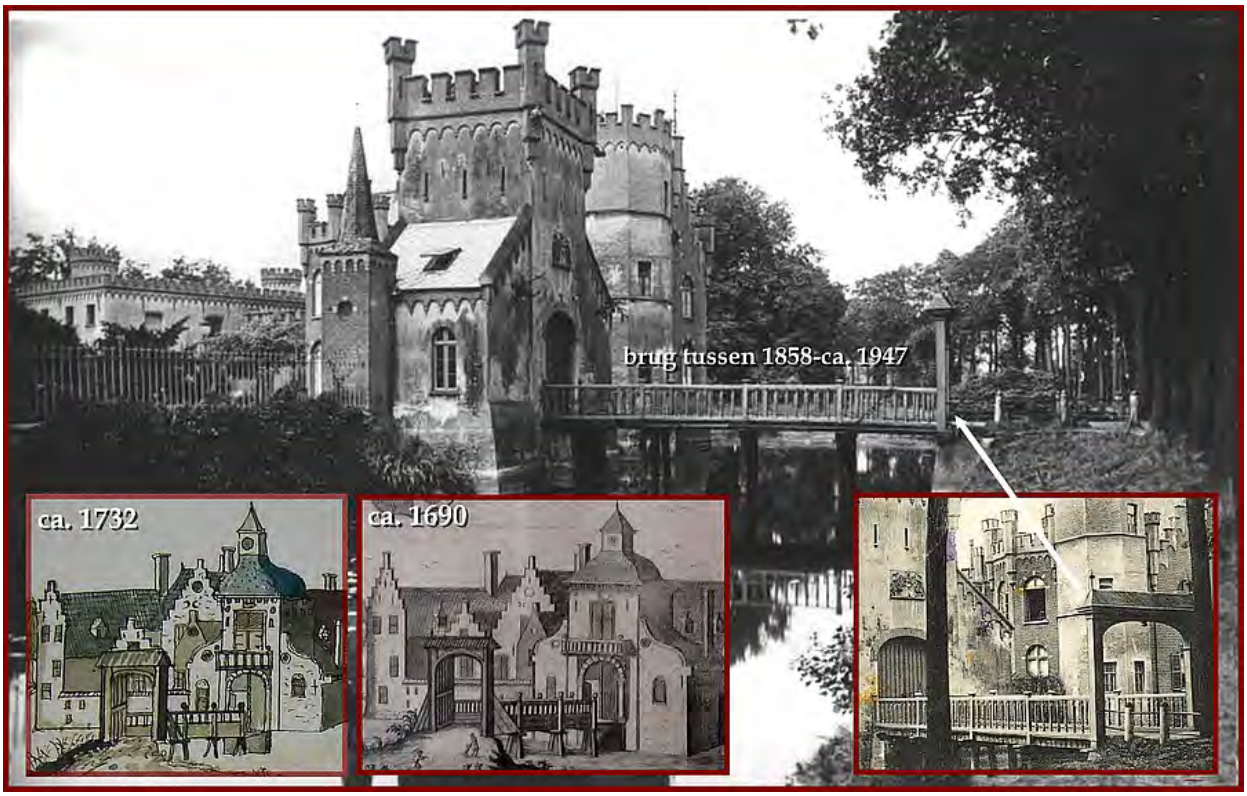

Kasteel Stapelen met gracht en brug die in deze vorm aanwezig is tussen 1858 en 1947. Rechts, aan het begin van de brug, zien we een poortachtig bouwsel. Dit type brug komt ook voor op oude afbeeldingen (17e/18e eeuw) van het kasteel.

---

[10] **A. van Sasse van Ysselt**, 's-Hertogenbosch, ***Het kasteel van Stapelen***, p. 157-162 Taxandria, tijdschrift voor Noordbrabantsche geschiedenis en volkskunde, 1 januari 1918. Tevens: Dagblad der Provincie Noord-Brabant, vrijdag 22 december 1815.

[11] Drs**. Arno Burg** a.a: ***Nederlandse Assumptie 1915-2015***, 2015 Assumptiestichting, ISBN 978-90-812436-5-0 NUR 680, blz. 20..

Linker foto: de houten (pseudo)ophaalbrug die omstreeks 1947 de uit 1858 (Mahie) stammende brug verving. Foto rechts: de fantasieloze betonnen brug die aanwezig is sinds 1965.

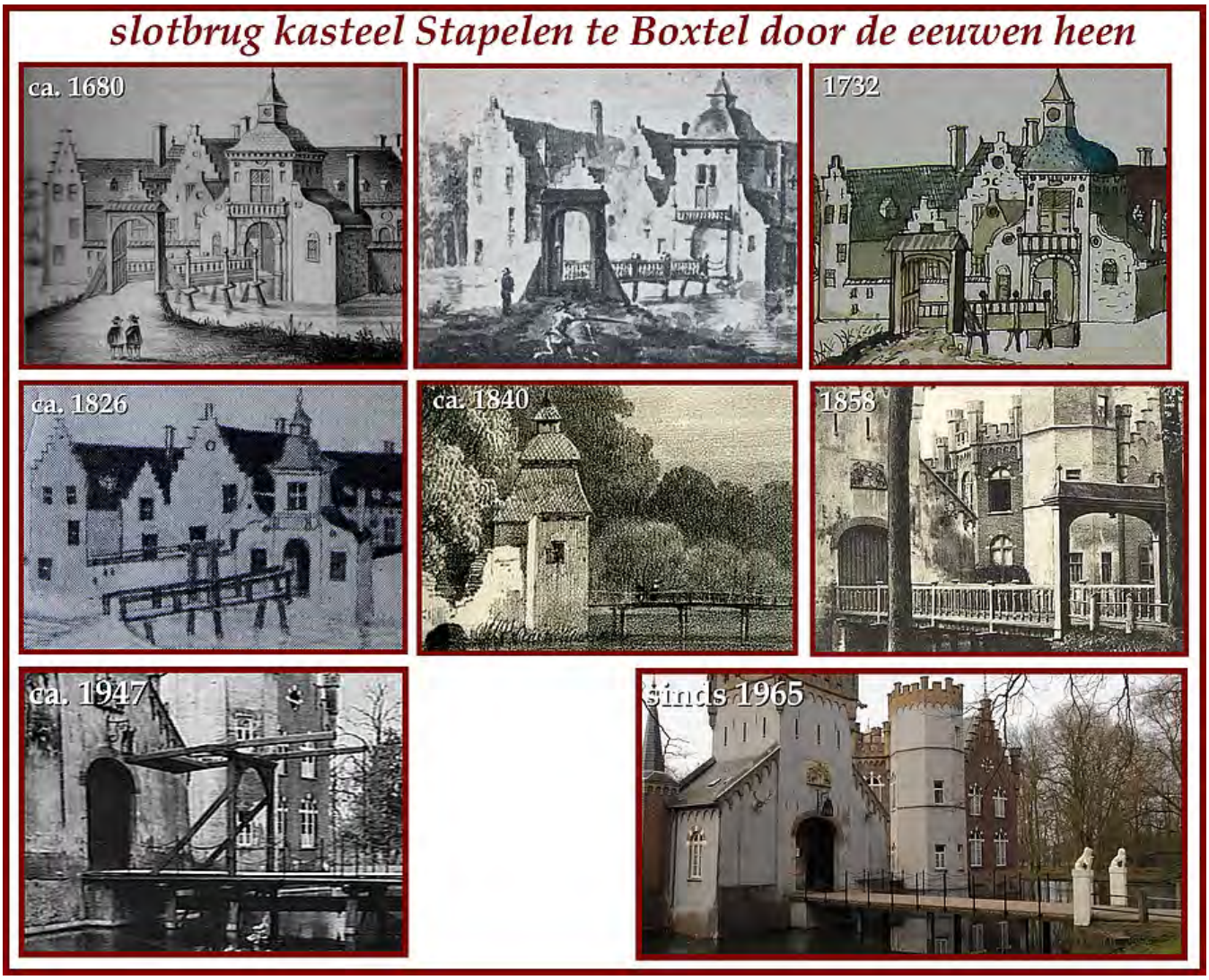

Op bovenstaand overzicht is te zien dat, waarschijnlijk architect **Goijaerts** *in 1858,* **Jan Mahie** *adviseert om de nieuwe slotbrug het aanzien te geven zoals dat eeuwen ervoor het geval was geweest, vermoedelijk echter zonder een beweegbaar deel (ophaalbrug). Ten aanzien van het kasteel zelf heeft hij heel andere - desastreus te noemen - ideeën...*

Brug Zandpad naar Oirschot

Oude Boxtelaren zullen zich herinneren dat de huidige Prins Hendrikstraat vroeger **Ossenpad** heette. Van nog oudere kaarten weten we dat de naam daarvóór **Zandpad naar Oirschot** luidde. Een inmiddels verdwenen Dommelarm liep hier in de richting van de locatie waar thans de spoorlijn ligt, om daar - op de plek waar zich thans de fiets-/voetgangerstunnel bevindt - af te buigen, terug richting tegenwoordige **Dommelbimd**. Ter hoogte van het huidige hek met pilasters aan de Prins Hendrik straat - tegenover de Kasteellaan - lag vroeger een brug. Blijkens een bron[12] zou deze brug nog hebben bestaan in het jaar 1906.

[12] **De Zuid-Willemsvaart**, 2 juni 1906.

Toegangspoort langs de Prins Hendrikstraat, tegenover de Kasteellaan. Achter het hek is het klooster van de zusters* Oblaten van de Assumptie *zichtbaar op de locatie waar vroeger een hoeve stond. Foto van donderdag 25 februari 2010. Inmiddels staat het gebouw leeg. Ter hoogte van het hek lag vroeger een brug over de Dommelarm die het kasteelterrein omsloot. Er zijn geen afbeeldingen of foto's bekend van de brug die hier ooit lag.

Brug met klinket naar Grote Beemd/Burgakker

De brug die is gelegen op de kortste route tussen het kasteel en **Boxtel binnen** (oude centrum) is slechts een brug van bescheiden omvang. **Piet Dorenbosch** omschrijft deze brug in zijn boekje ***Boxtel in oude ansichten*** met de benaming **klinket**, doch klinket is geen benaming voor een bepaald type brug. Een klinket is een deurtje in een grote(re) poort. Het is niet ondenkbeeldig dat aan de zijde van park Stapelen een klinket heeft gestaan, met als doel te voorkomen dat, bij het gesloten zijn van het deurtje, de grotere, overigens niet te openen poort (meer een poortachtige ombouw), een belemmering vormde om het kasteelterrein langs de zijkant alsnog te bereiken.

De benaming **klinket** wordt als zodanig genoemd in de krantenadvertentie uit 1815 als het kasteel c.a. te koop staat. Wanneer het houten bruggetje werd gebouwd is niet bekend, mogelijk dat het werd vernieuwd of gerepareerd ten tijde dat Jan Mahie het kasteel kocht. Dit bruggetje zal altijd hebben gediend om te voet - rijtuigen kunnen er niet door - snel in het centrum van het dorp te kunnen komen. Denk aan personeel dat daar boodschappen moesten doen. De Burgakker is lange tijd onverhard gebleven en eindigde in de velden, slechts een smal zandpad voerde naar het bruggetje naar Stapelen. Rond 1788 werd de

Burgakker verhard omdat daar de rooms-katholieke schuurkerk was gelegen, doch voorbij die locatie - waar thans nog de voormalige **Levensschool,** thans in gebruik bij **SintLucas**, staat - ontbrak enige wegverharding.

Bij het bruggetje in de omgeving van de Burgakker wordt een dienstwoning gebouwd. Dit huisje staat er - zij het verbouwd - nog steeds. Ook verderop, aan de Konijnhoolsedreef, richting Fellenoord, verrijst een dienstwoning. Zij worden in 1865 gebouwd in opdracht van **Mahie** naar een ontwerp van architect **Goijaerts**, die ook het kasteel verbouwt[13].

Houten bruggetje (wel als klinket aangeduid) tussen park en Grote Beemd/Burgakker. Op de brug staat* Gerardus van der Steen *- bijnaam 't Steentje - die fungeerde als portier van Stapelen. Tevens is hij Suisse (ordebewaker) in de Sint-Petruskerk. Het bruggetje wordt in 1935 vervangen door het huidige betonnen exemplaar.

[13] **Brabants Centrum**, 26 augustus 2010

Hier een andere afbeelding van het houten bruggetje tussen park Stapelen (links) en Grote Beemd en Burgakker.

In de jaren dertig van de 20e eeuw raakt het bruggetje danig versleten. Pater **Theodoor Beije**r, wiskundeleraar aan het Missiehuis Sint-Theresia, maakt een ontwerp voor een nieuwe brug. Onder zijn leiding en met assistentie van zijn leerlingen wordt de nieuwe brug, uitgevoerd in beton, gebouwd. De bouw begint op dinsdag 27 augustus 1935.

Bouw nieuwe brug over Dommel tussen park Stapelen en Burgakker. De bouw werd begonnen op dinsdag 27 augustus 1935. Links op linker foto: wiskundeleraar pater Assumptionist Theodoor Beijer, die het ontwerp voor de brug maakte en onder wiens leiding de brug samen met zijn leerlingen werd gerealiseerd.

De in beton uitgevoerde en in 1935 gebouwde brug tussen Stapelen en Grote Beemd/Burgakker. Foto van dinsdag 6 april 2010.

De Rode Brug aan de Konijnhoolsedreef

Aan de oostelijke zijde van het park ligt, schuin tegenover de toegangspoort van het kasteel, een brug over de Dommel die uitkomt op de Konijnhoolsedreef. Deze dreef maakt na ongeveer 200 meter een haakse bocht naar links en komt uit op de Grote Beemd. Aan genoemde bocht ligt een perceel dat vroeger werd aangeduid met **Konijnenberg**. Hier wordt februari 1839 een van de redoutes (veldversterking) aangelegd die in Boxtel verschijnen in verband met de afscheiding van België. Reeds na enige maanden verdwijnt de redoute weer, doch wordt in 2012 als een project van **Heemkundekring Boxtel** en **Waterschap De Dommel** in het terrein teruggebracht. Alleen de sleephelling (verplaatsing van een kanon) en het kanon ontbeken nog... Vrijdag 7 september 2012 vindt de feestelijke opening plaats.

Waar de naam Rode Brug (***Roij Brugge***) vandaan komt is nog onduidelijk. Deze naam zien we ook in andere dorpen/steden gebruikt worden. Mogelijk heeft de aanduiding iets te maken met het feit dat de brug rood was geverfd: een manier om gemeentelijke eigendommen te markeren.

De **Rode brug** *over de Dommel tussen park kasteel Stapelen en de Konijnhoolsedreef, gezien in de richting van park Stapelen. Foto van vóór 1952. Hier is goed te zien dat de (houten) brug aan vervanging toe is. Dat gebeurt kort nadien. Er ligt nu een betonnen exemplaar. Grote eikenhouten palen zoals die, welke hier het hek dragen, hebben tevens gestaan aan het begin van de Konijnhoolsedreef, nabij Fellenoord, alsmede bij het begin van de Nieuwe Laan aan de Eindhovenseweg. Op oude foto's zijn die palen nog te zien. Mogelijk dat daar in nog vroeger tijden ook hekken hebben gestaan. Vroeger moet dit een ophaalbrug zijn geweest*[14]*.*

[14] **Jean coenen**, *Baanderheren, boeren & burgers*, 2005, Aeneas-uitgeverij boxtel, p. 248/249.

De **Rode Brug** *over de Dommel tussen park Stapelen (rechterzijde) en Konijnhoolsedreef (linkerzijde), uitgevoerd in beton, doch met antieke ijzeren reling. Dit is geen hergebruik van de reling van de oude brug, want deze had (zie foto) een houten afzetting. Direct over de brug, aan de zijde van de Konijnhoolsedreef ligt een dijk langs de Dommeloever, die vanouds wordt aangeduid als* **Paardsdijk** *en die, het pad op de dijk naar links volgend uitkomt op de Grote Beemd. Foto van dinsdag 3 februari 2015. Deze brug vormde vroeger vermoedelijk de hoofdtoegang tot het kasteelterrein, het huidige park. Links van de Dommel, aan de overzijde van de brug, ligt de tegenwoordige* **Dommelbimd.**

Toegang zijde Parallelweg-Zuid

Nadat de Dommelarm is gedempt die aan de zijde van de huidige Parallelweg-Zuid ligt kan, na aanleg van die weg, aan deze zijde een toegangslaan worden aangelegd, die tevens toegang geeft tot Missiehuis Sint-Theresia. Dit is ook de enige toegang waar geen hek of poort aanwezig is. Deze toegang heeft het voordeel voor de kasteelbewoners dat men snel bij het spoorwegstation kan komen, hoewel dit ook geldt voor de toegang in de Prins Hendriklaan.

'Nieuwe Laan': wegdeel tussen Konijnhoolsedreef en Eindhovenseweg

gang", dus maar teruggekeerd, want ik wist dat er naar het kasteel nog een toegangsweg was aan den Eindhovenschen Steenweg, en een mooie ook. En ik ga den weg op (indertijd zag ik daar den papiermolen van Velzen, waar eene der eerste stoommachines van Noord-Brabant werd geplaatst: „O, tijd, waar zijt ge heen?") en sloeg onversaagd de laan in.

Detail relaas van iemand die kasteel Stapelen te Boxtel wilde bezoeken. Bron: Nieuwe Tilburgsche Courant, zaterdag 20 juni 1914.

Gedurende een aantal jaren heeft er een 'Nieuwe Laan' gelegen vanaf de haakse bocht in de Konijnhoolsedreef, in een rechte lijn naar de Eindhovenseweg

Inzake het bestaan van de Nieuwe Laan vanaf de Eindhovenseweg naar de knik in de Konijnhoolsedreef en verder naar Stapelen.

Het verlaten van het weinig aantrekkelijke Boxtel, zal ons minder weemoedig stemmen, dan toen wij zoovele andere plaatsjes op onze wandelingen den rug moesten toekeeren. Van het kruispunt, Kruisstraat, Ossenpad en Rechterstraat, voert laatstgenoemde straat ons uit de stad naar den Eindhovenschen Steenweg. Hier gaan we rechtsaf en volgen, door een viertal houten pilaren, overblijfselen van vervallen grootheid, de Nieuwe laan, die naar het kasteel Stapelen voert, dat thans door de Belgische Paters Assumptionisten wordt bewoond. Het kasteel is geheel door een gracht omgeven en maakt met zijn kanteelen en achtkanten toren, zijn poort met torentje en brug en de ter linkerzijde gelegen kapel op het eerste gezicht een middeleeuwschen indruk.

Bron: Te voet door Noord-Brabant, een uitgave van Toeristenbond ANWB, omstreeks 1924 (p.82).

Prinsenkwartier of oude kasteel (westelijke wand)

Komen we door de poort het binnenplein op, dan ligt links (zuidelijke wand) het **prinsenkwartier**, waar de heer van Boxtel zelf met zijn gezin verblijf houdt. Dit kwartier word ook wel aangeduid als het **oude kasteel**.

Dit kwartier vormt het oudste gedeelte van het kasteel. Rechts (noordelijke wand) ligt een nieuwer deel, ook wel **rentmeesterkwartier** of het **nieuwe kasteel** genaamd, waar de rentmeester of kastelein (beheerder kasteel en omliggende landerijen, hoeves en molens) woonde. Bij opgravingen[15] bijkt dat dit terrein oorspronkelijk lager (moerassig?) moet hebben gelegen en eerst moest worden opgehoogd, alvorens het kon worden bebouwd. Waarschijnlijk heeft de eerste bouw van onder andere ridderzaal bestaan uit vakwerkbouw: een houten skelet, opgevuld met een fitselstekwand: de grote vakken tussen de balken van het skelet werden met twijgen opgevuld, en vervolgens met een substantie (o.a. leem) dichtgesmeerd.[16]

Zuidelijke wand kasteel Stapelen of prinsenkartier. Links vooraan: de uitbouw (orangerie) met kantelen werd in 1858 door* Mahie *gebouwd. Op de plek van het lage gebouwtje rechts naast de ridderzaal stond waarschijnlijk ooit een zijbeuk van de ridderzaal. Nadien is hier een loopbrug tussen ridderzaal en kapel gekomen. Deze is op een foto uit 1915 nog aanwezig. Nadien (ca. 1918) werd hier een stenen gebouw met rechte voormuur (evenwijdig aan voorwand ridderzaal) met platdak neergezet dat fungeerde als bakkerij. Op enig moment is dat gebouw vervangen door het huidige - als kantoor in gebruik zijnde - gebouw met schuin dak.* Oranjerie: *bergplaats (exotische) kuipplanten die in de zomer buiten staan. Thans is deze ruimte in gebruik als ontvangst-/vergaderruimte. De kapel is bekend onder de namen Sint-Joriskapel en Heilig-Bloedkapel en behoort eveneens tot het oudste deel.

---

[15] **Adriaan van Abeelen** c.s., archeologisch onderzoek Stapelen in 1968

[16] (**f)(v)itselstekwand**: twijgen worden gevlochten in de grote muurvakken. Vervolgens wordt de wand, die nog gaten tussen de twijgen vertoond, dichtgesmeerd met een mengsel. Er zijn meerdere recepten voor dit mengsel, een ervan luidt: om één kubieke meter bouwmateriaal te krijgen is nodig: 8.800 liter Belgisch leem, 100 kilo kalk, 40 kilo stro, 300 liter paarden urine (paardenurine is geurneutraal. Functie: laat de leemwand zweten en maakt hem waterdicht).

Bij archeologisch onderzoek is komen vaststaan dat de **ridder-** of **leenzaal** (hierna aan te duiden als ridderzaal) oorspronkelijk een houten skeletbouw heeft gekend. In de muur aan de zijde van de kapel trof men in de muur totaal vermolmde, doch nog aanwezige houten staanders aan die voorzien waren van grote gleuven waardoor het waarschijnlijk is, dat de ridderzaal aan kapelzijde een zijbeuk heeft gekend. Op de plek waar die beuk heeft gestaan staat nu de kantoorruimte die voordien als bakkerij in gebruik was. Wanneer genoemde beuk is verdwenen en vervangen door ander bouw is niet bekend. Mogelijk kreeg de ridderzaal in de 16e eeuw stenen muren.[17] De voorgevel van de ridderzaal is bij de verbouwing in 1858 aangebracht. De lange zijvleugel naast de ridderzaal, aan grachtzijde, is vroeger in zijn geheel onderkelderd geweest door een bakstenen tongewelf en is mogelijk ingestort in de 18e of 19e eeuw.

Oorspronkelijk heeft de ridderzaal mogelijk ook geen plafond gekend: men keek zo tegen de hoge boogspanten (vergelijk: ridderzaal, 's-Gravenhage). Onder de ridderzaal is een kelder aanwezig.

[17] **Caroline van den Hout**: ***Kasteel Stapelen***, Kon. Nederlandsche Toeristenbond /Nederlandse Kastelenstichting, deel 9 uit de serie: Nederlandse kastelen, blz. 15

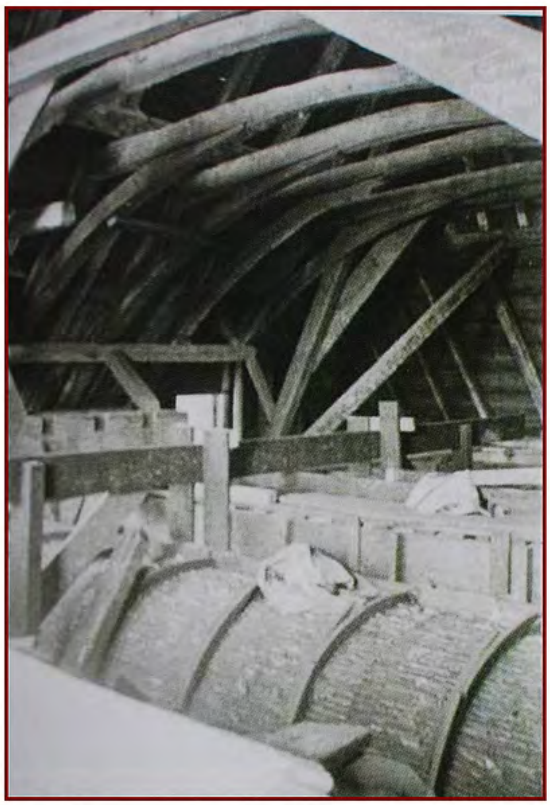

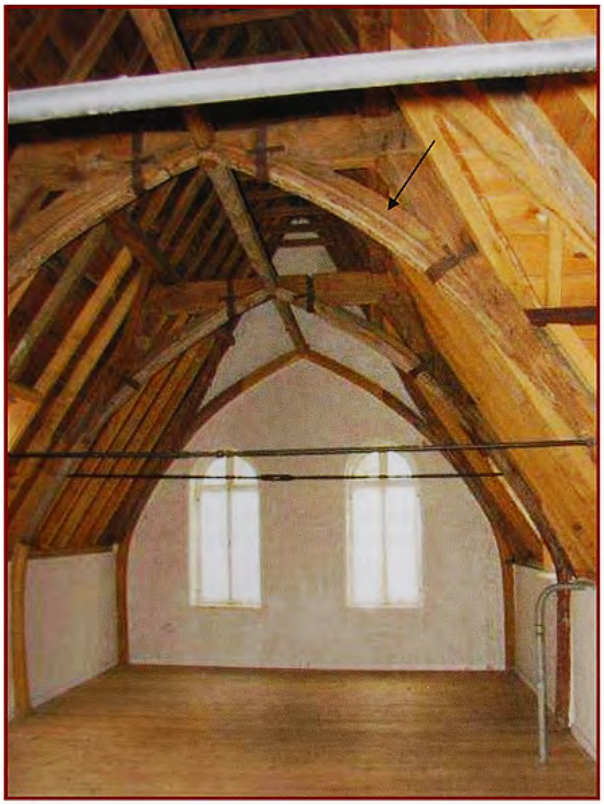

ridderzaal, kasteel Stapelen, Boxtel. Links: tongewelven, rechts: boogspanten

< het tongewelf van de ridderzaal hier van onder gezien. De foto er linksboven toont het bovenaanzicht van deze 14e eeuwse gewelven.

Situatie gefotografeerd ca. 1965.

Jagershuys op huidig binnenplein

Op het binnenplein heeft, deels tegen de ridderzaal, bebouwing gestaan, waaronder een groot langgerekt gebouw, dat waarschijnlijk omstreeks 1860 is afgebroken. Het wordt wel aangeduid als **Jagershuys**. Deze ruimte biedt tussen zondag 30 maart 1800 en zondag 20 december 1812 als kerk onderdak aan de protestantse gemeente die dan geen eigen kerkgebouw meer heeft[18].

[18] ***1800….. 30 Maart is de Hervormde Gemeente in het Jagershuijs op het kasteel getrokken, en zijn aldaar de Godsdienstoefeningen gehouden tot dat men een nieuw kerkgebouw heeft bekomen.*** (Bron: BHIC, NH-Gem. Boxtel 1657-1950, toeg. nr. 259, inv. nr. 155 – memorabilia

uit de memorabilia der protestantse kerk te Boxtel in het jaar 1800:

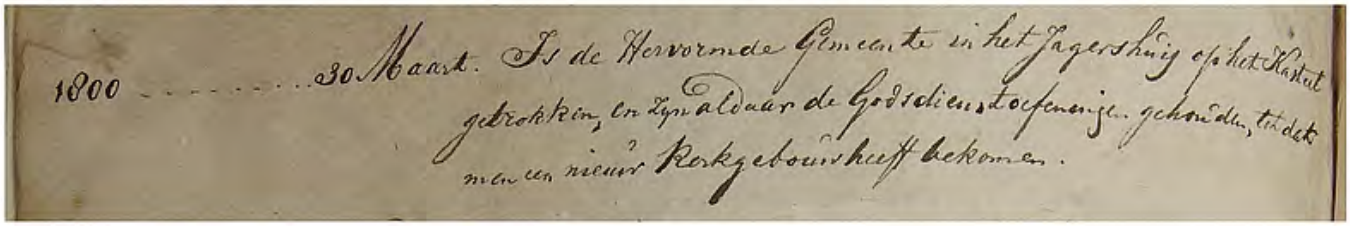
1800 ..... 30 Maart. Is de Hervormde Gemeente in het Jagershuijs op het Kasteel gebruikt, en zijn aldaar de Godsdienstoefeningen gehouden, tot dat men een nieuw Kerkgebouw heeft bekomen.

***Uit het archief van de protestantse kerk te Boxtel. Aantekening inzake de kerkdiensten die zij vanaf 30 maart 1800 gaan houden in het* Jagershuijs op het Kasteel**.

De thans op het binnenplein nog aanwezige put is in een raadsel, aangezien bij eerdergenoemde opgravingen en onderzoek medio 1968 komt vast te staan dat pal onder deze put een fundering aanwezig is.

Kamer boven ridderzaal. Boogspanten zijn nog gedeeltelijk zichtbaar. Huidige (2015) situatie. De vloer van deze kamer is gelegen direct boven het tongewelf.

Dakspanten in vleugel (16e eeuw) links van ridderzaal, achter Oranjerie.

Deel van de kelderruimte onder de ridderzaal, met achteraan de nissen voor wijnopslag.

Interieur Sint-Joriskapel of Heilig-Bloedkapel. De ruimte is onderkelderd. Rechts ervan - zie deur - ligt de sacristie. Dak met tongewelf. De afbeelding midden boven de altaartafel (kruisafneming van Jezus) is een kopie van de 16e eeuwse schilder **Maarten van Heemskerk** *(1498-1574). De houten beelden op console zijn 15e eeuws en stellen voor:* **Maria** *(links) en de aartsengel* **Gabriël**. *Bij de restauratie van het kasteel door* **Mahie** *(vanaf 1857), werd het altaar in de kapel en de twee houten beelden in 1863 geschilderd door* **Louis Krijnen** *uit 's-Hertogenbosch*[19]*.*
Er is sprake van dat delen van het kapelinterieur uit de Sint-Petruskerk stammen.

Oude afbeeldingen van kasteel Stapelen

Tot omstreeks 1650 ontbreken afbeeldingen en beschrijvingen van kasteel Stapelen[20]. Pas begin 19e eeuw treffen we een beschrijving in een rapportage aan[21]

Het kasteel, het welk zeer groot en van ouderwetsche bouworde is, werd in een zeer goede staat onderhouden; - het is verdeeld in twee kwartieren, het eene genaamd het Princke-Kwartier, waarin onder anderen gevonden wordt een zeer groote Kamer, de Leenzaal genaamd, zo ook de Kapel en het Gevangenhuys, het andere kwartier wordt door de Rentmeester bewoond; het gebouw legt vierkant in zijn gragten, de intrede is over een brug door een steene poort op de bassecourt of plaats, die vierkantig is en rondom met het kasteel, stallingen ende andere neerhuyzen is omzet.

[19] Rotterdamsche Courant, 6 januari 1863

[20] **Caroline van den Hout**: ***Kasteel Stapelen***, Kon. Nederlandche Toeristenbond /Nederlandse Kastelenstichting, deel 9 uit de serie: Nederlandse kastelen, blz. 11

[21] idem 8: rapportage door **Jan Hendrik van der Does** inzake kastelen in het arrondissement Den Bosch, 1810 (Taxandria, tijdschrift voor Noordbrabantsche geschiedenis en volkskunde, 1-1-1918).

Kopergravure vervaardigd omstreeks 1650, naar een tekening van* J. Croes*. Graveur:* Hendricus Causé *(geboren 23-11 1648, overleden 1-6 1699). Datum uitgifte: 1770. Op de binnenplaats is duidelijk bebouwing zichtbaar, waaronder het Jagershuijs. Deze bebouwing verdween waarschijnlijk, omstreeks 1860, toen* Mahie *het kasteel in bezit had en verbouwde. De vleugel links van de brug is het prinsenkwartier, rechts het rentmeesterkwartier.

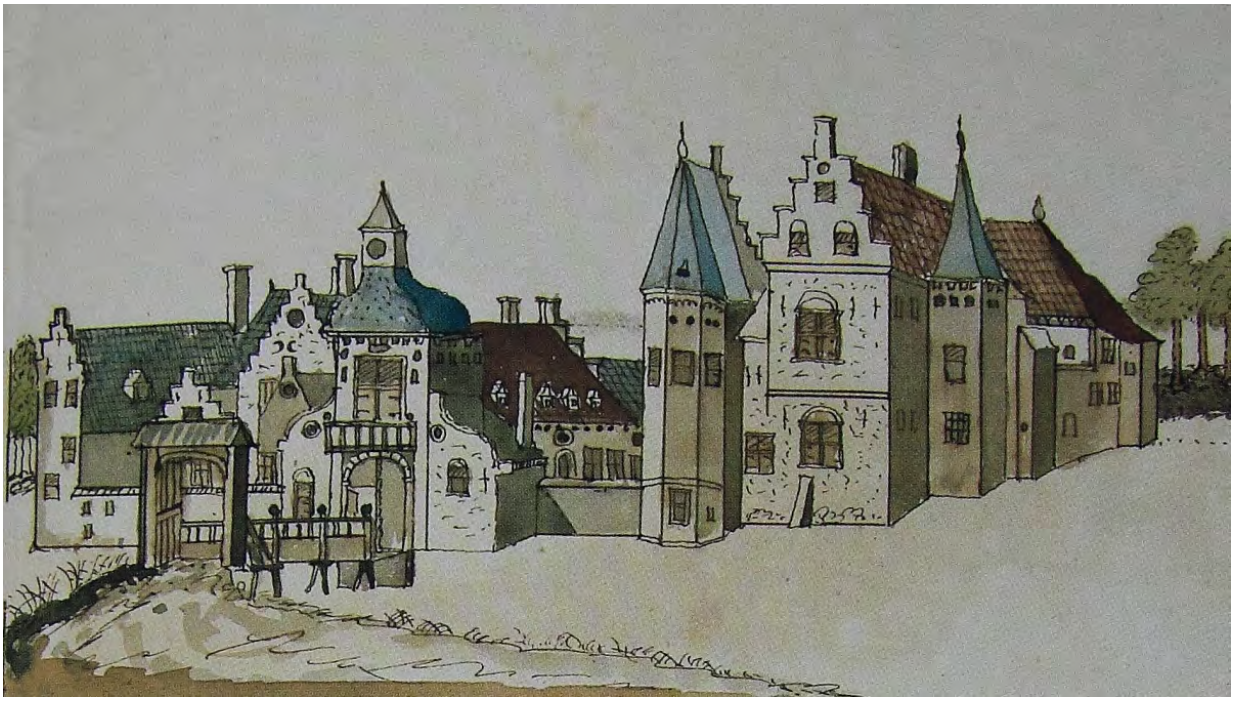

Kasteel Stapelen met bebouwing op de binnenplaats, links o.a. het langgerekte Jagershuys Aan de noordwand bevindt zich thans, vermoedelijk vanaf het herstel door Mahie, een uitgebouwde erker, die hier nog niet aanwezig is.

< Hendrik Verhees ***(1744-1813), geboren en overleden te Boxtel. Hij is reeds op achttienjarige leeftijd geadmitteerd landmeter, later tevens cartograaf. Voorts is hij werkzaam als aannemer, architect, waterbouwkundige, vrederechter. Politiek gezien behoort hij tot de patriotten. Bestuursfuncties: In zijn woonplaats Boxtel is hij schepen, president-schepen en loco-drossaard. Voorts (provisioneel) representant van Bataafs Brabant en nadien nog representant in de Nationale Vergadering en de opvolgers daarvan (voorlopers Tweede Kamer). In deze laatste periode woont hij in Den Haag. Ook is hij een periode extraordinair leenman bij de Leen- en Tolkamer in Den Bosch. Gedurende zijn vele reizen maakt hij schetsen, voornamelijk van gebouwen.***

Hendrik Verhees[22] maakt, als architect, voor meerdere gebouwen het ontwerp en in een aantal gevallen is hij tevens aannemer en dus bouwer van zijn eigen creatie. In Boxtel tekent hij het ontwerp voor het nog bestaande protestantse kerkje, dat op zondag 20 december 1812 in gebruik wordt genomen. In Liempde zijn het voormalig raadhuis en oude schoolhuis ontwerpen van zijn hand.

Onderhoud aan kasteel Stapelen door Hendrik Verhees

In 1785 wordt onder Verhees' supervisie voor een bedrag van bijna tweeduizend gulden onderhoudswerkzaamheden verricht op kasteel Stapelen[23].

[22] Zie: **Jan van Laarhoven**: ***Het Schetsenboek van Hendrik Verhees***, Boekhandel en Uitgeverij Merlijn, Den Bosch, 1975, ISBN 90.6209.0004.4; ***Hendrik Verhees, een grensoverschrijdende Brabantse landmeter, cartograaf en patriot (1744-1813),*** Stg. Hendrik Verhees, 1990, ISBN 90.70.395.22; **Hans Pel**: ***op de kaart gezet, Hendrik Verhees***, Stg. Cultuurgeschiedenis Boxtel - Meierij 'Hendrik Verhees', 2007, ISBN 978-90-79076-01-7 (gebonden uitgave); **Ruud van Nooijen**: ***Leven, werk en tijdsbeeld van Hendrik Verhees (1744-1813) , markant Boxtelaar***, Stg. Cultuurgeschiedenis Boxtel - Meieij 'Hendrik Verhees', 2013, ISBN 9789462282810.

[23] ***Hendrik Verhees, een grensoverschrijdende Brabantse landmeter, cartograaf en patriot***, Stichting Hendrik Verhees, 1990, blz. 37

Kasteel te Boxtel. Tekening* van J.F. Christ *(1790-1845)*[24]*. Mogelijk ca. 1840. Hier is goed te zien dat het kasteel vervallen oogt: zie deels ingestorte muur. We zien hier een deel van de zuidelijk, alsmede een deel van de oostelijke zijde van het kasteel.

[24] De tekening van kasteel Stapelen te Boxtel is opgenomen in de uitgave van mr. **C.P.E. Robidé van der A**a, getiteld ***Oud-Nederland in de uit Vroegere Dagen, Overgeblevene Burgen en Kasteelen», geschetst en afgebeeld door Mr. C.P.E. Robidé van der Aa***. Het betreft een soort abonnement van 12 afleveringen met per aflevering een korte beschrijving van 3 kastelen. De eerste serie wordt in 1841 uitgegeven door **Uitgeverij C.A. Vieweg** te Nijmegen. Vanwege het succes worden enige jaren later nog eens 12 afleveringen gemaakt. Het inbinden tot boek moeten de kopers zelf laten doen. in 1978 verschijnt een facsimile-uitgave bij de **Walburg Pers** te Zutphen.

Oostelijke wand met poort uit 15e en/of 17e eeuw. De Pinakels worden in 1858 door Mahie geplaatst. De over de gracht aanwezig zijnde houten brug, krijgt op enig moment een houten opbouw die een ophaalbrug moet suggereren. Deze heeft op de houten burg gestaan totdat deze in 1965 wordt vervangen door een vaste, betonnen brug.

Het 'nieuwe' deel of rentmeesterkwartier van kasteel Stapelen, omvattende de noordwand. Links het voormalige koetshuis.

Noordelijk wand met Rentmeesterskwartier of het nieuwe kasteel
Om het nieuwe deel te kunnen bouwen moest ter plekke het terrein eerst worden opgehoogd. Links het voormalig koetshuis, met een van de twee torentjes met kantelen zichtbaar. Deze zijn nieuw gebouwd waarschijnlijk door Mahie. In het zuidelijke deel van het koetshuis was een dwarse, tongewelfde kelder aanwezig.

Erboven bevond zich een opkamer. Mogelijk stamt het koetshuis uit de 15e eeuw. Het rechtergedeelte dateert uit de 16e eeuw. De twee vooruitstekende delen met torentjes en kantelen, rechts van het koetshuis zijn door Mahie aangebracht in 1858.

Gang na het binnengaan van het rentmeesterskwartier.

Westelijke wand kasteel Stapelen. Rechts (vierkant blok) is het voormalig koetshuis, waarschijnlijk uit 15e eeuw. Het overige deel van de westelijke wand is oorspronkelijk 17e eeuws of ouder en bestond uit stallen en opslagruimtes. Met uitzondering van het muurtje bij het torentje (met wit beeld) werd deze wand in 1858 gesloopt. Garages en fietsenstalling werden in 1956/'57 gebouwd. Het linkerdeel heette vroeger het Gevangenhuys.

Deel kasteel op voormalig eiland

Diverse deskundigen suggereren de mogelijkheid dat ten noorden van het kasteel ooit een deel van het kasteel heeft gelegen. We doelen dan op het gedeelte van het huidige park, waar

in het verleden - vóór de Tweede Wereldoorlog en in de jaren vijftig van de twintigste eeuw - openluchtspelen worden opgevoerd. Daar lag vroeger een eilandje. Dit is onder andere aanwezig op een kaart uit 1801 van, toen nog, luitenant-kolonel der genie en latere baron en luitenant-generaal **C.R.Th. Kraijenhoff**[25], doch ook op de eerste kadasterkaart uit 1832. Het omringende water is mogelijk gedempt in de periode van Mahie.

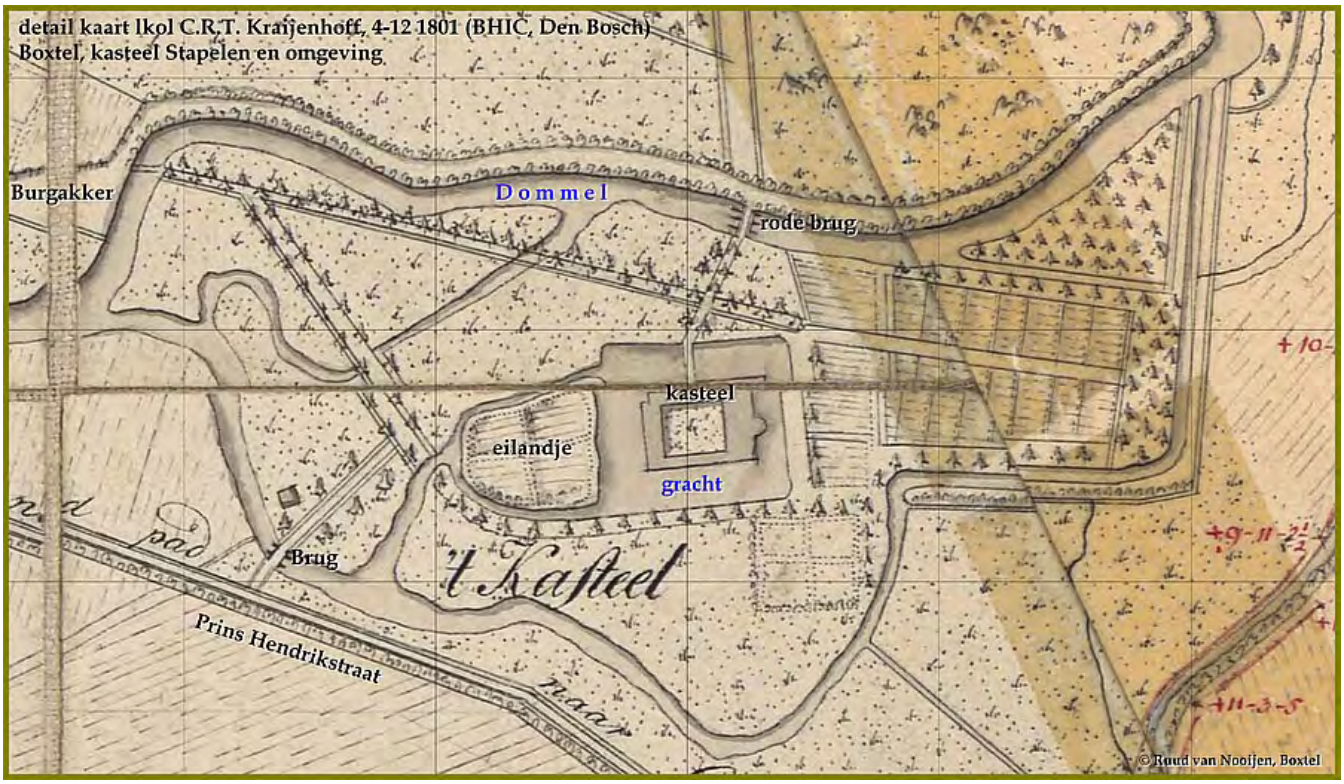

***Detail kaart van luitenant-kolonel* C.R.T. Kraijenhoff *uit 1801, met o.a. kasteel Stapelen. Let op het daar nog aanwezige eilandje ten noorden van het kasteel. Ook is zichtbaar dat de kasteelgracht wordt gevoed door water uit de Dommel en dat de Domel zelf het kasteel in een ruime boog geheel omsluit. De huidige* Prins Hendrikstraat *heet hier nog het* zandpad naar Oirschot.**

[25] **Cornelis Rudolphus Theodorus Krayenhoff**, geboren te Nijmegen 2 juni 1758, overleden te Nijmegen 24 november 1840. Studeert aanvankelijk rechten, later filosofie en medicijnen aan de Universiteit van Harderwijk. Leert daar o.a. **Herman Willem Daendels** kennen. Patriot.en Geneesheer in Amsterdam 1784-1795. Daarna officier in Bataafse dienst: luitenant-kolonel der genie (dient later ook onder koning Lodewijk-Napoleon, tijdens de Franse bezetting en nadien onder koning Willem I) Minster van Oorlog, inspecteur-generaal der artillerie en genie; 1814: luitenant-generaal. Staat aan de wieg van een geheel nieuwe kaart van Nederland op basis van nauwkeurige driehoeksmetingen. Boxtelaar **Hendrik Verhees** heeft met hem samengewerkt en was, als lid van de Nationale Vergadering, voor Krayenhoffs benoeming om de klus van de nieuwe kaart op zich te nemen. In 1815 wordt hij als baron in de adelstand verheven door koning **Willem I**.

Afbeelding van kasteel Stapelen in het boek van koster **Adriaan Cornelis Brock** *(1775-1834) uit Sint-Oedenrode*

De Stad en Meiery van Hertogenbosch of derzelver beschrijving *dat omstreeks 1825 verscheen.*

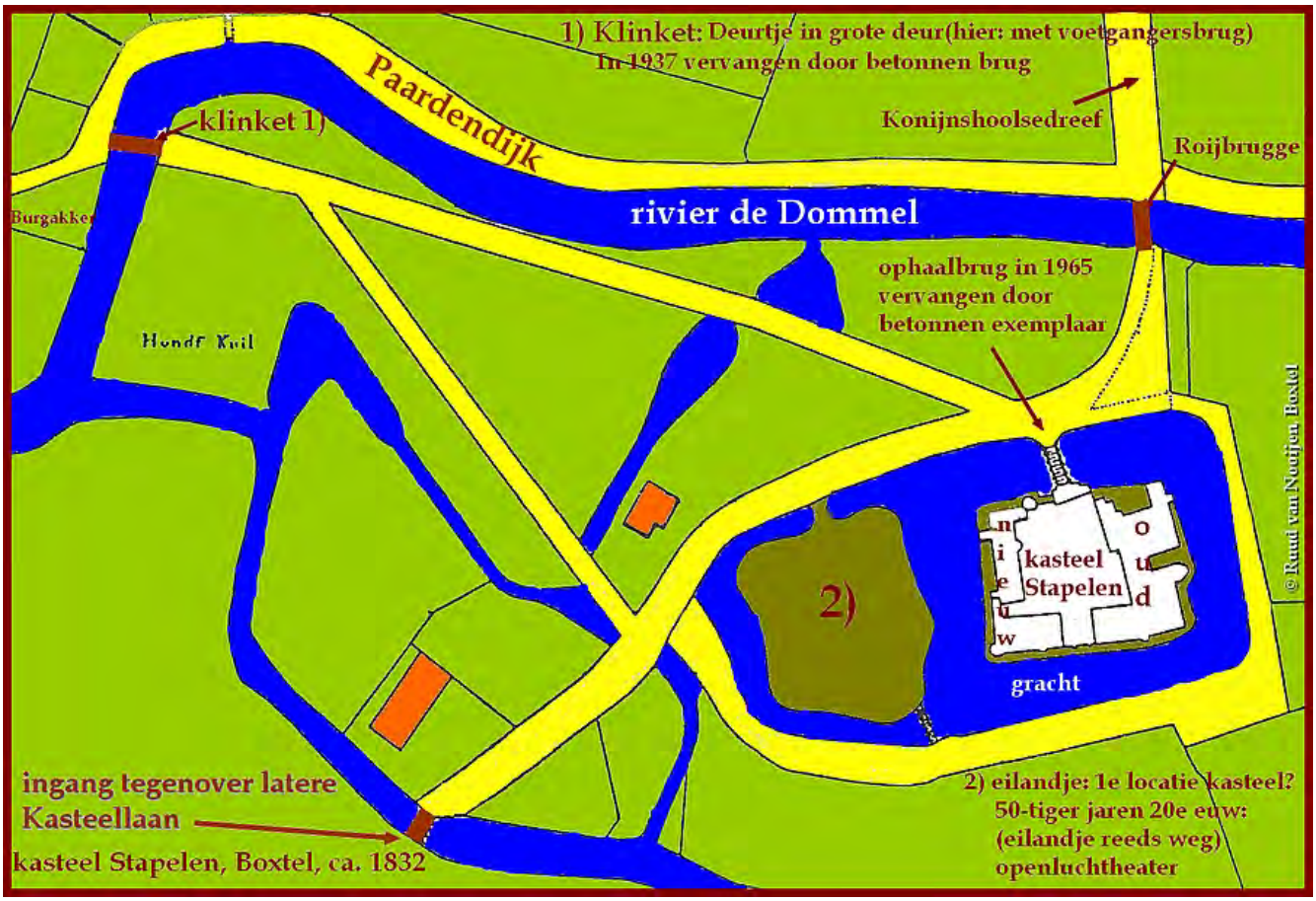

Ingekleurd detail van de kadasterkaart van Boxel uit 1832.

Aangezien de laatste heer van Boxtel na zijn dood louter schulden nalaat, wordt zijn erfenis door zijn enige zoon geweigerd. Het kasteel wordt executoriaal verkocht in 1819. De eerste twee eigenaren wonen er zelf nooit en besteden weinig of geen geld aan onderhoud, waardoor het kasteel in verval raakt.

Basse-court of enclos
Het binnenplein van het kasteel wordt wel omschreven als basse-court of enclos. Betekenis: (voor)hof, binnenplaats, erf. Tegenwoordig is het binnenplein onbebouwd. Aanwezig zijn een waterput en een labyrinth[26] in de vorm van een lage taxushaag. Dat was in vroeger tijden anders.

Het in 2012 in gebruikgenomen labyrinth Pad van Bezinning

Ten tijde dat Stapelen c.a. in 1815 bij ***gerechtelijke uitwinning*** (er is beslag gelegd) te koop staat, heeft men het bulk van alle panden en percelen in vele, genummerde kopen, opgesplitst. Foto's bestaan nog niet. Dus moet een zo duidelijk mogelijke beschrijving van het object worden vermeld. Zo weten we onder meer wat er op dat moment aan bebouwing op de binnenplaats van het kasteel staat.
Dat zijn:
Jagerswoning
Een jagerswoning, vertonende in de voorgevel een deur en 2 ramen, uitziende op het veld.
Schuur

[26] Labyrinth ***Pad van Bezinning*** ontwerp van de Boxtelse landschapsarchitecte **Edith Kolkman,** geopend medio juni 2012.

Een schuur van hout met stro gedekt, dienend als graanopslag.

Zaaghuis

Een zaaghuis of werkplaats, een ***getimmerte*** (van hout) met pannen gedekt. In gebruik om hout te zagen.

Genoemde gebouwen zijn dan in gebruik bij rentmeester **Govert Jacobus Bles**. Uit de verdere beschrijving ten behoeve van de verkoop wordt duidelijk dat Bles tevens een behoorlijk aantal percelen behorende tot Stapelen (mede) in gebruik heeft.

Uit de vermelding van het feit dat Bles het Jagershuis in gebruik heeft, zou geconcludeerd kunnen worden dat Bles daar woont. Eigenlijk ook wel praktisch. Een huis is gemakkelijker schoon en warm te houden dan grote kasteellokalen.

Bij de verdere beschrijving van het kasteel zèlf (oud en nieuw kasteel genoemd) komt de naam van Bles als gebruiker namelijk niet meer voor.

Portiers- en tuinmanswoning

Uit een bron[27], tevens een van oudst bekende advertenties waarin het kasteel te huur wordt aangeboden, weten we dat medio 1838 tot het terrein van het kasteel tevens een portiers- en een tuinmanswoning behoren.

Verbouwing door Mahie tussen 1857-1862

De laatste particuliere eigenaar, **Jan** (**Johannes Henricus) Mahie** koopt het kasteel c.a. in 1857. Hij laat het kasteel ingrijpend verbouwen, naar de toen heersende mode: het aanbrengen van o.a. kantelen.

De vorige eigenaar van het kasteel, **G. Bogaers** uit Tilburg woonde nooit zelf op het kasteel en deed weinig aan onderhoud, waardoor het gebouw tussen 1834 en 1857 ` ernstig in verval raakt.

Er gaat dan door slopen van oude delen en ondeskundige herbouw, veel van het oorspronkelijke karakter van het kasteel verloren. In opdracht van Mahie moet er vijf jaar onafgebroken zijn gewerkt aan het herstel. Hoogstwaarschijnlijk is toen een, later weer verwijderd, torentje op het dak van het rentmeesterskwartier geplaatst en komt aan de buitenzijde naast de vierkante toren een erker, die thans nog aanwezig is. Er worden tevens kolossale spiegels in de ridderzaal aangebracht.

Omstreeks 1866 zijn veel bomen rondom het kasteel gekapt. Er resteert dan slechts een klein aantal exemplaren van respectabele leeftijd.[28].

[27] Algemeen Handelsblad, 26 juli 1838.

[28] **Nederlandsch Magazijn**, no. 34, jaar 1866, blz. 259 t/m 271

Links van de uitgebouwde vierkante toren met klok tegen de noordelijke wand van het kasteel zien we een uigebouwde erker, die op oude (o.a. 18e eeuw) afbeeldingen niet voorkomt. Deze is waarschijnlijk in opdracht van Mahie geplaatst bij het herstel van het kasteel tussen 1857-1862.

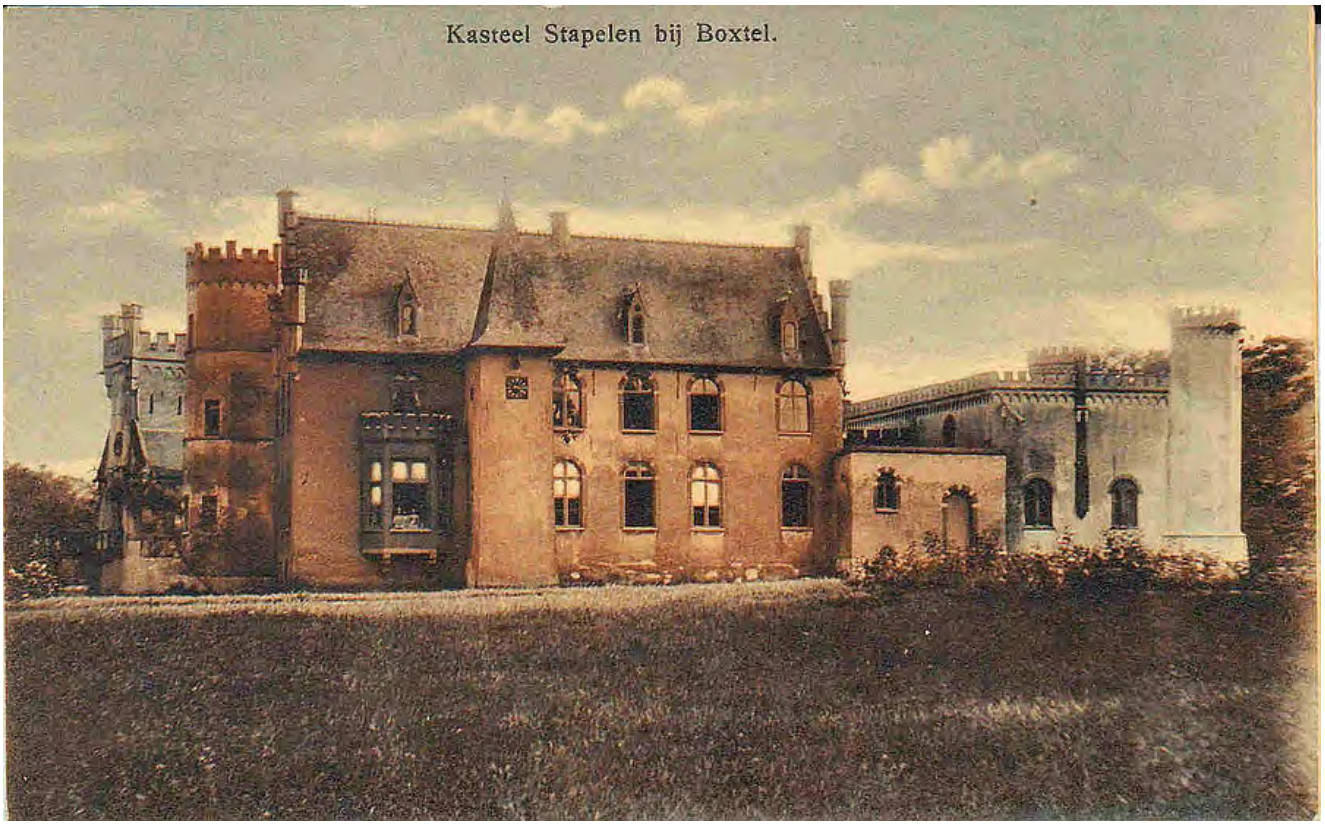

Nogmaals de noordwand van het kasteel met erker, links van de vierkante toren. Foto waarschijnlijk begin 20e eeuw.

In de periode vanaf 1915 tot op heden, is het kasteel in handen van de paters **Assumptionisten**. Gedurende hun verblijf wordt ten westen van het kasteel - in drie fasen - een groot internaat gebouwd: het **Missiehuis Sint-Theresia**. Hier worden priesterstudenten ondergebracht die hier wonen en studeren.
De eerste (linker)vleugel wordt in mei 1927 in gebruik genomen, doch is al spoedig te klein: het aantal studenten stijgt tot honderd. In 1931 volgt daarom realisatie van de middenbouw en rechtervleugel. In 1959 worden nog toegevoegd: een kapel, toneel- en gymnastiekzaal. In 1976 komt er een einde aan de priesteropleiding.

Aan de Prins Hendrikstraat lag links naast de toegangspoort een grote oude boerderij, ook wel **Het Snoekenhuis** geheten. Tussen 30 mei 1916 en 21 maart 1928 dient het pand als klooster voor de missiezusters Oblaten van de Assumptie, die de paters komen ondersteunen met huishoudelijke taken.

Oude hoeve bij kasteel Stapelen aan zijde ingang Prins Hendrikstraat. Ook bekend onder de naam* Het Snoekenhuis*. Gesloopt in 1985.

De oude boerderij wordt in het jaar 1986 vervangen door een nieuw gebouw dat dienst gaat doen als klooster voor zusters **Oblaten van O.L. Vrouw Assumptie**[29]. Daarvoor waren deze zusters ook al lange tijd in Boxtel werkzaam.

Hun eerste verblijf ligt tussen 1916 en 1928. Daarna vanaf 1977 op diverse locaties: te beginnen in de Oisterwijkstraat, daarna Stationsstraat en Nieuwe Nieuwstraat, om vervolgens in 1986 de nieuwbouw aan de Prins Hendrikstraat te betrekken. De zusters verlaten dit klooster medio mei 2012 en verhuizen naar Hulsberg. Thans (2015) zijn er plannen voor o.a. een geheel nieuw, groter gebouw dat de functie van een (algemeen) verzorgingstehuis gaat krijgen.

[29] ***Geloven in Brabant***, Heemkundekring Boxtel, 2008

De voormalige portierswoning (1865). De lagere aanbouw rechts is van recente datum. Linksachter een stukje van het betonnen bruggetje uit 1935.

De andere hiervoor reeds gememoreerde dienstwoning aan de Konijnhoolsedreef, niet ver van de aansluiting met de Fellenoord. In 1865 gebouwd in opdracht van **Mahie.** *Ter hoogte van Fellenoord stonden twee grote houten palen als markering van het begin van het terrein behorende tot kasteel Stapelen.*

Kasteelbrouwerij

Op het kasteel is ook een brouwerij geweest[30]. Deze was vrijgesteld van het zogeheten gruitrecht[31]. Waar die zich bevond is niet duidelijk, doch lag in ieder aan de zijde van het prinsenkwartier[32].

In de beschrijving in 1815 van het kasteel ten behoeve van de verkoop lezen we hierover, nadat men over de brug door het poortgebouw de binnenplaats opkomt: ***...terwijl zich lings het Oude Kasteel vertoond, en au fonds gebouwen, dienende voor Beesten en Paarden Stallingen en Brouwerij.***

Het park Stapelen

In vroeger tijden wordt het terrein - zichtbaar op oude kaarten - dat thans als park te boek staat, doorsneden door enige zijtakken van de Dommel. Ook ligt er dan naast het kasteel nog een eilandje, omgeven door de gracht die ook het kasteel omsluit. Voorts lopen er enige paden doorheen, onder andere richting Rode Brug en naar het bruggetje richting Burgakker.
Mogelijk is het Jan Mahie geweest die de opzet laat maken voor de inrichting van het park, grenzend aan kasteel Stapelen, zoals we dat in grote lijnen thans nog kennen.

De paters Assumptionisten gebruiken, in het nog niet zo verre verleden, het park als ruimte om, al wandelend te ***brevieren***[33]. Op sacramentszondag trekt er een processie over de paden, die tevoren door de priesterstudenten fraaie zijn versierd met figuren, gelegd in gekleurd zaagsel. Ook wordt in het park een fancy fair gehouden door de studenten. Dat krijgt de naam **Breugeliaanse kermis**. Herinneringen onder andere hieraan verwerkt de uit Boxtels stammende dichter **Victor Vroomkoming**, speudoniem voor **Walter van de Laar**[34]. Zijn gedicht **Stapelen** wordt, overgebracht op een stalen plaat en verankerd aan een forse houten paal die een plaats krijgt aan het pad in de directe omgeving van waar tot voor kort de Lourdesgrot stond, onthuld op maandag 25 mei 2015.

---

[30] **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, 2005, Aeneas-uitgeverij Boxtel, ISBN ...., blz. 247

[31] Gruit: een kruidenmengsel om bier op smaak te brengen, in gebruik voordat hop in zwang kwam. Gruitrecht: het recht om gruit te verbouwen en bier te brouwen. Hiervoor moest aan de lokale heer belasting worden betaald: zeg maar een soort kruidenbelasting.

[32] **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, 2005, Aeneas-uitgeverijg Boxtel, ISBN....., blz. 249

[33] van **brevarium** (Lat.) dat is een boek met korte gebeden. Hieruit moet elke rooms-katholieke priester dagelijks bidden.

[34] **Watlherus (Walter) Antonius Bernardinus van de Laar**, geboren te Boxtel 6 oktober 1938 uit een Gelderse vader en Belgische moeder (Antwerpen, vluchteling 1e Wereldoorlog). Walter is de helft van een tweeling (zus). Reeds in zijn jeugd beging hij gedichten te schrijven en kiest op 13-jarige leeftijd het pseudoniem **Walter Vroomkoning**. Hij studeert Nederlands MO-A, MO-B, doctoraalstudie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Nadien studeert hij nog filosofie. Woonachtig in Nijmegen. Dichter en voormalig leraar Nederlands. Uit zijn huwelijk (gescheiden 1992) worden twee kinderen geboren, een dochter en een zoon. (Bron: www.victorvroomkoning.nl)

Oud-Boxtelaar* Walter van de Laar *(pseudoniem Victor Vroomkoning) naast zijn gedicht* Stapelen*, direct na de onthulling op maandag 25 mei 2015

In een ander deel van het park wordt een openluchttheater aangelegd waar, tot in de jaren vijftig van de 20e eeuw spelen worden opgevoerd. In het parkgedeelte dat grenst aan de Dommel, globaal halverwege tussen de rode brug en de brug richting Burgakker, wordt een kerkhof ten behoeve van de paters aangelegd. Ernaast verrijst een Lourdes- of Mariagrot.

Kasteelpark in gebruik als processiepark
Bij de diverse toegangswegen zijn van oudsher hekken geplaatst.
We weten dat Mahie en later zijn weduwe, mevrouw Mahie-de Ceva als laatste bewoonster, niet van pottenkijkers houdt en het park - behalve tweemaal per jaar voor bedevaartgangers - gesloten houdt. Haar personeel dat buiten werkt, heeft opdracht personen die er niets te zoeken hadden, te weren.

Processies in het park
Waarschijnlijk zo vanaf 1877 vinden er bedevaarten plaats in park en kapel van Stapelen[35]. Dat gebeurt rond Drievuldigheidszondag en Sacramentsdag en vindt

plaats in de vorm van een processie. Een processie is een optocht van bijvoorbeeld rooms-katholieke gelovigen en priesters, waarbij wordt gebeden en gezongen. Er

[35] **Piet Dorenbosch**, ***de boxtelse ST.-PETRUS***, boek II, blz. 169.

worden wel vaandels meegevoerd en vaak doet er een schutterij, gilde of harmonie aan mee. Afhankelijk van de soort processie wordt een relikwie[36] of monstrans met een geconsacreerde hostie (het allerheiligste) onder een baldakijn meegevoerd. ook worden wierookvaten meegedragen en rondgezwaaid, zodat de wierookgeur zich verspreidt. Jan Mahie laat in 1859 een medaille slaan ter ere van het Heilig-Bloed, wellicht in zijn streven Stapelen nauwer te binden aan het Heilig-Bloedwonder.

Tussen1891 en 1899 verblijft het gezin van Gerard Mahie, vanwege de opvoeding van hun dochter, in Brussel en blijft Stapelen gesloten voor bedevaartgangers. Omdat de pelgrims zich niet altijd even netjes gedragen, er beplanting wordt vernield en er soms ook onregelmatigheden voorvallen, besluit Mahie op enig moment zijn grond niet langer open te stellen voor deze religieuze uiting.
Vanaf 1906 stelt Gerard Mahie het park weer open voor het houden van de processie. Dat gebeurt nadat hij in 1904 op bedevaart is in Hoogstraten, waar de beide Boxtelse Heilig-Bloeddoeken dan nog verblijven en zijn bede, om zijn zieke kleindochter te doen genezen, verhoord lijkt te worden. Tweemaal per jaar gaat het park vanaf 1906 weer open voor het houden van de Heilig-Bloedverering met processie[37]. Dit trekt wel tot drieduizend bezoekers. Treurige bijkomstigheid: Gerard Mahie is dan al ernstig ziek. Als op zondag 10 juni de processie door het park trekt, ligt hij te bed voor een open raam om er iets van mee te krijgen. Twee dagen later, dinsdag 12 juni 1906, overlijdt hij.

Verbod op openbare godsdienstoefeningen op openbaar terrein
Beter bekend als het **Processieverbod.**
Het feit dat dit soort religieuze manifestaties in het kasteelpark plaatsvindt heeft te maken met het dan nog van kracht zijnde ***verbod op openbare godsdienstoefeningen buiten gebouwen of gesloten plaatsen***. Deze bepaling wordt kortweg wel als ***processieverbod*** omschreven. Als tijdens de **Bataafse Republiek** in 1798 ons land de eerste grondwet - de Staatsregeling - krijgt, waarin voor iedereen godsdienstvrijheid geldt en is vastgelegd dat alle religies gelijkwaardig zijn, ontstaat bij het protestantse deel van de natie in navolgende jaren de vrees voor groeiende katholieke invloed en mogelijk zelfs overheersing. Gevolg is dat, een halve eeuw later, in de nieuwe grondwet van **Thorbecke** - hijzelf is tégen die bepaling - in 1848 in artikel 167 genoemd processieverbod wordt opgenomen. In 1853 vindt, in de wet die genoemd grondwetartikel nader uitwerkt, zelfs nog een aanscherping plaats: in algemene zin wordt dan het dragen van religieuze kleding in het openbaar verboden. Tot hun eigen verbazing geldt dat verbod ook voor dominees... In de praktijk wordt echter veel gedoogd. Om moeilijkheden met de overheid (politie/marechaussee) te voorkomen gaan katholieken er dan wel toe over processies te organiseren die gehouden worden in (pastorie- of klooster-) tuinen, hoewel ook dat formeel niet mag. De grote parkachtige tuin rond kasteel Stapelen biedt in die zin een goede oplossing.

[36] Relikwie: een overblijfsel van een heilige, bijvoorbeeld een stukje bot, enige haren:
[37] drs. **Arno Burg** a.a.: ***Nederlandse Assumptie 1915/2015***, Assumptiestichting 2015, ISBN 978-90-812436-5-0 (p. 30)

Ook worden er voor dit doel wel processieparken aangelegd. Zo ook te Boxtel, na terugkeer in 1924 van een van de Heilig-Bloeddoeken (het corporale) uit het Belgische Hoogstraten. Formeel is eerdergenoemde wetsbepaling in de grondwet opgenomen geweest van 1848 tot 1983, doch gaandeweg de tijd wordt het steeds meer een dode letter. In al die jaren heeft het, landelijk gezien, slechts enige malen tot flinke botsingen geleid. In de praktijk willen katholieke geestelijken hun protestantse landgenoten niet voor het hoofd stoten. Anderzijds willen protestanten meestal geen grote verstoring van bestaande verhoudingen met hun katholieke landgenoten. Vanaf ongeveer 1940 trekken te Boxtel processies gewoon weer door de straten.

Met de komst van een nieuwe pastoor (Sint-Petrusparochie) in 1916 verandert het gebruik om op Stapelen het Heilig-Bloedwonder te vereren.
In genoemd jaar wordt de zieke en kort daarna overleden pastoor-deken **Van Gennip** op 9 juli opgevolgd door pastoor **Brord Spierings**[38]. Deze verbiedt zijn parochianen deel te nemen aan deze verering op Stapelen. De ontstane controverse inzake de plaats waar de verering van het Heilig Bloed plaatsvindt heeft alles te maken met het feit dat mevrouw Mahie niet alleen haar terrein beschikbaar stelt voor het houden van de processie en het bezoeken van de kapel op het kasteel, doch ook pogingen doet om het voor te stellen als zou het Heilig-Bloedwonder in de kapel op Stapelen zijn gebeurd... Binnen de katholieke kerk zijn er krachten die het hier niet mee eens zijn. Kortgezegd: er volgt een onderzoek. Zowel mevrouw Mahie-de Ceva alsook het bisdom stellen een deskundige aan. Mevrouw Mahie meent onder andere te kunnen concluderen dat de Heilig-Bloeddoeken ooit naar Hoogstraten (B) zijn gegaan onder de bepaling dat de heer van Boxtel de doeken te allen tijde zou kunnen terugvorderen. Zij meent dat dit recht op haar, als eigenaar ('heer')van Stapelen nog van kracht is... Het bisdom stelt dat uit onderzoek is gebleken dat inzake feiten betrekking hebbend op het gebeuren van het wonder en de daaropvolgende verering uitsluitend sprake is van de Sint-Petruskerk en nergens van kasteel Stapelen. Wel is het waarschijnlijk dat de Heilig-Bloeddoeken in 1629, na de val van 's-Hertogenbosch, een tijdlang in veiligheid zijn gebracht op kasteel Stapelen.
Het resultaat is dat het als vaststaand feit wordt beschouwd dat het wonder is gebeurd in de Sint-Petruskerk. We schrijven dan 1918.

De jaarlijkse processie en verering van het Heilig-Bloedwonder worden voortaan uitsluitend in de Sint-Petruskerk, en tuin van het klooster op Duinendaal gehouden. Saillant detail: bij het verlaten van het kerkterrein, op weg naar de kloostertuin moet een stukje openbare weg worden overgestoken. Als in 1918 de processie aldus voor de eerste keer wordt gehouden, staat bij de openbare weg een marechaussee klaar om de pastoor te bekeuren op het moment dat deze de openbare weg opgaat...

[38] **Johannes Wilhelmus Willibrodus Spierings**, geboren te Berchem 2 januari 1873, overleden te Boxtel 13 september 1943. Priester gewijd in 1897. Per 9 juli 1916 pastoor te Boxtel en vanaf 1922 ook deken. Neemt per 28 maart 1941 ontslag en verblijft daarna in het Liefdehuis (klooster Duinendaal) te Boxtel waar hij op 13 september 1943 overlijdt. Bron: **Piet Dorenbosch**, ***de boxtelse ST.-PETRUS***, boek II, p. 44.

De Lourdes- of Mariagrot in het park Stapelen. foto van vrijdag 3 december 2004.

De Mariagrot in park Stapelen in vroeger tijden.

De **Lourdes- of Mariagrot**[39] wordt gebouwd in het jaar 1917 en op 15 augustus dat jaar ingewijd. Links in de grot bevindt zich een rustaltaar. Rechtsboven in de grot is een nis waar een Mariabeeld in is geplaatst. Het rustaltaar wordt gebruikt tijdens de Sacramentsprocessie die door het kasteelpark trekt. Het hek voor het rustaltaar is nodig omdat vandalen vernielingen aanrichten en verliefde paartjes er een 'vrijplaats' zoeken. Langzamerhand wordt de grot bouwvallig en dreigt gevaar voor instorten. Dit gegeven is voor de paters Assumptionisten reden om de grot te laten slopen. Dat gebeurt op maandag 24 november 2014. Nadien wordt hier een stiltemoment gecreëerd, uitgevoerd in Cortenstaal bestaande uit twee staande golven, naar een ontwerp van een studente van het nabijgelegen **SintLucas.** Het ontwerp wordt vormgegeven door kunstenaar **Ron van de Ven** en wordt op zondag 10 mei 2015 onthuld. De grot heeft, zoals de beide foto's tonen, niet altijd dezelfde vorm en omvang gehad.

Park gebruikt voor houden Sacramentsprocessie door Paters Assumptionisten
Inmiddels zijn de paters Assumptionisten eigenaar van Stapelen geworden. Zij stellen zich loyaal op ten aanzien van het feit dat de Heilig-Bloedverering niet langer

[39] *Geloven in Brabant, wandelroute door Boxtel*, 2008 Jaar van het Religieus Erfgoed (punt 9), **Heemkundekring Boxtel**.

op Stapelen plaatsvindt. Wel gaan zij het park gebruiken voor het houden van een eigen sacramentsprocessie.

Sacramentsdag 1962. Met gekleurd zaagsel worden fraaie figuren op de paden van het park gelegd. Daarna mogen de aldus versierde paden pas als eerste worden betreden door de processie, geleid door de paters met deelname van hun studenten en belangstellende gelovigen.

3. EIGENAREN EN BEWONERS

In dit kader doen we geen poging om alle bewoners of eigenaren te bespreken. Wie de eerste bewoner was is niet duidelijk en voor wie meer over dit onderwerp wil weten verwijs ik graag naar het boek van pater **Hans de Visser**, wiens familie uit Boxtel stamt. Ik doel dan natuurlijk op zijn laatste boek, waarin hij de geschiedenis van Boxtel beschrijft over de periode ca. 1100 -1648: **Boxtel: een heerlijkheid tussen twee heren** (2013, ISBN 978-94-6228-125-4). Daarenboven vindt u sinds kort op de website[40] van heemkundekring Boxtel een overzicht van alle heren van Boxtel en van eigenaren (na het Ancien Régime) van kasteel Stapelen.

Bij het lezen van dit hoofdstuk dient voor ogen te worden gehouden dat vanaf ongeveer 1648 de heren van Boxtel niet meer op kasteel Stapelen wonen, doch op een van hun buitenlandse bezittingen vertoeven. Dit heeft onder meer te maken met het feit dat zij katholiek zijn, terwijl er vanaf 1648 een stevige protestantse wind gaat waaien in Brabant. Kijken we in dit opzicht naar de laatste heer van Boxtel, dan zien we dat hij opgroeit in Parijs en daar een luxueus paleis laat bouwen. Daar, in de omgeving van het Frans hof, is voor hem meer eer en aanzien te behalen dan in het boerse, Brabantse plattelandsdorp Boxtel.

Van tijd tot tijd komt de heer nog in Boxtel op bezoek en verwacht dan met alle egards te worden behandeld, waaronder het aanbieden van het zogeheten **bienvenuegeld**, een soort welkomstgift, waarvan bekend is dat dit in Boxtel achthonderd gulden bedraagt.

Omdat in de besproken periode de staatsvorm meermalen wijzigt volgt hieronder een opsomming van de benamingen die toen voor Nederland gebruikt werden alsmede de periode ervan. Tevens wordt een actieve, belangrijke stroming vermeld: opkomst en neergang van de **Patriotten**: circa 1780-1801. Zij streven veranderingen in de maatschappij na, waaronder een democratisch, door het volk gekozen bestuur, vrijheid van godsdienst en scheiding der machten. Zij baseren zich op ideeën van de Verlichtingsfilosofen.

1. **Republiek der Verenigde Zeven Provinciën** (1588-1795). In het kader van dit artikel hierna aan te duiden als **Republiek**.
2. **Bataafse Republiek** (1795-1801)
3. **Bataafs Gemenebest** (1801-1806)
4. **Koninkrijk Holland** (1806-1810) onder koning **Lodewijk Napoleon**, de jongere broer van de keizer van het Eerste Franse Keizerrijk, **Napoleon Bonaparte**.
5. **Onderdeel van het Eerste Franse Keizerrijk** (1810-1813)
6. **Verenigd Koninkrijk der Nederlanden** (1813 en 1830) onder soeverein vorst Willem. Tussen 1815 en 1830 samen met België onder koning **Willem I.** Augustus 1830 scheidt België zich eenzijdig af. Pas met het Verdrag van Londen, april 1839, komt de formele scheiding tot stand.
7. **Koninkrijk der Nederlanden** (1830-heden) koning Willem I, koning Willem II,

[40] zie website: www.heemkundeboxtel.nl

koning Willem III, koningin-regentes Emma, koningin Wilhelmina, koningin Juliana, koningin Beatrix, koning Willem-Alexander.

***Blazoenen of wapens van de adelijke geslachten die Stapelen in hun bezit hebben gehad*[41].**

[41] **Adriaan Cornelis Brock**: *De Stad en Meiery van hertogenbosch of derzelver beschrijving*, ca. 1825

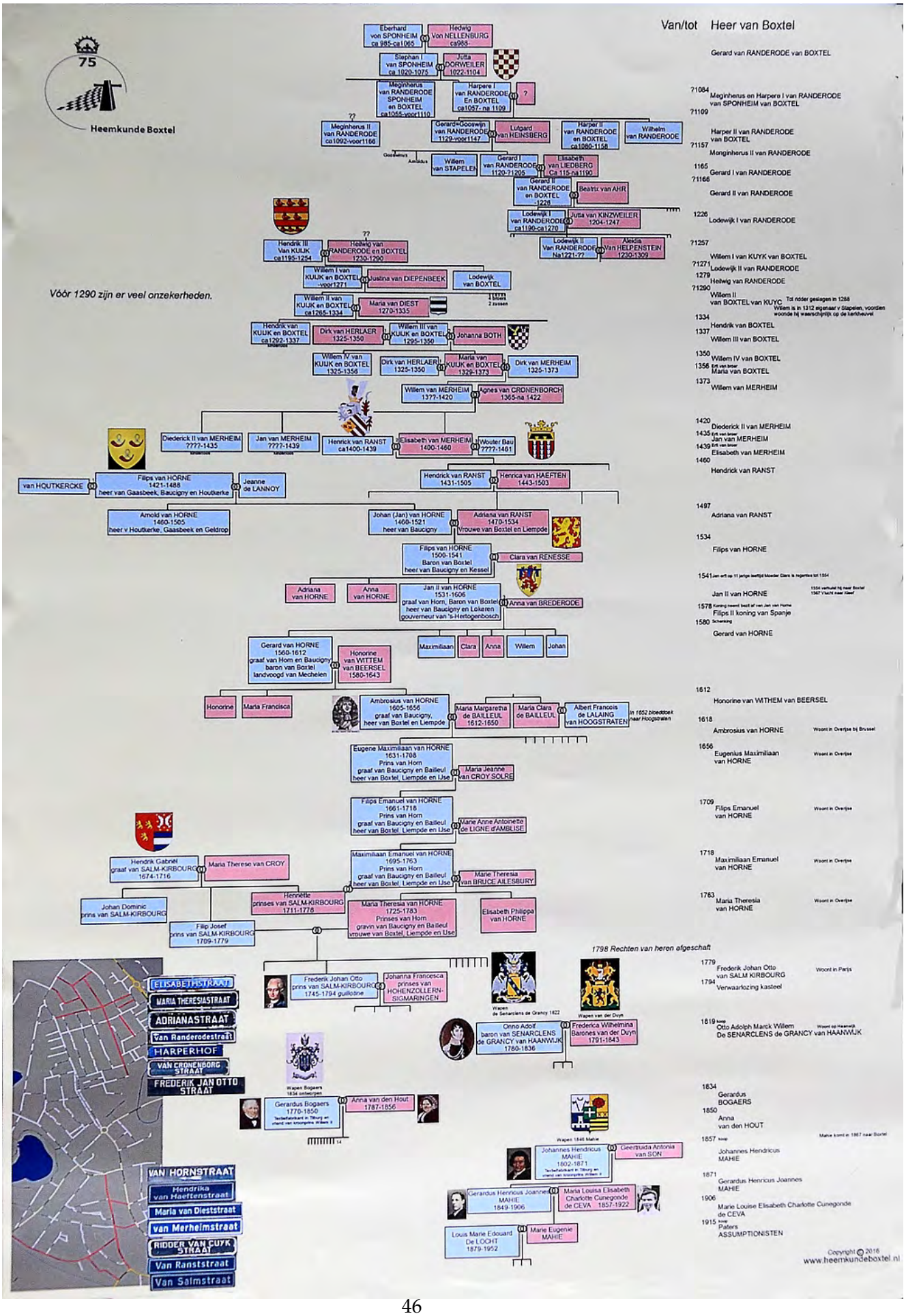
Heemkunde Boxtel
Van/tot Heer van Boxtel
Gerard van RANDERODE van BOXTEL
Vóór 1290 zijn er veel onzekerheden.
1798 Rechten van heren afgeschaft
ELISABETHSTRAAT
MARIA THERESIASTRAAT
ADRIANASTRAAT
Van Randerodestraat
HARPERHOF
VAN CRONENBORG STRAAT
FREDERIK JAN OTTO STRAAT
VAN HORNSTRAAT
Hendrika van Haeftenstraat
Maria van Dieststraat
van Merheimstraat
RIDDER VAN CUYK STRAAT
Van Ranststraat
Van Salmstraat
Copyright © 2016
www.heemkundeboxtel.nl

Jan II van Horne, heer van Boxtel in woelige tijden
We bespreken hier kort een heer van Boxtel die een, uit die tijd nationaal bekende, figuur goed heeft gekend: prins **Willem van (Oranje) Nassau**, ook wel aangeduid als de **Vader des vaderlands**. Willem van Oranje bezoekt kasteel Stapelen meermalen. Bovendien markeert deze periode een belangrijke fase in de ontwikkeling van de Nederlanden naar een zelfstandige staat. In hun jeugd hebben ze elkaar reeds leren kennen.

Het huis Horne
Het adellijk huis **Horne** (ook gespeld als **Horn** of **Hoorne)** stamt uit het (midden-) Limburgse Horn, waar het familieslot (kasteel) is gelegen. Het kasteel bestaat heden ten dage nog steeds en vormt een van de oudste, nog intact zijnde, middeleeuwse ringmuurburchten. In de twaalfde eeuw worden zij tevens heer van Weert en bouwen daar dan een kasteel: **Aldenborgh**, dat later op een daar nabijgelegen locatie wordt vervangen door een nieuw kasteel: **Nijenborgh**. Vanaf 1450 zijn zij graaf van Horne. In de achttiende eeuw sterft het Huis van Horne uit.

Jan II van Horne (1531-1606) is graaf van Horne, baron van Boxtel en heer van Baucigny (Bassigny) en Lokeren.
Hij is de zoon van **Philips van Horne** (1500-1541), baron van Boxtel en heer van Baucigny en Kessel. Philips trouwt in 1526 met **Clara van Renesse van Elderen**. Zij krijgen drie kinderen: **Adriana** (1528), **Anna** (1530) en **Jan II** (1531).

Jan II van Horne wordt baron van Boxtel
Jan II van Horne is in 1541 tien jaar oud en erfopvolger als zijn vader op jonge leeftijd overlijdt.
Hij groeit op te Brussel, aan het hof van keizer **Karel V** en volgt onder meer een militaire opleiding, zoals het de gewoonte is met edellieden in die tijd. Het is daar dat hij kennis maakt met onder anderen **Willem van Nassau**, prins van **Oranje**.
Jan's moeder, **Clara van Renesse**, treedt op als regentes tot het jaar 1554, het jaar waarin Jan II 23 jaar oud en daarmee volwassen wordt. Waarschijnlijk in datzelfde jaar verhuist Jan II naar zijn Boxtelse bezit, kasteel Stapelen.

Jan II trouwt in 1551 met **Marie van Sint-Aldegonde de Noircarmes**, dochter van **Jan van Sint-Aldegonde de Noircarmes** en **Marie de Rubempré**. Marie is de zuster van (berucht) veldheer **Philips van Noircarmes**. Uit dit huwelijk worden zes kinderen geboren: twee zonen en vier dochters. Echtgenote Marie overlijdt in mei 1564.
Nadien hertrouwt hij nog tweemaal:
- op 22 juni 1575 met **Anna van Flodorp**, uit welke verbintenis een zoon en twee dochters worden geboren.
- Na het overlijden van ook zijn tweede vrouw, trouwt Jan II op 27 januari 1596 andermaal en wel met **Anna van Brederode**.

Zijn (oudste) zoon uit zijn eerste huwelijk, **Gerard van Horne**, zal hem opvolgen als heer van Boxtel en Liempde[42].

Jan II van Horne behoort tot het deel van de adel, dat de ontwikkelingen in de Nederlanden nauwlettend volgt en zich zorgen maakt over de vervolging van niet-katholieken uit naam van de Spaanse koning **Filips II**, door landvoogdes **Margaretha van Parma** en **Alva**. Samen met andere edelen is Jan II medeondertekenaar van een document, dat in de geschiedenis bekend staat als **Compromis** en dat een ander beleid ten aanzien van andere religies dan het rooms-katholicisme voorstaat. Daarmee wordt hij een medestander van prins Willem van Oranje. Gevolg is wel dat hij later in ongenade valt bij de Spaanse koning, moet vluchten en dat zijn Boxtelse bezittingen worden geconfisqueerd. Zijn rentmeester mr. **Jan de Coninck**, moet in het vervolg (financiële) verantwoording afleggen aan **Brussel** (rekenkamer van de hertog van Brabant)**.**

We zitten dan in de periode van de **Nederlandse Opstand** of **Tachtigjarige Oorlog** die het tijdvak beslaat van omstreeks 1568 tot 1648. Tijdens deze periode ontstaat in 1588 de **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden** en eindigt met de **Vrede van Münster** onderdeel van de **Vrede van Westfalen**, in 1648. Hoewel deze strijd wel wordt beschreven als een oorlog voor godsdienstvrijheid klopt dit niet helemaal: Als in 1648 de Staten-Generaal het in het gehele gebied, inclusief onder meer (Staats)Brabant, voor het zeggen krijgen, treedt een periode in, gedurende welke alles en iedereen die niet de Nederduits Gereformeerde (calvinistische) religie zijn toegedaan, ernstig gehinderd in de uitoefening van hun godsdienst. Ook kunnen zij geen bestuurs- of openbare functies/ambten bekleden. Die situatie zal pas gaan wijzigen na 1794.

Philips van Noircarmes (c. 1530-1674)
Philips van Noircarmes, broer van de eerste vrouw van Jan II van Horne is staatsman en militair in dienst van keizer **Karel V** en koning **Filips II** van Spanje, die hij getrouw steunt.
Noircarmes is een tegenstander van Prins Willem van Oranje. Hij is lid van de **Raad van State** ten tijde dat **Margaretha van Parma** hier landvoogdes is. Hij wordt door **Alva** benoemd tot vice-president van de **Raad van Beroerten** (opsporen en berechten ketters, i.c. protestanten). Hij treedt bruut op in zijn vervolging van de niet-katholieken of ketters. We kunnen ons voorstellen dat de verhouding met zijn zuster Marie, echtgenoot van Jan II van Horne en medestander van de Prins van Oranje, niet echt hartelijk zal zijn geweest...

Relatie Prins Willem van Oranje en Jan II van Horne
Prins Willem van Oranje wordt in zijn jeugd opgevoed in het Lutherse geloof. Als later een briljante carrière voor hem in het verschiet ligt, wordt hij katholiek.
Hij wordt raadsheer van de rooms-Duitse keizer **Karel V**. Als na diens overlijden F**ilips II** de Spaanse troon bestijgt en tevens heer der Nederlanden wordt, wordt

[42] **.J.E.M. (Jan) de Visser**: ***Boxtel: een heerlijkheid tussen twee heren***, 2013

Willem van Oranje een, aanvankelijk loyaal, ambtenaar in dienst van Filips II: hij wordt stadhouder, plaatsvervanger van Filips II in de Nederlanden. Als de Spaanse koning het opkomend protestantisme in de Nederlanden steeds feller gaat bestrijden, tracht Willem van Oranje door zijn houding, voorstellen en daden het straffe beleid van de koning om te buigen. Er komt echter een moment dat hij breekt met de Spaanse koning en de gewapende strijd met hem aangaat.

Voor het zo ver is, komt op woensdag 3 december 1561 een nog jonge (28 jaar) prins Willem van Oranje, samen met en metgezel vanuit Beek (Prinsenbeek[43]) naar kasteel Stapelen en is er enige tijd de gast van Jan II van Horne en diens vrouw Marie van Sint-Aldegonde de Noircarmes[44].

De strijd tegen Filips II begint

Begin 1567, als de prins Willem van Oranje definitief heeft gekozen de strijd aan te gaan met de Spaanse koning, zendt hij Jan II van Horne, als luitenant in zijn dienst, naar Walcheren om daar troepen te werven. Medio april 1567 voelt prins Willem van Oranje dat hij gevaar loopt en moet vluchten.

Op 10 april dat jaar neemt Willem van Oranje afscheid in Antwerpen. Hij reist eerst naar Breda om afscheid te nemen van zijn 12-jarige zoon prins Willem, tevens **graaf van Buren,** die in Leuven studeert. Hij zal zijn zoon nooit meer terugzien. Op 22 april vertrekt prins Willem van Oranje vanuit Breda met zijn gezin en een talrijk gevolg, bestaande uit zo'n honderd personen richting familieslot in Dillenburg (D.). Hij overnacht te Boxtel op Stapelen en vervolgt daarna zijn reis via Grave, Kleef en Keulen naar Dillenburg. **Alva l**aat tegen die tijd zijn ware aard zien. Er zijn personen die dit voorvoelen, waaronder Jan II van Horne. Hij schrijft, inmiddels weduwnaar en uitgeweken naar Kleef, op 26 augustus 1567 aan prins Willem van Oranje: ***la fin serast aultre***[45].

Op 5 juni 1568 worden op de Grote Markt in Brussel de **graaf van Egmont** en **Philips van Montmorency, graaf van Horne** door onthoofding om het leven gebracht. Eigenlijk had daar ook prins **Willem van Oranje** op het schavot moeten staan...

Deze gebeurtenis wordt wel beschouwd als het begin van de opstand van de Nederlanders tegen de Spaanse koning.

Juli 1568 heeft de prins van Oranje een leger bijeengebracht met een sterkte van zo'n 26.000 man. Jan van Horne II dient daar als luitenant.

De militaire activiteiten van de prins van Oranje worden geen succes, temeer daar hij in geldnood raakt. Na eerst nog naar Frankrijk te zijn gereisd, keert hij eind februari 1569 terug in Dillenburg.

---

[43] De naam Beek wijzigde in 1951 in Prinsenbeek.

[44] **J.J.G.M. (Hans) de Visser**, ***Boxtel: heerlijkheid tussen 2 heren***, 2013, p. 294.

[45] **Prof. dr. P.J. Blok**: ***Willem de eerste, prins van Oranje***, Nederlandsche Historische Bibliotheek, uitgegeven o.l.v. prof. dr. **H. Brugmans**, Amsterdam, uitgeverij J.M. Meulenhoff, 1919.

In deze periode (ca. 1570) ontstaat ook het geuzenlied (op de melodie van 'Chartres' een Frans spotlied op de protestanten daar) dat wij, gezongen op een ietwat afwijkende melodie, sinds 1932 als het Nederlandse volklied kennen: het **Wilhelmus**.

Voorlaatste 'heer' van Boxtel en Liempde is een vrouw

Maria Theresia Josepha van Horne wordt geboren op 19 oktober 1725. Als ze zestien jaar oud is, treedt ze te Brussel op 12 augustus 1742 in het huwelijk met prins **Philip Joseph van Salm-Leuze** [46](33 jaar). Ze is de moeder van de laatste heer van Boxtel: Prins **Frederik III van Salm-Kyrbourg**. Het echtpaar gaat in Parijs wonen. Daar geeft prins Philip Joeseph in 1764 opdracht om een bouwkundig onderzoek te doen naar de staat van het Boxtelse kasteel, de watermolens en kasteelhoeves[47]. De uitslag daarvan is niet rooskleurig: er is veel verwaarloosd. Herstel van een en ander zal veel geld gaan kosten. Besloten wordt om de vervallen hoeves op Boscheind en op Velder (huisplaats?) te slopen. Op Velder worden veel nieuwe bomen aangeplant met het oogmerk in de toekomst meer inkomsten te genereren. In 1777 moet rentmeester **Arnold Willem Tijbosch** andermaal een verslag inzake de bezittingen in Boxtel en Liempde opmaken.

Maria Theresia van Horne ***(1725-1783). In 1780 laat zij een medaille slaan ter ere van het Heilig-Bloed.***

Dat gebeurt in het kader van het 4e eeuwfeest van het Boxtelse Heilig-Bloedwonder. De medaille is van verguld zilver en heeft een middellijn van 56 mm en een gewicht van 401/2 gram.

Uit een rekening van de Baronie Boxtel uit het jaar 1779/'80 blijkt dat er op Drievuldigheidszondag 1780 op Stapelen een heilige mis is gelezen, wellicht in opdracht van Maria Theresia van Horne.

[46] vanaf 1745 van Salm-Kyrbourg

[47] **Jean Coenen:** ***Baanderheren, boeren en burg***ers, 2005, Aeneas-uitgeverij Boxtel, ISBN 90-75365-68-3 (blz. 244/245)

Baronesse Maria Theresia Josepha van Horne[48] bezoekt Boxtel

Medio april/mei 1780 ontvangt het Boxtelse dorpsbestuur de missive dat de barones van Boxtel een bezoek aan Boxtel en Liempde wenst te brengen en daarbij ook het gebruikelijke bienvenuegeld (welkomstgeld van f 800) wenst te ontvangen. Op dat moment is **Jan Bowier** nog drossaard te Boxtel. Rentmeester van Stapelen is **Arnold Willem Tijbosch**. De verhouding tussen deze beide personen is op zijn zachtst gezegd als slecht te bestempelen. Dat jaar is **Hendrik Verhees** borgemeester en daarmee verantwoordelijk voor de dorpskas. Verhees, zuinig van aard èn patriot zal beslist tegenstander zijn geweest van het overhendigen van het welkomstgeld. Niet alleen het bienvenuegeld, doch ook de ontvangst zelf belasten de dorpskas in die mate dat nauwelijks kan worden voorgesteld, dat het Boxtelse dorpsbestuur enthousiast over dat hoge bezoek is. Weigeren is echter geen optie.

Aldus arriveert op dinsdag 23 mei 1780[49] te 13.00 uur in de middag de baronesse van Boxtel , **Maria Theresia Josepha van Horne** met haar familie in Boxtel. Ze wordt verwelkomd door ***het drie voudig losbranden van 18 Stukken Kanon***, de klokken luiden, er klinkt trompetgeschal. De schutterijen paraderen. Na ontvangst op het kasteel en aanbieden van de erewijn wordt door de baronesse ***'t merkwaardigste der Baronnie bezigtigd***. Daarbij wordt zij vergezeld door het **Gilde van Sint-Cathrien**, waarvan de gildebroeders brandende flambouwen meevoeren. Daarna keert het gezelschap weer terug op het kasteel, waar een vuurwerk wordt afgestoken, gevolgd door een ***ball.*** Daarbij aanwezig zijn ***alle Heeren en Dames van den eersten Rang***. **Hendrik Verhees[50]**, dan ruim 35 jaar oud, is in 1780 borgemeester[51] en maakt als zodanig deel uit van het dorpsbestuur. Of Verhees daarmee behoort tot ***heer van den eersten rang*** en het bezoek van de barones aldus van nabij mag meemaken is onbekend.

Bezoek aan Liempde

De volgende dag wordt, vergezeld door de schutterijen, een bezoek gebracht aan Liempde. Daar gebruikt de baronesse het ontbijt bij meneer pastoor. Vervolgens gaat het weer richting Boxtel, waar wordt deelgenomen aan het vogelschieten (houten vogel op een paal). De eveneens aanwezige prins **Maurits** schiet zelf acht keer

---

[48] **Maria Theresia Joespha van Horne**, geboren 19 oktober 1725. Treedt op 12-jarige leeftijd op 12 augustus 1742 te Brussel in het huwelijk met **Philip Joseph, prins van Salm-Leuze** (vanaf 1745 van **Salm-Kyrbourg**). **Philip Joseph** overlijdt te Parijs op 7 juni 1779. Maria Theresia Josepha van Horne overlijdt te Parijs op 19 juni 1783. Hun zoon **Frederik Otto (Frederik III**) zou de laatste heer van Boxtel worden, van 1783 tot 1794.

[49] **Jean Coenen** spreekt op blz. 244 van zijn boek ***Baanderheren, boeren & burgers*** over een bezoek op 27 december 1780. De douarière van Salm-Kyrbourg werd toen een bienvenuegeld van f 800 'aangeboden'.

[50] Hendrik Verhees (Boxtel1744-1813) landmeter, cartograaf, aannemer, architect, waterbouwkundige, bestuurder, schetsenmaker, vrederechter en patriot.

[51] Borgemeester: een louter financiële functie. Men wordt voor een jaar aangewezen om die functie te vervullen. Men is verantwoordelijk voor de inkomsten en uitgaven van de gemeente. Eventuele tekorten dienen uit eigen zak te worden bijgelegd. Er is weinig animo voor deze functie.

waarvan hij twee keer de vogel weet te raken. De berichtgeving eindigt met de vermelding ***zynde alles zonder eenige wanorde of ongeluk afgeloopen***[52].

Drie jaar later, op 19 juni 1783 zal Maria Theresia Josepha van Horne te Parijs overlijden in het klooster **Bellechasse,** gelegen aan de **Rue de Bellechasse**. Ironisch genoeg zal haar zoon - laatste heer van Boxtel die 11 jaar later zijn hoofd zal verliezen onder de Parijse guillotine - twee jaar later aan het einde van genoemde straat een prestigieus paleis - het **Hôtel de Salm** - laten bouwen, mede oorzaak van zijn latere faillissement. Na haar overlijden wordt haar hart uit het lichaam verwijderd en vervoerd naar Overijse. Daar wordt het op 6 juli 1783 bijgezet in de grafkelder van de Van Horne's[53]

De constante factor: **de beheerders van Stapelen**
Functieomschrijvingen als **hofmeester**, **kastelein**, **rentmeester** komen door de loop der tijd voor. De **hofmeester** (lat. **magister curiae**) is vanouds de functionaris die verantwoordelijk is voor de huishouding van het hof van een leenheer. De term **kastelein** komen we tegen als naam voor degene die de kasteelheer vervangt. De naam **rentmeester** wordt meestal gebruikt voor de functionaris belast met het beheer van de goederen van een heer, in het bijzonder het onroerend goed. Door verloop van tijd wijzigt de inhoud van de functie en komt vanaf enig moment zelfs geheel buiten het oorspronkelijke domein te liggen: de naam **hofmeester** komen we tegenwoordig nog tegen voor een kelner in dienst bij een mess (eetzaal) het ministerie van Defensie; de benaming kastelein wijzigt in die van kroegbaas; rentmeester zien we voornamelijk terug in de kerkenraad (bestuur) van protestantse gemeenten: kerkrentmeester.

Zoals reeds eerder werd vermeld, woont de hofmeester, rentmeester of kastelein in het rentmeesterskwartier[54]. Zij vormen de constante factor in het beheer en onderhoud van de bezittingen van de heer, zeker als na 1648 de heren van Boxtel vrijwel permanent in het buitenland wonen.

Een rentmeester dient de nodige capaciteiten te bezitten: hij moet de heer op gepaste wijze vertegenwoordigen bij (hoog) bezoek waarbij er geen tijd is geweest om de heer in het buitenland hierover te berichten. Hij dient een goed rekenmeester (boekhouder) te zijn. Voorts zorgt hij door onder andere verpachtingen van percelen land, huizen en bedrijfsgebouwen (molens!), jachtrecht; de verkoop van hout dat de kosten worden gedekt voor onderhoud van het kasteel, de personele kosten, belastingen etc. En... het is wel de bedoeling dat er onder de streep nog een bedrag kan worden betaald aan de heer. Hij moet een kundig organisator zijn en daarbij leiding geven aan het personeel.

---

[52] 's Hertogenbossche Courant, 30 mei 1780

[53] ***Odae Iscanae Schutterfeest te Overijse 1781***, Judocus **Johannes Carolus Antonius Crabeels**. Leuven University Press, 1981.

[54] Rentmeester **Govert Johannes Bles** woont waarschijnlijk in het Jagershuis op de binnenplaats van het kasteel Stapelen

Daarnaast dient hij te kunnen improviseren. Dat zien we in dit boekwerkje op enige plaatsen gebeuren: pas kort voordat er hoog bezoek met hun gevolg op het kasteel zal aankomen en daar wil eten en overnachten, komt een ijlbode dit bericht op tafel leggen bij de nietsvermoedende rentmeester...

Overzicht rentmeesters Stapelen[55]

Hieronder volgt een overzicht dat bepaald nog niet compleet, of in alle gevallen correct is. We hopen in de toekomst nog de nodige wijzigingen en/of aanvullingen te kunnen doen. We zien in het overzicht dat bij een aantal namen nog andere functies worden vermeld, onder ander die van ***vorster***[56]: een (lagere) gerechtsdienaar. Ook komen namen van ***drossaards*** voor, een functionaris die het gebied uit naam van de heer bestuurt. Ook zullen we zien dat in een aanstal gevallen de rentmeesters tevens notaris of secretaris van de gemeente is. Daarna gaan we op enige namen nader in.

Overzicht beheerders kasteel Stapelen c.a. Ancien Régime tot 1806

Gielis van Cronenburch (hofmeester)[57]	(1540-?)
Mr. Jan de Coninck, (**Jan Conincx van Kessel**[58]) rentmeester	1558 - 1591
Leon Conincx, rentmeester	1591 - 1597
Johan Boekentop, rentmeester	1603 - 16??
Adriaan Willems, vorster	1613 - 16??
Mr. Rochus Lemmens, rentmeester, drost, kastelein	1629 - 1641
(Rochus Lemnius, na 1608 kastelijn en rentmeester[59])	
Francois Beijhart, rentmeester	1630 - ??
Tobias Antonissen, vorster	1687 - 16??
Christiaan van Vlierden, raad en kastelein	16?? - 169?
Petrus van Geffen	16?? - 169?
Arent van Duijnen[60], drossaard	1715 - 17??
Cornelis Digues de la Motte, drossaard	1725 - 17??
Jan Bowier, drossaard	1751 - 17??
J.H. Tijbosch, rentmeester	17?? - 1750
Arnold Willem Tijbosch, rentmeester	1754 - 1781
?	1781 -1782
Willem Sandt van Nooten, drossaard	1788 - 1792
Cornelis Bles, rentmeester	1782-1790

[55] overzicht rentmeesters Stapelen d.d. 1-2015 ontvangen van mevrouw **Hanneke van der Eerden**. Deze lijst aangevuld/gewijzigd met informatie auteur.

[56] **vorste**r: deurwaarder (= deurwachter), gerechtsbode, ordebewaker, assistent van de drossaard

[57] **Jean Coenen**, ***Baanderheren, boeren & burgers***, 2004, Aeneas-uitgeverij Boxtel (p.141)

[58] **Hein Vera** ***...In de koecken gelevert...***, Pictures Publishers.nl 2015, ISBN 987-90-73187-91-7, blz. 7.

[59] **Jean Coenen**, ***Baanderheren, boeren en burg***ers, 2005, Aeneas-uitgeverij Boxtel, ISBN 90-75365-68-3, blz. 153, 174.

[60] **Arent van Duijnen** komt in 2e helft van de 17e eeuw in het bezit van het huis dat later de naam Duinendaal verwerft. Het huis wordt waarschijnlijk naar hem genoemd. Van Duijnen wordt te Boxtel begraven op 14-8-1719. Bron: **Christ van Eekelen**: ***De laatste bewoners van Huize Duinendaal Familie Von Hartitzsch***, 2011,Heemkundekring Boxtel, ISBN 9789081376402, blz. 4

` ? 1790-1792
Govert Jacobus (**Govert) Bles**, rentmeester 1792 - 1826

We zien dat deze functie enige malen overgaat van vader op zoon. Ook wordt vaak meer dan één functie wordt vervuld. Het is opvallend dat de door ons gevonden rentmeesters van de protestantse religie zijn. In de periode van de Brabantse Reformatie (1648-1794) tijdens de Republiek is hier ook een zogeheten **Politieke Reformatie** van kracht.
Die bepaalt onder meer dat openbare functies, zoals (gemeente-)secretaris, notaris, vorster (gerechtsdienaar) etc, alsmede alle bestuursfuncties, zoals drossaard, (president-)schepen door belijders van de ***Waere Religie*** of wel het **Nederduits Gereformeerd** moeten worden vervuld.
Voorts valt nog op dat ze bemiddeld zijn, uit een goede familie stammen en ontwikkeld zijn. Dat blijkt onder meer uit het feit dat een van hen lid is van de ***Illustre Lieve Vrouwe Broederschap***[61] in 's-Hertogenbosch, ook zijn er juristen onder hen.

Gielis van Cronenborch (1540-?)
Gielis krijgt, als hofmeester, volmacht om de Boxtelse en Liempdse belangen van **Filip van Horne** (1500 -1541), die tevens heer van Bassigny (FR) is, te behartigen gedurende de tijd dat Filip in Frankrijk vertoeft. Filip overlijdt in Boxtel op 2 september 1541.

Jan Conincx van Kessel (1558-1591)
In de periode dat Jan Conincx van Kessel rentmeester is, komt **Jan van Horne**[62]**,** tevens graaf de Bassigny**,** en zoon van Filip van Horne naar Boxtel. In 1554 vestigt Jan van Horne zich op kasteel Stapelen. In deze periode verblijft de vader des vaderlands, prins **Willem van Oranje** of **Willem de Zwijger** tenminste twee keer op Stapelen. De eerste keer is dat op woensdag 3 december 1561 als hij tezamen met een metgezel te gast is bij Jan van Horne en er enige tijd vertoeft. Omdat Jan van Horne's eerste vrouw **Marie van Sint-Aldegonde** reeds in 1564 overlijdt, krijgt rentmeester Jan de verantwoordelijkheid voor de goede gang van zaken in de keuken van het kasteel[63]. Medio 1568 worden de Boxtelse bezittingen van Jan van Horne namens de Spaanse koning door **Alva** in beslag genomen. Kasteel Stapelen wordt dan bevolkt

---

[61] **Illustre Lieve Vrouwe Broederschap**, 's-Hertogenbosch. Als katholieke organisatie opgericht in 1318. Aanvankelijk doel: verering van Maria, armenzorg, culturele ontwikkeling van de stad, o.m. in vorm van opdrachten tot maken van muzikale composities. Lid waren o.m. **Willem van Oranje** en **Jeroen Bos**ch. Tijdens Reformatie worden in 1642 de statuten gewijzigd: helft (18) leden katholiek, andere helft protestants. Bestaat nog steeds. Het genootschap bezit een eigen pand, sinds 1843 aan de Hinthamerstraat: **Het Zwanebroedershuis.**

[62] **Jan van Horne** (1531-1606) wordt op 8 mei 1542 - dan nog minderjarig - officieel aangemerkt als opvolger van zijn overleden vader Filips. In 1554 komt hij naar Boxtel en gaat hij op kasteel Stapelen wonen. Hij trouwt in 1551met **Marie van Sint-Aldegonde**, dochter van **Jean van Sint-Aldegonde Noircarme**s en **Marie de Rubempré.** Marie is een zuster van veldheer **Filips van Noircarmes**. Marie overlijdt omstreeks 18 mei 1564. Jan hertrouwt op 28 juni 1575 met **Anna van Flodrop**.

[63] **Hein Vera**, ***...in de koecken geleevert...***, Pichtures Publishers Woudrichem, 2015 (p.6,7).

door militairen van veldheer **Filips van Noircarmes**[64], de broer van de eerste vrouw van Jan van Horne.

Mr. Rochus Lemmens / Lemnius (geb. ? - overl. 1641)[65]
Rochus Lemens trouwt te Tilburg op 17 juli 1604 met **Deliana de Roy** (geb. ? - overl. 1658). Het echtpaar krijgt vijf kinderen: vier dochters en éém zoon: **Godefridus Lemmens** (1609-?)
Medio 1607 koopt Rochus in naam van de heer van Boxtel, Gerard van Horne, graaf van Bassigny van de kerkmeesters van Boxtel voor veertig gulden een grote eik. Het hout van deze boom wordt gebruikt voor het maken van een volkom voor de volmolen in Boxtel. In 1608 is Lemmens schout van Boxtel en Liempde. Na 1608 is hij kastelein en rentmeester van de heer van Boxtel en woont hij op kasteel Stapelen[66].

Johan (Johannes Franciscus) Ty(ij)bosch (1691-1750) ook: Johan Francois
Rentmeester Stapelen van ... tot ...
Johannes Franciscus Tijbosch wordt geboren te ... op ..-. ...
Hij wordt omschreven als rentmeester der domeinen in de **Baronie van Boxtel en Liempd**e en als ***gewesene Rentmeester van de Prince de Hornes***. Hij woont op het kasteel en is lid van de, kort hiervoor reeds genoemde Bossche ***Illustre Lieve Vrouwe Broederschap***. Hij is gehuwd **met Lamberdina Maria van Ravesteyn**.
Zijn vader is wijnkoper **Rudolphus (Roelof) Tijbosch**, die wordt gedoopt op 3 september 1653 in de katholieke Sint-Jacobsparochie in Den Bosch. Vader Rudolphus wordt in de Sint-Jan begraven op 26 juli 1720, waar zijn zerk nog aanwezig is.
Johannes Franciscus Tijbosch wordt in Boxtel begraven op 14 februari 1750. Hij is protestants.

De aantekening in het begraafboek van Boxtel luidt:
kercklijk

12 maal extra geluit	3-6-0
het begraven in de kerk	1-19-0
doot kleet	0.2.0

	5-7-0[67]

Johan koopt omstreeks 1724 de **Spijker** en enige panden in de omgeving[68]. De Spijker is een groot, zeer oud pand op de hoek van de Oude Kerkstraat en Duinendaal te Boxtel. Het wordt omstreeks 1965 gesloopt.

---

[64] **Filips René Nivelon Lodewijk van Sint-Aldegonde, heer van Noircarmes** (geb. ca. 1530, overleden te Utrecht 5 maart 1574). Veldheer, staatsman in dienst van keizer **Karel V** en koning **Philips II** van Spanje. Kamerheer van de keizer. Berucht om zijn optreden tegen ketters.
[65] https://www.genealogieonline.nl/genealogie-peeters-rouneau/I7823.php
[66] **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, 2004, Aeneas-uitgeverij Boxtel, ISBN 90-75365-68-3, blz. 153, 174
[67] www.familysearch / image 445: 14-2 1750. Den 14 Februarij is begraven de heer Johan Fransoi Tijbosch Rentmeester van de goederen van de Prins de Hornes.
[68] **https://www.genealogieonline.nl/genealogie-peeters-rouneau/I7823.php** 3)

Hij is een van de vele intekenaren (obligaties) op de nieuw aan te leggen weg van 's-Hertogenbosch naar Best, later Eindhoven en Luik. Met nummer 46 komt hij voor op genoemde lijst, waaruit blijkt dat hij een bedrag van f 2.000,-- inlegt[69].

Mr. Arnold Willem Ty(ij)bosch (..-1794)
Rentmeester Stapelen van ..-.. tot 1782.
Arnold Willem is zoon van Johannes Franciscus Tijbosch??
Blijkens krantenberichten uit die tijd is Arnold Willem Tijbosch in ieder geval rentmeester van Stapelen in de jaren: 1771, 1772, 1776, 1778, 1779. 1780.
Uit de schepenprotocollen van Oss blijkt, dat Arnold Willem Tijbosch tevens rentmeester is van **Den Hoogwaardigsten heer Prelaat van Echternach**[70].
In 1773 wordt landgoed **Jachtrust i**n de buurtschap Munsel te Boxtel aangekocht door mr. A.W. Tijbosch[71]. Medio juli 1808 komt het landgoed in handen van **mr. M. de Roo van Wulverhorst**.[72].

Rentmeester Arnold Willem Tijbosch ligt regelmatig overhoop met de Boxtelse drossaard **Jan Bowier**. Tijbosch gedraagt zich als ware hij zelf heer van Boxtel en is van mening dat zijn gezag boven dat van de Staten-Generaal gaat. Jan Bowier doet hierover in 1779 zijn beklag bij de Staten-Generaal[73].

Tybosch is tevens hoofdman van het Boxtelse **Sint-Jorisgilde** en herschrijft in die hoedanigheid in 1762 het gildeboek. Dat gebeurde ter vervanging van een eerdere kopie uit 1639, welke de oorspronkelijke caert uit 1528, door oorlog verloren gegaan, had vervangen[74].

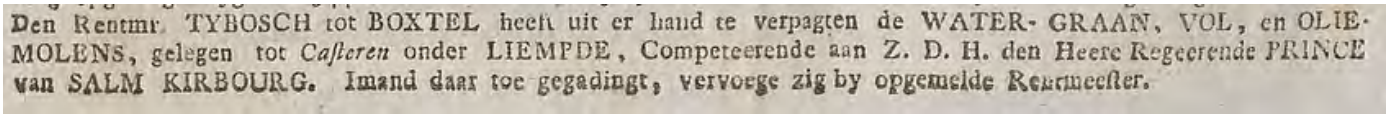
Den Rentmr. TYBOSCH tot BOXTEL heeft uit er hand te verpagten de WATER- GRAAN, VOL, en OLIE-MOLENS, gelegen tot *Caſteren* onder LIEMPDE, Competeerende aan Z. D. H. den Heere Regeerende PRINCE van SALM KIRBOURG. Imand daar toe gegadingt, vervoege zig by opgemelde Rentmeester.

In augustus van het jaar 1776 houdt rentmeester Tijbosch zich onder meer bezig met het verpachten van de Kasterense watermolens, die zijn dan ingericht om graan te malen, wollen stof te vollen (vervilten en om uit zaden olie te slaan.
(Bron: 's-Hertogenbosche Courant van 9 augustus 1776)

---

[69] **Dr. F.E.M. Vercauteren**: ***De aanleg van de straatweg 's-Hertogenbosch-Best als deel van de verbinding met Luik (1740-1745***), blz. 177
[70] BHIC, 's-Hertogenbosch, toegangsnr. 7365, inventarisnr. 155, pag. 67088
[71] **Mr. A.W. Tijbosch** in mei 1773 eigenaar van Jachtrust, bron: blz. 32, 1e Boxtelse Gemeentegids 1925.
[72] **Frans Hoppenbrouwers**: ***De geschiedenis van Jachtrust tot 1920***, hoofdstuk uit boekje ***Huize de la Salle 1923-1973***
[73] **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, 2004, Aeneas-uitgeverij Boxtel, ISBN 90-75365-68-3 blz. 244.
[74] **Henk van Weert,** artikel *Eeuwenoud gildeboek terug in Boxtel* (p. 8-10) in **KRONIEK 82 winter 2017** periodiek van het Boxtelse **Gilde Sint Barbara & Sint-Joris** (heropgericht op 12 december 1996). Het gildeboek uit 1762 verblijft jarenlang in het Utrechts Archief. Medio augustus 2017 komt het gildeboek weer naar Boxtel, alwaar het in MUBO (Museum Boxtel) in het voormalige Sint-Ursulaklooster wordt ondergebracht.

Op 6 maart 1772 verkoopt rentmeester Tybosch 's morgens om 9 uur te Liempde en om 2 uur in de middag te Boxtel een grote partij van 100 kopen brandhout, afkomstig uit de bossen van Velder, de Vorst en rond het kasteel Stapelen[75].

Cornelis Bles (Nederduits Gereformeerd) (1724-1790)
Cornelis Bles stamt uit een prominente Tilburgse regentenfamilie. Heden ten dage herinnert de straatnaam **Bleshof** nog aan hun bestaan aldaar.
Cornelis Bles is rentmeester van Stapelen van 1782 tot 1790.
Hij wordt te Tilburg gedoopt op 12 november 1724 en is zoon van **Govert Bles** en **Arnolda Cloostermans**. Hij trouwt op 29 augustus 1755 in de Waalse kerk te Amsterdam met de uit Suriname afkomstige **Marthe Cathérine Peneux**. Zij krijgen acht kinderen. Op 21-jarige leeftijd wordt hij in 1745 vorster van de heerlijkheid Tilburg. In 1750 volgt zijn aanstelling als notaris in Tilburg, welke functie hij vervult tot 1789. Tussen 1763 en 1782 is hij president-schepen van Tilburg.
In 1782 verhuist hij van Tilburg naar Boxtel waar hij rentmeester wordt op Stapelen. Medio juli 1790 overlijdt hij te Boxtel en wordt op 5 juli 1790 in Tilburg begraven. Zijn vrouw Marthe overlijdt te Boxtel op 4 september 1799 en wordt op de 7e van diezelfde maand in Tilburg begraven[76]. Cornelis bezit - door zijn huwelijk - in Suriname koffie- en katoenplantages en is eigenaar van een groot aantal (meer dan honderd) slaven...

Verlichte ideeën
Cornelis Bles is kennelijk aanhanger van de ideeën van de filosofen der **Verlichting.** Zo heeft hij een Westindische neger als dienstknecht, die hij de mogelijkheid biedt als vrij man te leven. op 18 april 1779 wordt zijn knecht in de Nederduitse kerk te Tilburg gedoopt en ontvangt daarbij de doopnamen **Johannes Pauli.** Het is niet onwaarschijnlijk dat deze dienstknecht met zijn meester, als deze rentmeester te Boxtel wordt, op Stapelen woont. Knecht Johannes Pauli trouwt in 1787 een Nederlandse vrouw en gaat in Tilburg wonen. Later is hij nachtroeper en veldwachter in Moergestel en ondervorster in Hilvarenbeek[77].

Een dochter van Cornelis, **Maria Anna Sophia Bles**[78] trouwt met wijnkoper **Louis Bérail** uit Montpellier (FR), welk echtpaar verderop nog een rol speelt. Cornelis wordt als rentmeester van Stapelen opgevolgd door zijn zoon **Govert Jacobus Bles**.

Govert Jacobus (**Govert**) **Bles** (1762-1826)[79]
Govert Bles is de zoon van Cornelis Bles. Als hij meerderjarig wordt, is hij meermalen procuratiehouder inzake het beheer van de Surinaamse goederen (o.a. plantage) van

[75] 's-Hertogenbossche Courant 3 maart 1772.
[76] website www.historietilburg.nl
[77] website historietilburg: artikel Tilburg ***in de koloniën, de koloniën in Tilburg*** (**John Boeren** & **Luud de Brouwer**).
[78] **Maria Anna Sophia Bles**, geboren Tilburg 10 juni 1764, overleden Sint-Michielsgestel, 28 maart 1848
[79] **Govert Jacobus Bles**, gedoopt te Tilburg op 31 januari 1762, overleden te Boxtel 14 september 1826. Hij is de zoon van **Cornelis Bles** (1724-1790) en **Marthe Cathérine Péneux**.

zijn ouders. Daartoe maakt hij verscheidene reizen naar Suriname.
Govert wordt in 1792 rentmeester van Stapelen en vervult die functie tot 1826, in welke laatste jaar hij komt te overlijden. Bles is daarnaast notaris te Boxtel en, van 1803 tot 1814, tevens secretaris van Boxtel[80].
Hij is rentmeester in het jaar 1819, het jaar waarin de - dan nog jonkheer zijnde - op Haanwijk in Sint-Michielsgestel wonende **Onno de Senarclens de Grancy** Stapelen definitief in bezit krijgt.

Van Govert is bekend dat hij een ruim herenhuis bezit op de Burgakker - Wijk A, no. 67 (Boxtel-binnen) - verder beschreven als ***komende achter tot aan de Rivier de Dommel***[81]. Dat betekent dat zijn huis is gelegen in de westelijke wand van de Burgakker.
Onbekend is of Govert daar zelf met zijn gezin woont of dat hij, zoals gebruikelijk voor de rentmeester, resideert in het rentmeesterskwartier van kasteel Stapelen en zijn huis aan de Burgakker verhuurt. We weten wel dat hij o.a. het Jagershuis op de binnenplaats van het kasteel in gebruik heeft, mogelijk als woning.
Govert heeft twee broers. Een van hen is **Cornelis Martinus Bles**[82]. Deze laatste heeft een zoon, **Johannes Martinus Bles**[83]. Het is waarschijnlijk dat deze persoon, op dat moment in Boxtel woont (Burgakker A67, het herenhuis eigendom van zijn oom?), want zijn naam komen we, als zijnde een buurman, nog tegen bij het overlijden van de hierna nog te bespreken bewoner van kasteel Stapelen: **Everard de Burlett Rzn.**

Govert Bles is waarschijnlijk een bekende van **Jan Goijaerts**[84], timmerman in Tilburg[85]. Jan is de vader van **Adriaan Goijaerts**, die later in opdracht van **Mahie** kasteel Stapelen zal restaureren.

Willem Sandt van Nooten
Willem wordt hier vermeld omdat hij **drossaard** is van Boxtel en Liempde. Hij is derhalve - voor zover bekend - geen rentmeester geweest. De drossaard is de plaatsvervanger voor de heer van een gebied. Hij bestuurt uit naam van zijn heer en spreekt recht. Hij is daarbij openbaar aanklager èn rechter. In Boxtel bezit de heer de hoge jurisdictie. Dit betekent dat de drossaard, in voorkomend geval, de doodstraf kan uitspreken en doen uitvoeren. Tot omstreeks 1648 wordt de drossaard aangesteld door de heer van Boxtel. Nadien, van ca. 1648 tot 1794, is die benoeming in handen van de Staten-Generaal: zij stellen uitsluitend belijders van de Nederduits hervormde religie aan. Willem wordt geboren te Haastrecht op 14 juli 1758. Hij is protestant. Op

---

[80] **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, Aeneas-Uitgeverij Boxtel, 2004, ISBN 90-75365-68-3 (blz. 261)
[81] Advertentie in Opregte Haarlemsche Courant, 21 augustus 1827.
[82] **Cornelis Martinus Bles**, gedoopt Tilburg 2-4-1769, overleden te Esch, 17-10-1843. Luitenant in Staatse dienst.
[83] **Cornelis Martinus Bles**, gedoopt Curaçao, 10-4-1799, overl. Paramaribo, Suriname, 29-9-1860. Woont in Parimaribo in de heerestraat. Is eigenaar van plantage **Nieuw Mocha**.
[84] **Joannes (Jan) Goijaerts**, geb. Tilburg, 13-4-1784, overl. Tilburg, 16-5-1858. Hij trouwt met Johanna van Boxtel. Timmerman. Vader van **Adriaan Goijaerts** (1811-1886).
[85] Journal du Département des bouches du Rhin, 3 april 1813.

13 maart 1791 trouwt hij te Sint-Annaparochie (huidige Friese gemeente Het Bildt) met **Titia Johanna Albarda**. Tussen 1782 en 1793 is hij - van zijn 24e tot zijn 35e levensjaar - drossaard van Boxtel en Liempde. Zijn eerste kind, zoon **Cornelis Sandt van Nooten** wordt in Boxtel geboren op 28 december 1791.
Nadien - mogelijk in 1793 - verhuist hij naar Harlingen waar hij de volgende beroepen uitoefent:
- katoenfabrikant
- directeur assurantiemaatschappij.
-vendumeester konvooien en licenten
Ook in Harlingen is hij actief op bestuurlijk gebied, onder meer als burgemeester. Willem overlijdt te Harlingen op 26 mei 1821, op bijna 63-jarige leeftijd.

Overig personeel in relatie tot Stapelen

Pieter van Overbeek
We zijn er niet zeker van, we moeten ons baseren op slechts een krantenbericht, doch in het jaar 1775 wordt ene **Pieter van Overbeek** genoemd, die dan mogelijk tuinman op Stapelen is[86]. We komen tot dit vermoeden omdat het gaat om de verkoop van heesters en bomen. De laatste zin van het bericht eindigt met:
te bevragen by Pieter van Overbeek op het Kasteel aldaar.
Het komt logisch voor dat dit soort zaken door de rentmeester wordt overgelaten aan een personeelslid dat verstand van zaken heeft.

Paulus van Beijsterveldt
Paulus is geen rentmeester, doch fungeert waarschijnlijk gedurende een periode als intermediair bij de verhuur van het kasteel.
Paulus wordt (katholiek) gedoopt te Gilze en Rijen op 27 maart 1797. Op 11 november 1819 treedt hij in Moergestel in het huwelijk met **Antoinetta Timmermans** (1793-1841). Van vrijdag 1 mei 1839 dateert een overeenkomst met **Gerardus Bogaers**, fabrikant uit Tilburg (een van de eigenaren van Stapelen in de 19e eeuw, zie verderop). Blijkens die overeenkomst, die voor tien jaar wordt aangegaan, wordt een maatschappij opgericht die zich bezig gaat houden met het slaan en verkopen van olie, alsmede de handel in granen en schors[87]. Op 25 augustus 1840 overlijdt de Boxtelse burgemeester **Abraham Florentius Speelman**. Op maandag 11 januari 1841 wordt in een enthousiast en versierd, Boxtel, vergezeld van de nodige geweerschoten, **Paulus van Beijsterveldt** als nieuwe burgemeester ingehaald.

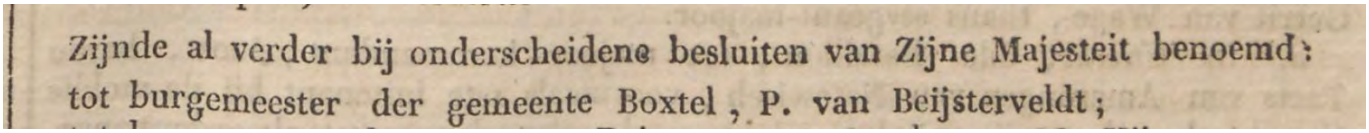
Zijnde al verder bij onderscheidene besluiten van Zijne Majesteit benoemd:
tot burgemeester der gemeente Boxtel, P. van Beijsterveldt;

Bericht in de Nederlandsche Staatscourant van 6 januari 1841

[86] 's-Hertogenbossche Courant, 17 maart 1775
[87] Nederlandsche Staatscourant nr. 161 woensdag 10 juli 1839

Nog datzelfde jaar overlijdt zijn echtgenote.
Paulus zelf overlijdt korte tijd later, op 25 mei 1842. Zoals later zal blijken woont Bogaers, als hij Stapelen in bezit heeft (1834-1857), zelf nooit op het kasteel. In die tijd staat het kasteel regelmatig te huur. Informatie kan men krijgen bij Van Beijsterveldt. Het lijkt er dus niet op dat hij de functie van rentmeester vervult. Hij bemiddelt slechts bij de verhuur.
Mogelijk dat Bogaers in die tijd geen rentmeester heeft gehad. Dit feit past in het gegeven dat het kasteel in die tijd sterk vervalt: er wordt geen of nauwelijks onderhoud gepleegd. Kennelijk is er niemand die toezicht houdt op de bouwkundige staat van het kasteel en bijgebouwen.

De laatste heer van Boxtel, 1783-1794
Hierna volgt de laatste 'echte' heer van Boxtel, prins **Frederik III van Salm Kyrbourg**[88], die baron van Boxtel en seigneur (heer) van Liempde is van 1783 tot 1794. Hij is van hoge adel en door zijn huwelijk rijk geworden. Zijn volledige naam luidt **Frederik III Johan Otto Frans Christiaan Philip van Salm Kyrbourg**, vorst van **Salm-Kyrbourg**. Hij bezit een hele rij aan titels. In dit kader noemen we daarvan nog die van prins van **Horne en Overijse** en **Rijngraaf van Salm**[89].

Door hun status hebben de heren van Boxtel de **hoge jurisdictie** verworven, hetgeen betekent dat de, onder supervisie van de heer opererende, schout of drossaard in voorkomend geval de doodstraf kan opleggen en ten uitvoer kan brengen. Het gerecht, of galgenplaats van Boxtel is gelegen op de heide, rechts naast de steenweg richting 's-Hertogenbosch een stuk vóór de **Halse Barrière**. Op die plek ligt tegenwoordig het **Wilhelminapark**.

[88] **Frederik III Johan OttoFrans Christiaan Philip van Salm-Kyrbourg**, geboren te Brussel 13 mei 1745, overleden (guillotine) te Parijs op 25 juli 1794. Hij had vele titels, waaronder baron van Boxtel.
[89] Zie ook: **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, Aeneas-Uitgeverij Boxtel, 2004, ISBN 90-7536-68-3

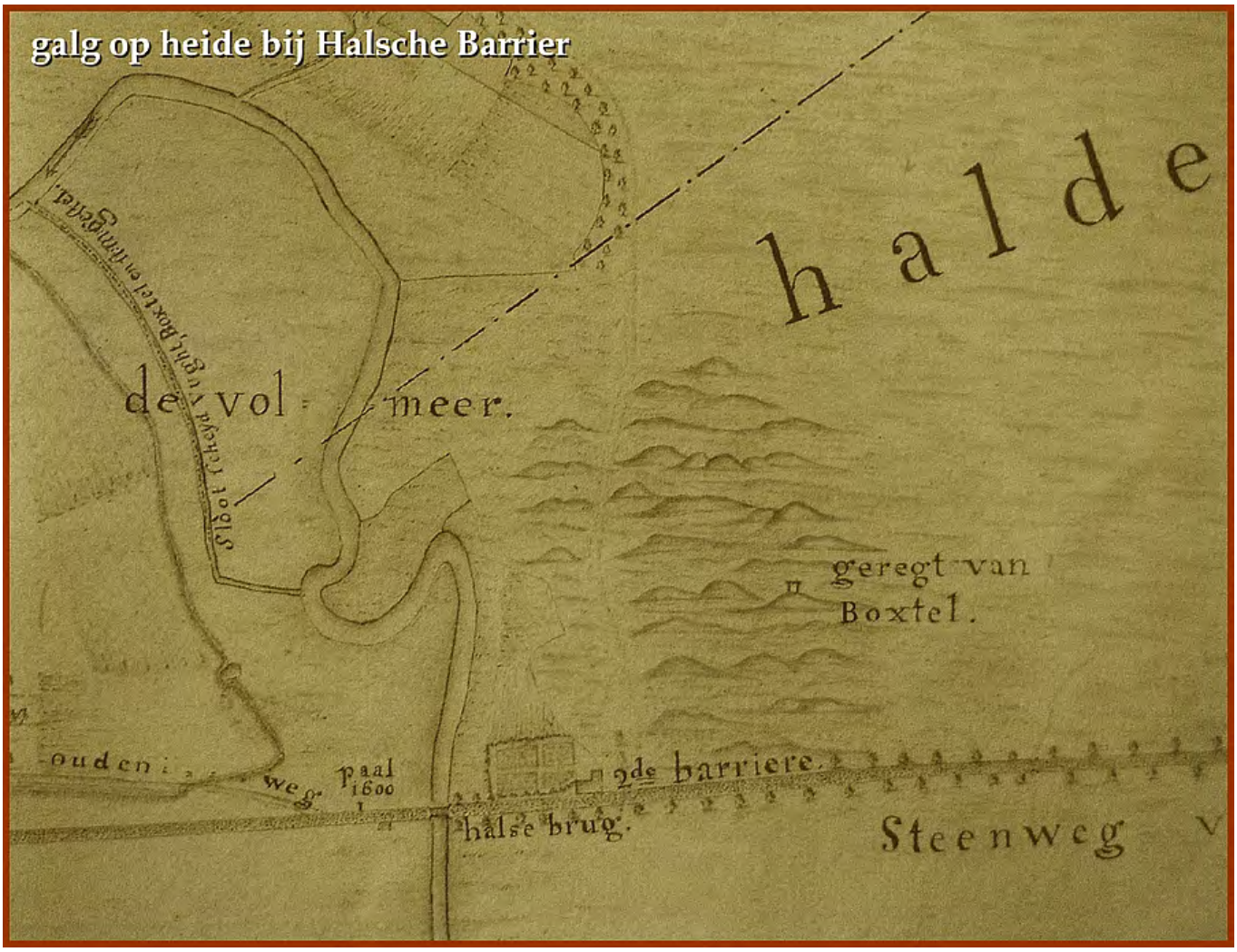

Het gerecht (galg) van Boxtel op de heid langs de steenweg van 's-Hertogenbosch -Best (later ook Eindhoven-Luik) richting Halder en Essche Stroom, met Barrièrehuis no. 2 aan de steenweg.

Hieronder volgen een aantal afbeeldingen van prins **Frederik III van Salm Kyrbourg** en personen uit zijn naaste omgeving.

Tweemaal prins **Frederik III van Salm Kyrbourg (1745-1794)**[90]**,** ***baron van Boxtel .***
Hij moet hebben geloensd want **Bilderdijk** ***noemt hem*** **die schele Rijngraaf.**

Amalie Zephyrine van Salm-Kyrbourg (1760-1841), zus van Prins Frederik III en maitresse van Aleandre de Beauharnais

Alexandre de Beauharnais (1760-1794) minnaar van Amalie Zephyrine van Salm-Kyrbourg

[90] Rechter afbeelding **Frederik III**: tekening door **J.C. Mertens**.

Joséphine de Beauharnais *(1763-1814*[91]*).* *Zij is aanvankelijk gehuwd met* **Aleandre de Beauharnais.** *Later wordt zij de vrouw van de Franse keizer* **Napoleon Bonaparte.** *Haar kinderen worden stiefkinderen van Napoleon.*

Hortense de Beauharnais *(1783-1837)*[92] **de** *dochter van* **Joséphine** *en* **Alexandre.** *zij huwt de jongere broer van de Franse keizer, Louis, die als* **Lodewijk Napoleon**[93] *koning van het koninkrijk Holland is van 1806 tot 1810.*

Eugène de Beauharnais *(1781-1824), zoon van Alexandre en Joséphine. Door zijn stiefvader* **Napoleon** *begiftigd met diverse titels. Als eerste Prince de l'Empire; 1805 onderkoning Italië; 1807 prins van Venetië (troonopvolger Italië); 1810 troonopvolger groot-hertogdom Frankfurt. Eugène is tevens als officier in dienst van* **Napoleon***: in 1796 begint hij als adjudant van Napoleon, later wordt hij Maarschalk. Hij neemt onder meer deel aan de Russische veldtocht. Eugène sterft op 42-jarige leeftijd aan een herseninfarct.*
(schilderij: ± 1800, door Andrea Appiani)

---

[91] **Joséphine de Beauharnais**: meisjesnaam **Maie-Josèphe Rose Tascher de la Pagerie**, geb. Les Trois-Îlets, Martinique (Caribisch eiland), 23-6-1763, overl. Rueil-Malmaison, 29-5-1814.

[92] **Hortense Eugénie Cécile de Beauharnais**, geboren Parijs 10 april 1783, overleden slot Arenenburg in Thurgau bij Konstanz (D.), 5 oktober 1837.

[93] De jongste zoon van koning **Lodewijk Napoleon**, **Karel Lodewijk Napoleon III Bonaparte** (1808-1873), is tussen 1852-1870 keizer van het Tweede Franse Keizerrijk.

Prins Frederik III wordt op 13 mei 1745 geboren in Overijse (Isque) bij Brussel,doch groeit op bij zijn moeder [94]aan het Franse hof in Parijs. Hij staat ook bekend onder de naam **Rijngraaf van Salm**, onder welke naam we hem verderop nog zullen tegenkomen. Hij trouwt in 1781 met **Johanna Franciska van Hohenzollern-Sigmaringen**, die reeds in 1790 overlijdt**.** Zij krijgen vier kinderen, doch slechts één zoon bereikt de volwassen leeftijd: **Frederik IV Ernst Otto Philip Anton Furnibert van Salm-Kyrbourg** (1779-1859).

Prins Frederik III heeft een slechte reputatie: in zijn jonge jaren wordt hij een tijdlang geweerd uit Versailles (hof) door een speelschuld en een duelleerkwestie. Hij moet het derhalve ernstig hebben verbruid, want verbanning was een zeer zware straf voor een edelman in die tijd. In de literatuur vinden we diverse kwalificaties inzake zijn persoonlijkheid. Enige hiervan - niet eens de meest negatieve - luiden*: een excentrieke, republikeinsgezinde figuur*[95] en: ***omstreden figuur uit het Patriotse Kamp***[96]

In Parijs verblijft ook zijn zuster, **Amalie Zephyrine**[97], die Frederik III nauw aan het hart ligt. Zij is getrouwd met een Duitse prins, doch voelt zich in Sigmaringen niet thuis, vandaar dat ze terugkeert naar haar geboortestad Parijs. Amalie wordt daar maitresse van **Alexandre de Beauharnais**[98].

Frederik III laat in Parijs aan de oever van de Seine een prestigieus paleis bouwen. Dat gebeurt naar een ontwerp van architect **Pierre Rousseau** (1751-1810). Het gebouw wordt gerealiseerd tussen 1782 en 1787, en staat bekend onder de naam **Hôtel de Salm.** Het brengt de prins aan de rand van het bankroet. Er is sprake van dat Frederik III de architect niet kan afbetalen. Daarom koopt Rousseau zijn schepping en verhuurt het paleis vervolgens aan Frederik III.
Na de dood van`Frederik III wordt het een tijdlang gebruikt voor de literaire salon van madame **De Staël**[99].

Hôtel De Salm krijgt in 1804, de naam **Palais de la Légion d'Honneur** en wordt zetel van het Frans Legioen van Eer. Tijdens de **Parijse Commune** in 1871 wordt het door brand zwaar beschadigd, doch met giften van legionairs hersteld.

---

[94] **Maria Theresia van Horne** (1725-1783), g ehuwd met **Philip Joseph van Salm-Leuze** (vanaf 1745 **van Salm-Kyrbourg**.)(1709-1779).

[95] **Judocus Johannes Carolus Antonius Crabeels**, *Odae Iscanae Schuttersfeest te Overijse (1781),* uitgegeven door J. Ijsewijn, G. Vandeputte & R. Denayer, Leuven University Press, 1981 (blz. 3)

[96] **Dr. M. Evers** *De vormingsjaren van A.O.W. Staring, brieven en documenten betreffende zijn studietijd in Harderwijk en Göttingen*, 1784-1789, blz. 150.

[97] **Amalie Zephyrine van Salm-Kyrbourg**, geboren te Parijs 6 maart 1760, overleden Sigmaringen, 17 oktober 1841. Treedt in Kirn, Rheinland-Palts in augustus 1782 in het huwelijk met **Anton Aloys Meinrad Frans prins von hohenzollern-Sigmaringen**. Woont na haar huwelijk kort in Sigmaringen. Het echtpaar krijgt twee kinderen, waarvan alleen zoon Karel in leven blijft.

[98] **Alexandre François Marie burggraaf de Beauharnais**, geboren Martinique 28 mei 1760, overleden Parijs 23 juli 1794. Frans generaal, weigerde benoeming tot minster van oorlog.

[99] **Anne-Louise Germaine Necker** (Parijs 1766-1817), barones van **Staël-Holstein**, bankiersdochter, houdt haar literaire salon vanaf ca. 1796 in het voormalige **Hôtel De Salm.**

Het bestaat heden ten dage nog steeds en is bekend onder de naam **Musée national de la Légion d'Honneur et des Ordres de Chevalerie**[100]**.**

Tengevolge van de grote kosten die de bouw en het inrichten van zijn paleis met zich meebrengen, heeft Frederik III zich danig in de schulden gestoken en is hij naarstig op zoek naar mogelijkheden om aan geld te komen.

Rijngraaf van Salm, Legioen van Salm
Halverwege de jaren tachtig van de 18e eeuw zien we de prins Frederik III als **Rijngraaf van Salm** activiteiten ontwikkelen in de Republiek. In deze periode speelt de Rijngraaf een dubieuze rol in een poging de troebelen tussen **Patriotten** en stadhouder **Willem V** op te lossen.
Ook stelt hij, op verzoek van de **Staten-Generaal**, ten behoeve van de **Republiek der Verenigde Nederlanden** een legerkorps samen, bekend onder de naam **Legioen van (Rijngraaf) Salm.** Het wordt opgericht op 11 november 1784 en wordt opgeheven in 1788. Medio september 1786 wordt zijn legioen overgenomen in dienst van de Staten van het gewest Holland en krijgt dan een patriottische signatuur. Vanaf 22 mei 1787 voert de Rijngraaf het bevel over de verdediging van de stad Utrecht.

Kritiek op onbekwame stadhouder
Patriotten, hoewel niet specifiek gekant tegen het huis van Oranje, hebben felle kritiek op de - de facto niet voor zijn taak berekende - stadhouder **Willem V**, die van zichzelf ten aanzien van zijn functioneren als stadhouder zegt ***ik voele, ik ben niet bekwaem***. Koningin **Wilhelmina** noemt hem later ***'n sufferd***[101]. In delen van de republiek krijgen patriotten steeds meer aanhang en invloed.

Op zeker moment balanceert de Republiek op de rand van een burgeroorlog. Op 22 september 1786 wordt stadhouder Willem V afgezet als kapitein-generaal van het leger. Hij voelt zich niet langer veilig voelt in 's-Gravenhage (hier is hem het commando over het garnizoen ontnomen) en zo verhuist hij medio november dat jaar met zijn vrouw **Wilhelmina van Pruisen** - zus van de Pruisische koning - naar de Valkhof in Nijmegen. Daar zit hij, indien nodig, zo over de grens in Duitsland. De stadhouder blijft talmen en neemt geen maatregelen om zijn gezag te herstellen en

---

[100] Er ontstaan diverse kopieën van het **Hôtel De Salm**, dan wel gebouwen die er door geïnspireerd zijn: landhuis **Monticello** nabij Charlotsville, Virginia, in 1796 gebouwd door **Thomas Jefferson** (schrijver Amerikaanse grondwet/onafhankelijkheidsverklaring en 3e president VS). Jefferson is tijdens de bouw van het originele Hôtel De Salm ambassadeur van de VS in Frankrijk en bezoekt het in aanbouw zijnde paleis meermalen. Daarbij loopt hij ***torticollis***, een stijve nek op omdat hij - wegens gebrek aan een stoel - op de grond moet zitten en zodoende moeilijk omhoog kan kijken/ **California Palace of the Legion of Honor**, San Fransisco, gebouwd op 3/4 schaal van het Parijse voorbeeld, geopend in 1924 / Provinciehuis Noord-Holland, in 1789 gebouwd als landhuis **Welgelegen** in de Haarlemmerhout door bankier **Henri Hope.**

[101] **Erwin van Meerkerk**: ***Willem V & Wilhelmina van Pruisen de laatste stadhouders***, 2009, Amsterdam, Atlas, ISBN 978.90.450.01531

terug ter keren naar 's-Gravenhage. Hierop neemt echtgenote Wilhelmina het voortouw en tracht met een klein gezelschap naar Den Haag te reizen. Dat gebeurt op 28 juni 1787. Ze wordt echter onderweg bij de sluis van **Goejanverwelle** - langs het riviertje de **Vlist**, aan de weg van Schoonhoven naar Haastrecht in Zuid-Holland - door een oplettende patriotse patrouille opgemerkt en tegengehouden. Haar wordt de doorreis geweigerd. Zo moet zij terugkeren naar Nijmegen. Gevolg is dat korte tijd later, 13 september datzelfde jaar, een groot Pruisisch leger de republiek binnenvalt om de patriotten mores te leren. Op 22 september dat jaar keert de in zijn macht herstelde wethouder en zijn gezin in 's-Gravenhage terug.

Prominente patriotten zijn massaal gedwongen naar het buitenland te vluchten, voornamelijk België, doch meer nog naar Frankrijk. Daar ontstaan hele kolonies en beginnen patriotten onder meer bedrijfjes. Ze ontvangen er zelfs een toelage van de Franse koning. Op 22 september dat jaar keert de in zijn macht herstelde wethouder en zijn gezin in 's-Gravenhage terug.

Later zullen deze patriotten, waarvan een deel als militair in het **Bataafs Legioen** onder aanvoering van brigadegeneraal **Herman Willem Daendels**, met het Franse **Armée du Nord** of het Noordelijke Leger van generaal **Jean Charles Pichegru** in 1794 naar Nederland terugkeren. Zondag 14 en maandag 15 september dat jaar vindt de **Slag bij Boxtel** plaats, waarbij tot in Boxtel binnen (centrum) wordt gevochten en terugtrekkende Engelse troepen onder andere Barrièrehuis no. 3 (Clarissenstraat nr. 37) in brand steken[102]. Het **Bataafs Legioen** van **Daendels** vecht mee.
Vanuit richting Best naderen ze Boxtel over de steenweg Den-Bosch-Eindhoven/Luik) en omsingelen **Hessische** troepen (3 bataljons) die zich in de omgeving van kasteel Stapelen ophouden en aldus tot overgave worden gedwongen[103]. In de weilanden rond Stapelen werden enige jaren geleden door Heemkunde Boxtel -mogelijk toen afgevuurde - musketkogels in de bodem teruggevonden.
Pichegru aast dan op de stad 's-Hertogenbosch die hij, na enige weken van belegering, op donderdag 9 oktober 1794 in handen krijgt[104]. Zondag 18 januari 1795 vlucht stadhouder **Willem V** naar Engeland om nooit meer terug te keren. Kort nadien ontstaat de **Bataafse Republiek** (1795-1801). Een periode van toenemende Franse invloed die zal resulteren in het, tussen 1810 en 1813, inlijven bij het **Eerste Franse Keizerrijk** van **Napoleon Bonaparte**, vangt aan.

In de daaraan voorafgaande periode voeren troepen van de **Rijngraaf van Salm**, die

---

[102] Het betreft de locatie van het huidige pand Clarissenstraat nr. 37 te Boxtel, waar tussen ca. 1743 en 1794 Barrièrehuis no. 3 aan de door de stad 's-Hertogenbosch aangelegde weg van die stad richting Luik aangelegde steenweg was gelegen. Na 1794 werd elders in Boxtel een Barrière in gebruik genomen. / **Frank van Doorn**: *De slag om Boxtel*, **inbrabant,** nr. 1 maart 2014 (blz. 4 t/m 19)

[103] **C. Zillesen**, *Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden, nevens de voornaamste gebeurtenissen in Europa*, 1798.

[104] **Paul Diepstraten**: *De steun van bestuurders aan stadhouder Willem V tijdens de 1e Coalitieoorlog* (scriptie), Universiteit Utrecht, 30 juni 2010

- zoals reeds eerder werd vermeld - een patriottische signatuur dragen, in de nacht van 27 juli 1787 nog een - overigens mislukte - aanval uit op paleis Soestdijk, dat eigendom is van stadhouder **Willem V**.
Bij die aanval komt één van de soldaten die het paleis bewaken, **Christoffer Pulmann**, om het leven. Aanvankelijk krijgt hij een eenvoudig houten monument[105], dat later wordt vervangen door een heus standbeeld. Dat staat heden ten dage nog bij het paleis.
Bij de nadering van de Pruisische troepen heeft de Rijngraaf Van Salm opdracht om de stad Utrecht te verdedigen. Hij komt tot de conclusie dat dit niet mogelijk is en besluit de stad te verlaten, teneinde zich te richten op de verdediging van Amsterdam en het gewest Holland. vervolgens is hij een periode spoorloos. Een van de vermoedens is, dat hij zich mogelijk schuilhoudt bij bankier **Henri Hope**, wiens landhuis[106] **Welgelegen,** waarschijnlijk een kleinere replica vormt van het **Hôtel de Salm** in Parijs. De Rijngraaf Van Salm wordt als commandant ontslagen en verbannen uit de Republiek. Nadien verschijnt er zelfs een boekwerkje over de vraag of hij schuldig is[107].

Kasteel Stapelen belast met hypotheken
In die periode krijgt - tot tweemaal toe - de rentmeester van Stapelen opdracht om een hypotheek van maar liefst 100.000 gulden op te nemen, met als onderpand de Boxtelse en Liempdse bezittingen. De eerste keer - in 1786 - is dit bedrag nodig om het prins **Frederik III** mogelijk te maken zijn broer uit de erfenis van zijn ouders een inkomen te bezorgen. De tweede keer - mei 1789 - heeft hij geld nodig voor bouw en inrichting van zijn Parijse paleis...[108]

Laatste bezoek baron aan Boxtel en Liempde
In deze woelige tijd wordt prins Frederik III voor de laatste maal in Boxtel en Liempde gezien. Op donderdag 9 juli 1787 bereikt het Boxtelse dorpsbestuur het bericht dat prins Frederik III, baron van Boxtel en heer van Liempde, beide plaatsen zal bezoeken. Tevens geeft hij te kennen daarbij achthonderd gulden als ***bienvenuegeld*** (verwelkomingsgift) te willen ontvangen[109]. Zijn reis naar Boxtel vindt plaats op het moment dat er in Parijs reeds een zeer explosieve sfeer hangt: luttele dagen later - op 14 juli - wordt de **Bastille** bestormd: de **Franse Revolutie** is een feit. Het vormt tevens de opmaat tot de ondergang van de laatste heer van Boxtel, zeven jaar later, alsook het einde van de Republiek enige jaren nadien...

---

[105] Een eerste, houten, monument wordt in 1882 geplaatst en bevindt zich thans in het Rijksmuseum te Amsterdam. Huidig standbeeld is een initiatief van de **Kon. Ned. Ver. Ons Leger**. Het wordt ontworpen door kunstenares **Isabella A.L. van Beeck Calkoen** (Utrecht, 1883-1945). Het wordt onthuld door prinses **Juliana** op 29 juli 1937.

[106] tegenwoordig provinciehuis Noord-Holland

[107] De heer **Rhyngraaf F. van Salm**, onschuldig of schuldig, 1789

[108] **Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, Aeneas-uitgeverij Boxtel,2004, ISBN 90-75365-68-3, blz. 245

[109] **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, Aeneas-uitgeverij Boxtel,2004, ISBN 90-75365-68-3, blz. 246

In Boxtel is het dan al niet meer vanzelfsprekend dat er bienvenuegeld zal worden betaald, al wordt de heer van de baronie nog wel met alle egards binnengehaald.

Enige maanden na zijn plotselinge bezoek aan Boxtel, keert prins Frederik III terug naar Parijs, kennelijk onvoldoende beseffend hoe de tijden zijn veranderd en welk gevaar de klasse waartoe hij behoort, loopt. **Amalie**, de zuster van Prins Frederik III is de maitresse van **Alexandre de Beauharnais**. De ex van **Alexandre** is **Joséphine de Beauharnais**, wiens meisjesnaam **Marie-Josèphe-Rose Tascher de la Pagerie** luidt. Joséphine wordt enige jaren nadien de echtgenote van **Napoleon Bonaparte**, de Franse keizer. Joséphine heeft een dochter, **Hortense**. Deze trouwt later met de jongere broer van **Napoleon Bonaparte**, **Louis,** die als **Lodewijk Napoleon** tussen 1806 en 1810 koning van het koninkrijk Holland zal zijn.
Op zeker moment in 1794 worden prins Frederik III en Alexandre de Beauharnais gevangen genomen en vastgezet in de beruchte **Karmelietengevangenis** in Parijs. Hoewel ze gescheiden leven, zijn Alexandre en Joséphine nog gehuwd. Om die reden wordt ook Joséphine gevangengenomen en zou zeker ook zijn onthoofd, ware het niet dat, weinig dagen na de dood van haar man, **De Robbespièrre** zèlf ten val komt en een kopje kleiner wordt gemaakt.

Op vrijdag 25 juli 1794 worden Frederik III - dan 49 jaar oud - en Alexandre de Beauharnais onthoofd. Zoals gezegd, reeds luttele dagen later komt er een einde aan een periode van terreur van **Maximilien de Robbespierre.**
De lichamen van beide onthoofden belanden in een massagraf. Frederiks zuster Amalie weet - bij toeval - de locatie van dat massagraf te achterhalen en doet nog een poging om de lichamen uit het massagraf te laten halen, doch niemand is bereid dat te doen.
Daarna besluit ze dan maar om het perceel waar het massagraf ligt, te kopen. Nadien wordt deze plek onderdeel van een, heden nog bestaande, particulier kerkhof in Parijs: het **Cimetière de Picpus**. Zodoende weten we de locatie waar de stoffelijke resten van de laatste baron van Boxtel rusten. Amalie Zephyrine wordt na de onthoofding van haar broer voogd over diens nog minderjarige zoon Frederik IV.

1795: Verkoop hout na opheffen beslag Frans Revolutionair Comité de l'égislation
Begin juni 1795 verschijnt een krantenbericht waarin door rentmeester **Bles** wordt medegedeeld dat er eikenschors en een grote partij hout verkocht zal worden in Liempde en in Boxtel[110]. Nu is dat op zich niets bijzonders, dat gebeurt regelmatig. Bijzonder is een vermelding die er op wijst dat er voorheen kennelijk een beslag op het kasteel c.a. lag en dat dit door een besluit (arreté) van het **Comité de l'égislation** in Parijs is opgeheven...

[110] 's-Hertogenbossche Courant 9 juni 1795

(§) Den Rentmr. BLES, zal terwyl Ingevolge arretté van het Committé de Legislation te PARYS de 29 Floreal 3 Jaar der Franse Republiek opgeheven is alle vervolgingen op de goederen aan deszelfs principaal Competeerende &c. —— als daar toe gelast, publicq verkoopen EYKE SCHORS, En een groote party HOUT, dat zig vind afgekapt binnen de BOSSCHEN de PLAATSEN van BOXTEL en LIEMPDE, voor zoo ver 't zelve Competeerd aan den Eygenaar, Ingevolge arretté voormeld. ——

Den dag van verkooping, en tyd wanneer de Coopen te zien zullen Weezen zal nader bekend gemaakt worden.

Bericht in 's-Hertogenbossche Courant van 9 juni 1795. De laatste heer van Boxtel is een klein jaar eerder in Parijs onthoofd. In het bericht wordt de **Franse Republikeinse** *of* **Jakobijnse** *kalenderaanduiding gebruikt. Deze is - met een aantal wijzigingen - in gebruik tussen 22 september 1792 (jaar 1) en 1 januari 1806. De hier gebruikte term* **Floréal** *betreft de* **Bloemenmaand**, *die loopt van 20 april tot en met 19 mei. Vermelding van* **jaar 3***: het derde jaar gerekend vanaf 1792: ofwel 1795 in ons eigen en vertrouwde Gregoriaanse kalender.*

Zoon weigert de erfenis

Frederik IV[111], het enig in leven gebleven kind van Frederik III, doorloopt een militaire carrière. In 1806 verblijft hij gedurende korte tijd aan de **Militaire School** te **Fontainebleau**, doch wordt al snel als cavalerie-officier ***aide de camp*** ofwel adjudant in dienst van keizer **Napoleon**. Hij beëindigt zijn periode onder Napoleon als kolonel. Hij weigert de, met schulden beladen, erfenis van zijn vader te aanvaarden.
In 1813 verliest hij definitief zijn eerder - in 1811 door Frankrijk geconfisqueerde - gebieden aan Pruisen. Zijn titels mag hij behouden. Frederik IV overlijdt te Brussel op 69-jarige leeftijd op 14 augustus 1859.

Pels en dolman van prins **Frederik IV van Salm-Kyrbourg**, *uit de tijd dat hij* **aide de camp** *(adjudant) van keizer Naopleon Bonaparte is.*

Pels en dolman zijn, rijk versierde uniformjasjes, gedragen door huzaren-officieren van het bereden (te paard) wapen der Cavalerie.

De pels (rechts) is - zoals de naam reeds suggereert - voorzien van bont en dus warm. De pels wordt met een koord om de nek over de linkerschouder gedragen. (foto dolman Frederik IV: met dank aan Han van den Bosch)

[111] **Frederik IV Ernst Otto Philip Anton Furnibert van Salm-Kyrbourg**, geboren Parijs, 14 december 1789, overleden Brussel, 14 augustus 1859 (69 jaar oud) Hij treedt op 11 januari 1815 in het huwelijk met **Cécilia Rosalie Prévôt, barones de Bordeaux** (1783-1866). Het echtpaar krijgt één kind, zoon **Frederik Ernst Joseph August (Fredrik V) van Salm Kyrbourg** (geb. 5-11-1823, overl. 12-4-1887).

Heerlijke rechten
Heerlijke rechten vloeien voort uit het in leen ontvangen of het bezit van een heerlijkheid, een oude bestuursvorm, een middeleeuwse, **feodale (**leenstelsel) gezagsindeling.
Heerlijke rechten omvatten bevoegdheden, privileges, plichten, eigendommen en inkomsten. Beschouwen we deze rechten nader, dan kunnen deze worden onderscheiden in **honorabele** en **profitabele** rechten. **Honorabele**, of **eigenlijke** heerlijke rechten, betreffen bevoegdheden op het terrein van bestuur en jurisdictie.
Profitabele, of **oneigenlijke** heerlijke rechten, vormen die rechten waaraan inkomsten (zakelijke rechten) zijn verbonden.

Van oudsher viel Boxtel onder twee machtsinvloeden, die van de **Roomse Keizer** en die van de **Hertog van Brabant.** Het Boxtelse beleid was lange tijd gericht op het beiden te vriend houden van beiden en tegelijkertijd zoveel mogelijk een(voordelige) eigen koers te varen. Wellicht gebeurde dat in de vorm van een milde toepassing van het **ius resistendi**[112]**.**

Als na 1648 (Vrede van Münster) de invloed van de **Staten-Generaal** en **Raad van State** (belast met uitvoering beleid Staten-Generaal) wordt uitgebreid tot de generaliteitslanden, waaronder **Staats-Brabant**, zien we een strijd om macht , aanzien èn geld. De macht van de Staten-Generaal beslaat echter niet geheel Brabant: er zijn enclaves die dan eigendom zijn van een andere, buiten de Republiek gelegen, overheid, het **Heilige Roomse Rijk**. Tot die gebieden behoren de Graafschap Megen, de Commanderij van Gemert, enige heerlijkheden, de plaats Luyksgestel. Op andere plekken, zoals Boxtel en Liempde, wordt de baron c.q. heer de facto beroofd van zijn honorabele rechten. Alle openbare functies dienen door belijders van de Nederduits Gereformeerde godsdienst te worden vervuld: de Staten-Generaal benoemt hen en bepaalt het beleid (o.a. Politieke Reformatie, plakkaten). Ook andere, van oudsher rooms-katholieke instellingen vallen ten prooi aan het streven naar aanzien en verrijking. Voorbeelden daarvan: De bepaling dat de helft van de leden van de **Illustre Lieve Vrouwe Broederschap** in 's-Hertogenbosch voortaan van protestanten huize (= Nederduits Gereformeerd[113]) moet zijn, de overgang van het **Boxtelse Kapittel**, geheel in protestantse handen.

Voorbeelden van (eigenlijke en oneigenlijke) heerlijke rechten zijn:
- **benoemingsrecht:** het recht op benoemen van functionarissen, zoals schout (met een onderverdeling in lage, midden en hoge jurisdictie) , schepenen, vorster, Heilige-Geestmeesters (armenzorg), koster, doodgraver, voorlezer/-zanger, schoolmeester;
- **cijnsrecht**: het recht tot heffen van grondbelasting;
- **pachtrecht**: het recht om pachtgeld te vragen voor gebruik van grond en onroerende goederen (bijvoorbeeld een molen, of hoeve);
- **tiendrecht**: recht op een tiende deel van bijvoorbeeld de oogst, jonggeboren vee, etc. Het tiendrecht is een zeer oud recht en komt reeds in de bijbel voor. In Duitsland bestaat

[112] **Ius resistend**i: recht van opstand, te onderscheiden in een actieve en passieve vorm, waarbij de laatste vorm wellicht het beste kan worden vergeleken met de hedendaagse burgerlijke ongehoorzaamheid. .
[113] Ook andere protestantse denominaties (bijv. lutheranen, doopsgezinden) en ook joden worden geweerd uit publieke en bestuursfuncties.

het nog in de vorm van kerkbelasting: iedereen die in de burgerlijke stand een aantekening heeft tot een kerkgenootschap te behoren, is verplicht deze belasting te betalen.
- **collatierecht**: het recht op benoemen van iemand in een kerkelijke bediening: pastoor (in de rk.-kerk heet dit recht wel ***jus patronatus***), dominee;
- **recht op herenbank**: het recht op gebruik van een gereserveerde bank in de kerk;
- **banrecht**: het recht tot verplichten van inwoners gebruik te maken van heerlijke voorzieningen, zoals een molen;
- **windrecht**: het recht op gebruik van de wind: een windmolen bouwen en gebruiken;
- **tolrecht**: recht om tolgeld te vragen voor gebruik van (vaar)wegen;
- **jachtrecht**: het recht om op zijn gebied te jagen (dit recht kon de heer ook verpachten);
- **visrecht**: het recht om te vissen in de binnen de heerlijkheid gelegen wateren;
- **muntrecht**: het slaan van een eigen munt;
- **gruitrecht**: accijns op het brouwen van bier;
- **houtrecht**: het recht op een tiende dele van gekapt hout;
- **plantrecht**: het exclusieve recht om bomen aan te planten langs de wegen van de heerlijkheid;
- **recht op het houden van duiven**: bouwen duiventoren, houden van duiven voor mest en vlees.

Het is dan de tijd van het **Ancien Régime**, waarin de drie machten: wetgevend, uitvoerend en rechterlijk nog niet zijn gescheiden. Zo vormt een deel van de boete die een drossaard oplegt, een deel van diens inkomsten en worden bekentenissen met de pijnbank afgedwongen...

Met de komst van de **Bataafse Republiek** in 1795, worden de heerlijke rechten vervallen verklaard. Dat moet uiteraard een wettelijke basis krijgen. Dat gebeurt in het jaar 1798, bij de totstandkoming van de grondwet: de **Staatsregeling van 1798**. Daarbij worden de eigenlijke heerlijkheden in de zin van **instituut** afgeschaft, doch daarmee zijn nog niet de heerlijke rechten zèlf ten einde. De **honorabele** rechten worden, zonder recht op enige schadevergoeding, afgeschaft. Ten aanzien van de **profitabele** rechten wordt bepaald dat er een schadevergoeding zal volgen: belanghebbenden moeten binnen zes maanden een opgave doen. De praktijk is echter weerbarstig.

Bij meerdere (grond)wetten en herzieningen (1801, 1805, 1809, 1814, 1848) komen de heerlijke rechten terug en is er sprake van het opheffen ervan en het voorzien in een schadevergoeding. Zo treedt pas met ingang van 1 januari 1909 de **Tiendwet** van 1907 in werking, waarin is bepaald dat in Nederland de tiendplicht niet langer bestaat. Het collatierecht verdwijnt pas in 1922 definitief. Het jacht- en visrecht blijft voortbestaan als een zakelijk recht (1814). Nog bij de grondwetsherziening van 1848 vindt men het niet nodig de oneigenlijke heerlijke rechten te schrappen: indien gewenst geacht, kan de wetgever dit later alsnog doen.

In dit kader komt verderop in dit verhaal nog een geschil inzake het jachtrecht in Boxtel ter sprake.

Gebruik naam heerlijkheid
Vóór de val van het **Ancien Régime** bezit de baron van Boxtel een hele rij van titels, waarvan die van ***libre baron de Boxtel et seigneur de Liempde*** er slechts enige zijn. Zijn belangrijkste titel (laatste heer van Boxtel) is die van **prins** (van Salm-Kyrbourg) .

In Nederland is het gebruikelijk dat de eigenaar van een heerlijkheid de naam daarvan achter zijn geslachtsnaam voegt. De naam van die heerlijkheid is echter géén onderdeel van de wettelijke geslachtsnaam van de eigenaar van de heerlijkheid. De toevoeging van de naam van de heerlijkheid kan dan ook slechts worden opgevat als een eigendomsaanduiding. Bij de invoering van de burgerlijke stand in 1811, is het gebruikelijk dat de eigenaar van een heerlijkheid de naam ervan achter zijn geslachtsnaam plaatst, met tussen beide namen het woordje ***van*** (zo noemt Mahie zich ***Mahie van Boxtel en Liempde***). De minister van Justitie doet in 1858 een circulaire uitgaan, waarin is opgenomen dat in officiële stukken de naam van een heerlijkheid nooit als deel van de geslachtsnaam mag worden opgenomen. Deze bepaling wordt in de praktijk echter vaak genegeerd.

Huurders, tevens bewoners van kasteel Stapelen, periode 1794-1816
Jan Bonaerds bewoner van Stapelen in 1805
Uit het huizencohier van Boxtel uit het jaar 1805 weten we, dat op dat moment **Jan Bonaerds** bewoner is van kasteel Stapelen. Wanneer hij daar is komen wonen en tot welk moment hij er verblijft is onbekend. Onbekend is ook welk deel van het kasteel hij huurt.

Johannes Lafferté bewoner van Stapelen in 1811-1812
Inzake Johannes Lafferté weten we dat hij per 6 augustus 1810 gaat deel uitmaken van de per die datum ingestelde ***conseil municipal*** [114] (gemeenteraad) van Boxtel. We zitten dan aan het begin van de periode waarin ons land is ingelijfd bij het Eerste Franse Keizerrijk van **Napoleon Bonaparte**.
In de Boxtelse kohieren inzake personele belasting treffen we ten aanzien van het adres Boxtel- Binnen nr. 1 (kasteel Stapelen) over de jaren 1811 en 1812 de vermelding aan van **O.F. van Zalm Kierburg** (laatste heer van Boxtel, in juli 1794 te Parijs onthoofd) aan als eigenaar, terwijl **Johannes Lafferté** wordt vermeld als bewoner. Wanneer hij er komt wonen en wanneer hij er vertrekt is onbekend. Voorts zijn we geïnformeerd dat Johannes Lafferté medio augustus 1823 woonachtig is in de **Boxtelse Barrière (Barrière no. 3)**[115]. Over de locatie van de Boxtelse Barrière op dat moment zijn we niet geheel zeker. Voor de duidelijkheid: we hebben het over het barrièrehuis in de steenweg van 's-Hertogenbosch naar Best, later naar Eindhoven en Luik, waarvan de aanleg op kosten van de stad 's-Hertogenbosch begint april 1742. Boxtel heeft dan op zijn grondgebied twee barrièrehuizen: het eerste op de grens met Vught: de zogeheten **Halse Barrière**, in de buurtschap Hal. Het tweede staat op de grens met Boxtel-Binnen (centrum), vlakbij het kerkbruggetje over een

[114] **Jean Coenen**, ***Baanderheren, boeren & burgers***, Aeneus-uitgeverij, boxtel (200.), p.308).
[115] Opregte Haarlemsche Courant 28 augustus 1823.

Binnendommeltje dat de kerkheuvel omsluit. Dat betreft de locatie van het huidige fraaie herenhuis op het adres Clarissenstraat nummer 37. Dat barrièrehuis wordt tijdens de slag bij Boxtel (september 1794) in brand gestoken en wordt nadien niet als zodanig herbouwd. Van oude kaarten weten we dat op het deel van wat nu Bosscheweg heet, globaal gelegen tussen de toegangsweg naar Lidwina en rotonde Munsel, het woord Barrière staat vermeld. Dat zou kunnen betekenen dat later de functie van barrièrehuis (tolbetaling wegens gebruik van de weg) dan wordt gecombineerd met een molenhuis. Daarbij zijn er twee mogelijkheden: dat kan zijn geweest huize **Belvue** van brouwer **Van der Krieken,** die op zijn erf een windmolen had staan, of het molenhuis, nauwelijks honderd meter verder, gelegen op de Molenweide en horende bij de houten standerdmolen van de laatste heer van Boxtel (de molen bestaat nog en staat onder de naam ***De Vlijt*** in Geffen). Inzake de woonlocatie van Laferté: genoemde aanduiding Barrière kan nog refereren aan de locatie waar vóór september 1794 het Barrièrehuis no. 3 stond en waar nu een in 1802 door **H.A.A. van Ertrijck** gebouwd groot herenhuis staat.

Gerechtelijk Uitwinning kasteel Stapelen c.a. in 1816[116]
Deze verkoop is een gedwongen (gerechtelijke) verkoop. Er is beslag gelegd. Op het hoe en waarom gaan we verderop in.
Op het moment van verkoop is advocaat **Julien Strens** uit Isque bij Brussel aangesteld als curator.
Onder meer in het **Dagblad der Provincie Noord-Braband** van vrijdag 22 december1815 komt een paginagrote advertenties inzake de verkoop van de massa, die in een groot aantal genummerde deelkopen is opgedeeld.
De verkoop zal geschieden op ***dingsdag*** 25 juni 1816 en wel op de ***Regtbank van Eersten Aanleg van het Arrondissement 's-Hertogenbosch*** in 's-Hertogenbosch.
Desgewenst kan men inlichtingen inwinnen bij mr. **Jan Hendrik Sassen**, advocaat in 's-Hertogenbosch.
Sassen is tussen 1810-1811 griffier bij het vredegerecht in Boxtel. In een krantenbericht waarin de te koop aangeboden Boxtelse goederen en rechten worden vermeld lezen we:

De VRIJE BARONNIE HOOGE EN LAGE HEERLIJKHEID van BOXTEL, gelegen in het Arrondissement 's Hertogenbosch, Provincie Noord-Braband, met alle de daarvan ap- en dependerende uitgestrekte Regten, aanzienlijke Tienden, Cijnsen, Pachten, Renten en andere Regalia, Tytels en Beneficien, mitsgaders* (alsook) *van het Oud-Adelijk en Vorstelijke Kasteel van voorschr. Baronnie met Jagt, Visscherij, Vogelarij, Tuinen Bosschen en Waranden; zoo mede den Koorn- Olie- en Schors-Water-Molens daartoe behorende, en de Regten aan voorschr. Baronnie en Heerlijkheid competerende op de aldaar gevestigde Papier Fabriek, met en beneffens Pacht-hoeven, Hofsteden, Bosschen, Wei- Teel- en Hof-Landen, te zamen groot ruim

[116] **A. van Sasse van Ysselt**, 's-Hertogenbosch: ***Het kasteel van Stapelen***, Taxandria, tijdschrift voor Noordbrabantsche geschiedenis en volkskunde, 1 januari 1918, p. 157-162.

twaalf hondert Loopense, en hetgeen verder daar aan vast is[117].

Zoals reeds eerder werd gemeld is de nalatenschap van prins Frederik III van Salm-Kyrbourg bij diens overlijden overladen met schulden. Zijn zoon doet afstand van de erfenis. Daarna is er een tijdlang sprake van een 'onbeheerde boedel'. De rentmeester van Stapelen c.a. is dan **Govert Jacobus Bles**, die juridisch is geschoold: hij is tevens notaris. Hij is derhalve op de hoogte wat hij als rentmeester in juridisch opzicht kan doen en wat niet: als een goed huisvader op 'de winkel' passen. Genoemde advocaat Strens is, als curator, niet in staat met liquide middelen schuldeisers die een vordering hebben, te betalen. Schuldeisers zijn op dat moment onder meer de rechtsverkrijgers van **Elisabeth Bauduin**, weduwe van **Pierre Nivar**, woonachtig te Maastricht.
In 1815 eisen zij, op grond van een ***akte van transmissie***, op 24 april 1784 opgemaakt tussen **Mauritz Gustaaf prins van Salm-Kyrbourg**, ***suppliant*** (verzoeker/eiser) aan de ene zijde, en **Frederik Otto prins van Salm-Kyrbourg en Hoorn** (heer van Boxtel), ***geïnsinueerde*** (door het gerecht gesommeerde) aan de andere zijde, van curator Strens door middel van een bevel tot betaling, een tweetal sommen geld, te weten f 16.000 en f 50.000, op te brengen uit goederen (waarop beslag is gelegd) uit de nalatenschap van hiervoor genoemde prins Frederik Otto.
Alvorens kon worden overgegaan tot de gerechtelijke verkoping moeten voorwaarden voor de verkoop worden opgesteld en deze moeten worden gedeponeerd bij de griffie van de Bossche rechtbank.
Dankzij het terzake daarvan opgemaakte document, weten we meer over hoe kasteel Stapelen toen was ingedeeld en over het uiterlijk. In een tijd dat fotografie nog niet bestaat een alternatief om potentiële kopers een globaal beeld te geven zonder direct naar Boxtel af te reizen. Dat alternatief bestaat uit het geven van een zo nauwkeurig mogelijke beschrijving van het goed.

We laten die beschrijving, in de taal van die tijd, hieronder volgen:
Het oude vorstelijk Kasteel der vrije Baronnie van Boxtel, genaamd het Kasteel van Stapelen gelegen onder Boxtel-binnen, bestaande in twee groote gebouwen met aanhoorige getimmerten, genaamd het oude en het nieuwe kasteel, besloten in deszelfs binnengrachten en rondom belend de gesaisiseerde partij (landerijen), waartoe men nadert langs eene ophaalbrug, leidende tot eene poort, waarboven eene vengsterraam en verder het uiterlijk van een uurwerk en waardoor men binnenkomt op een bassecour, alwaar aan de regterzijde bij den ingang het zoogenaamde nieuwe kasteel staat, terwijl zich lings het oude kasteel vertoont en au fonds (welbeschouwd) gebouwen, dienende voor beesten- en paardenstallingen en brouwerij. Alle deze gebouwen zijn uiterlijk van steenen van leijen daken voorzien, met uitzondering van een gedeelte van den achterbouw, hetwelk met pannen gedekt is. Het zoogenaamde nieuwe kasteel zijnde een gebouw met vier torens, van buiten wit bepleisterd of bekalkt, vertoont, van het voorplein bezichtigd wordende, lings naast de poort tot ingang een toren, waarin zes openingen of raampjes van gelijke

[117] Opregte Haarlemsche Courant, 7 mei 1816; BHIC, 's-Hertogenbosch, archief NH-gemeente Boxtel

grootte, met traliën bezet; naast dien toren in dezelfde lijn, gelijkvloers twee vengsterramen en op de eerste verdieping eene vengsterraam. Van dit punt van beschouwing lings omgaande ziet men ter zijde tusschen den toren en den hoek van den muur twee vengsterramen gelijkvloers en eene op de eerste verdiepingen aldaar in den toren vier openingen of raamtjes naast dien toren in den muur tot daar, waar het corps de logis (woon- of hoofdgebouw) eindigt, gelijkvloers drie nieuwerwetsche vengsterramen met groote ruiten en Persiaansche sluitingen en op de eerste verdieping daar boven drie gewone vengsterramen; verder in het daarop volgend gebouw drie ramen. Vandaar lings omgaande vindt men tegen den achtermuur op een breeden berm vruchtboomen geplant en hier en daar openingen, dienende tot het ontvangen van licht, wordende den muur ondersteund door twee steenen beeren; aldaar vertoonen zich twee uitstekken; naast den tweeden uitstek (uitstek: kamertje aan achterzijde huis) zijn in de achtermuur van het oude kasteel verscheiden vengsters van verschillende grootte en tusschen beide het uiterlijk van eeene kapel, waarin drie glasramen. Verder lings gaande en op het voorplein voor den ingang terugkomende, is het oude kasteel met de poort door eenen muur van ongeveer vijftien voeten verbonden, waarachter zich verscheiden aaneengelegen kleine gebouwen vertoonen. Door de poort ingaande op het bassecourt vertoont zich in het front van het nieuwe gebouw of kasteel een toren waarop een zonnewijzer en waarin vijf openingen; regts naast dien toren eene deur en drie vengsterramen, gelijkvloers, en drie ramen op de eerste verdieping, zijnde tegen den muur geplante vruchtbomen en van ter zijde een afdakje, waaronder eene deur tot ingang. Naast den voornoemden toren lings zijn in het nieuwe kasteel, gelijkvloers eene vengsterraam en eene dito op de eerste verdieping, alsmede daarnevens en den zijdmuur een vengsterraam met groote ruiten. Aan de eene zijde van den ingang wordt het nieuwe kasteel door eenen muur van ongeveer acht voeten hoogte met de poort vereenigd. Van binnen op de bassecourt ziet men in het oude kasteel eene poort en van weerszijden twee vengsterramen gelijkvloers en in een daarnevens regt vooruit springend gebouw twee vengsterramen. Au fond over den ingang zijn in een gebouw, met pannen gedekt, twee staldeuren; dit gebouw is met steenen muur van ongeveer vijftien voeten hoogte met een volgend gebouw verenigd, waarin zich drie deuren en vijf openingen tot het ontvangen van licht vertoonen.
In deze gebouwen vindt men, behalve de hierboven aangewezen stallingen voor paarden en beesten, remises (stalling/bergplaats) en bergplaatsen.
Bij dit kasteel behooren:
1e eene jagerwwoning, vertoonende van voren in den gevel eene deur en twee vengsterramen , uitziende op het veld;
2e een schuur tot he bergen van granen, zijnde een gebouw van hout, met stroo gedekt en
3e een zaaghuis of werkplaats tot het zagen van hout, zijnde een getimmerte met pannen gedekt , alle gelegen op het binnenhof of enclos, van het kasteel dependerende. zijnde alle deze gebouwen in gebruik bij den Heer Govert Jacobus Bles te Boxtel en gelegen ter plaatse genaamd Boxtel-binnen.

Eerder genoemde verkoopvoorwaarden bepalen dat, behalve het kasteel,

tevens een aantal andere goederen uit de nagelaten Boxtelse bezittingen die onder het beslag vallen, moeten worden verkocht.
Dat betreft:
Verscheidene te Boxtel gelegen landerijen, bosschen, weiden, huizen, waarvan een genaamd De Zon, boerderijen, een molenhuis aan het Smalwater, een water en rosoliemolen, gelegen alsvoren, een water korenmolen, genaamd de Winterkorenmolen, ook gelegen alsvoren, een waterkorenmolen, gelegen aan een arm der rivier de Dommel, een water- run- of schorsmolen, gelegen aan dezelfde rivier, eene houten sluis, gelegen bij gezegde molens, vennen, tienden, alsmede heerlijke rechten, omschreven als volgt:
De Baronnie, hooge en lage heerlijkheid van Boxtel, met de winnende landen en wateren, mitsgaders met de daaraan dependerende regten van collatie van ambten en bedieningen, de zoogenaamde gruiten of bierakcijns, den houtschat, regt van poten en planten langs de publieke wegen en ledige erven, met de thans daarop staande potingen en plantagien, de jagt, visscherij, vogelarij over de geheele uitgestrektheid der Baronnie en alle andere heerlijke regten, zooals dezelve daaraan van ouds verbonden zijn geweest en de uitoefening daarvan overeenkomstig de tegenwoordige wetten en instellingen plaats heeft en nader mogt geregeld worden; voorts alle de cijnsen, pachten en renten, aan de voorschreve heerlijkheid vergolden wordende.

Verzet tegen verkoop
Bij de verkoping op dinsdag 25 juni 1816 op de Regtbank van Eerste Aanleg te 's-hertogenbosch, wordt baron **Onno Adolphe Marc Willem de Senarclens de Grancy**[118]**,** woonachtig op Haanwijk te Sint-Michielsgestel voor een bedrag van 135.000 gulden nieuwe eigenaar van kasteel Stapelen te Boxtel c.a.
Hij kan zijn rechten niet onmiddellijk geldend maken omdat er verzet wordt aangetekend tegen de verkoop. Dat gebeurt door **Augusta Fredrica Wilhelmina prinses van Salm-Kyrbourg**, weduwe van de **hertog van Croy** c.a.

Dit verzet wordt ongegrond verklaard, waardoor De Senarclens de Grancy op dinsdag 19 januari 1819 op het stadhuis te 's-Hertogenbosch alsnog definitief eigenaar van eerdergenoemde goederen wordt. Hierbij speelt de Bossche advoaat **H.A.A. van Ertrijck** een rol. Deze Van Ertrijck heeft eerder in Boxtel op de plek waar het Barrrièrehuis no. 3 had gestaan, in 1802 een groot nieuw herenhuis laten bouwen. Ook tracht hij samen met Bosschenaar **Joseph Kilian** in Boxtel een snuif- en papierfabriek (molen) van de grond te krijgen, welk plan niet doorgaat.

[118] **Onno Adolphe Marc Willem de Senarclens de Grancy**, geboren Den Dungen, 30 juli1780, overleden Sint-Michielsgestel, 19 juli 1836. Stamt uit een oud-adelijk Zwitsers geslacht. Jonkheer per 24 augustus 1814, baron per 4 juni 1822. Eigenaar landgoed Haanwijk, baronnie Boxtel heerlijkheid Liempde, ambachtsheer van Den Dungen. Lid vergadering van notabelen (Departement van de Monden van de Rijn) die op 29 en 30 maart 1814: stemmen over nieuwe grondwet. Lid Provinciale Staten van (Noord-)Brabant 1814-1836 (namens de Ridderschap); lid Ridderschap (Noord-)Brabant 1814-1836; president militieraad.

Veelzeggende clausule in verkoopvoorwaarden
Het opstellen van de hiervoor genoemde verkoopcondities gebeurt vermoedelijk door een jurist.
Op het moment van verkoop dreunt de echo van de Franse Revolutie nog na.
De gevolgen ervan zijn enorm, ook op het gebied van het recht, de uitleg en de toepassing ervan.
Bepaalde (heerlijke) rechten worden onmiddellijk en volledig afgeschaft, andere deels dan wel geheel pas na verloop van (vele) jaren.
In het kader van de verkoop van kasteel Stapelen c.a. mag in dit kader navolgende (veelzeggende) zinsnede worden genoemd:
en alle andere heerlijke regten, zooals dezelve daaraan van ouds verbonden zijn geweest en de uitoefening daarvan overeenkomstig de tegenwoordige wetten en instellingen plaats heeft en nader mogt geregeld worden.

De schrijver van deze woorden is zich zeer wel bewust van het afschaffen van de heerlijke rechten die tijdens het **Ancien Régime** nog onverkort gelden. Tijden zijn veranderd, zoals in het verdere verloop van ons verhaal nog zal blijken, als een tweetal eigenaren van Stapelen menen dat oude tijden nog onverkort golden: De Senerclens de Grancy met betrekking tot het collatierecht en Bogaers ten aanzien van het jachtrecht.

In deze periode wordt advocaat **Julien Strens** benoemd door **koning Willem I** tot lid van het College van Gedeputeerde Staten van Zuid-Braband (in België, dat dan deel uitmaakt van Nederland). Hij treedt in genoemd college op namens de Eigen-

erfden[119].

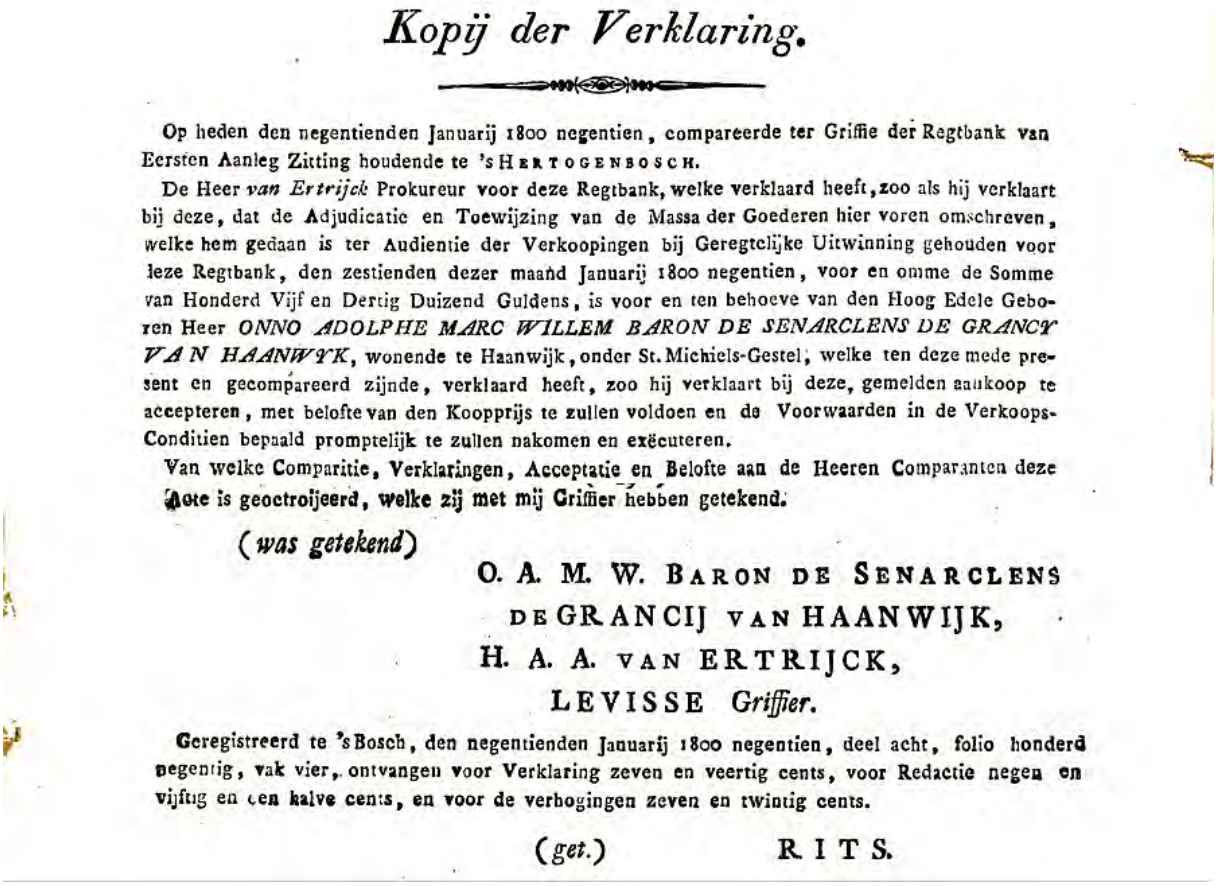

Kopij der Verklaring.

Op heden den negentienden Januarij 1800 negentien, compareerde ter Griffie der Regtbank van Eersten Aanleg Zitting houdende te 'S HERTOGENBOSCH.

De Heer *van Ertrijck* Prokureur voor deze Regtbank, welke verklaard heeft, zoo als hij verklaart bij deze, dat de Adjudicatie en Toewijzing van de Massa der Goederen hier voren omschreven, welke hem gedaan is ter Audientie der Verkoopingen bij Geregtelijke Uitwinning gehouden voor leze Regtbank, den zestienden dezer maand Januarij 1800 negentien, voor en omme de Somme van Honderd Vijf en Dertig Duizend Guldens, is voor en ten behoeve van den Hoog Edele Geboren Heer *ONNO ADOLPHE MARC WILLEM BARON DE SENARCLENS DE GRANCY VAN HAANWYK*, wonende te Haanwijk, onder St. Michiels-Gestel, welke ten deze mede present en gecompareerd zijnde, verklaard heeft, zoo hij verklaart bij deze, gemelden aankoop te accepteren, met belofte van den Koopprijs te zullen voldoen en de Voorwaarden in de Verkoops-Conditien bepaald promptelijk te zullen nakomen en exëcuteren.

Van welke Comparitie, Verklaringen, Acceptatie en Belofte aan de Heeren Comparanten deze Acte is geoctroijeerd, welke zij met mij Griffier hebben getekend.

(*was getekend*)

O. A. M. W. BARON DE SENARCLENS
DE GRANCIJ VAN HAANWIJK,
H. A. A. VAN ERTRIJCK,
LEVISSE *Griffier.*

Geregistreerd te 'S Bosch, den negentienden Januarij 1800 negentien, deel acht, folio honderd negentig, vak vier, ontvangen voor Verklaring zeven en veertig cents, voor Redactie negen en vijftig en een halve cents, en voor de verhogingen zeven en twintig cents.

(*get.*) RITS.

Verklaring van 19 januari 1819 waarin advocaat en procureur **Hendricus Adrianus Antonius van Ertrijck** *verklaart dat de baron* **De Senerclens de Grancy** *Stapelen c.a. heeft gekocht voor 135.000 gulden en dat deze die som zal betalen.*

Periode 1819 - 1834 : Onno Adolphe Marc Willem de Senarclens de Grancy (1780-1836)

De nieuwe eigenaar woont te Sint-Michielsgestel op het landgoed Haanwijk, Zijn naam is **jonkheer Onno Adolphe Marc Willem de Senarclens de Grancy**, dan 38 jaar oud, hierna aan te duiden als **Onno**. Hij wordt te Sint-Michielsgestel geboren op 30 juli 1780 als oudste zoon van **Charles Auguste Paul Louis de Senarclens de Grancy** (officier) en **Cornelie Elisabeth du Tour**. Onno overlijdt te Sint-Michielsgestel op 19 juli 1836, op 55-jarige leeftijd. Onno, noch leden van zijn gezin, zullen ooit op Stapelen gaan wonen.

Onno treedt op 30 november 1811 te Sint-Michielsgestel in het huwelijk met **Frédérique Wilhelmina barones van der Duyn**, petekind van de Prins en Prinses **van Oranje Nassau**.

Onno en zijn vrouw krijgen drie kinderen, twee zonen en één dochter:
- Henri Frédéric baron de Senarclens de Grancy (1812-1868)

[119] Koninklijke Besluiten d.d. 2 en 5 september 1816: Nederlandsche Staatscourant, 7 september 1816.Eigen-erfden: bezitters van eigen (allodiale) grond van enige omvang.

- Suzette Elise jonkvrouw de Senarclens de Grancy (1814-1876)
- Charles Pièrre jonkheer de Senarclens de Grancy (1815-1878)
De oudste zoon blijft op Haanwijk wonen.

Op 29 en 30 maart 1814 is Onno lid van de **Vergadering van Notabelen** voor het **Departement de Monden van de Rijn** (Brabant) die stemt inzake de grondwet van 1814. Namens de ridderschap is hij tussen 19 september 1814 en 19 juli 1836 lid van **Provinciale Staten van Noord-Brabant**. Tevens is hij president van de **Militieraad**.

Per 28 augustus 1814 wordt hij als jonkheer door koning Willem I in de adelstand verheven. Per 4 juni 1822 volgt het koninklijk besluit waarbij hij baron wordt. Hij staat te boek als landeigenaar en **ambachtsheer** (Den Dungen). Hij overlijdt op Haanwijk in Sint-Michielsgestel op 19 juli 1836, in de leeftijd van bijna 56 jaar. Onno wordt ook wel **heer van Haanwijk** genoemd, later **heer van Haanwijk, Boxtel en Liempde**.

Onno's tweede zoon is jonkheer **Charles Pierre de Senarclens de Grancy.**[120] Deze trouwt met een telg uit het geslacht **Martini van Geffen** uit Vught. Charles is gedurende korte tijd (1842) burgemeester van de, dan nog zelfstandige, gemeente Esch.

Dochter **Suzette Elise** blijft ongehuwd.

[120] **Charles Pierre jonkheer de Senarclens de Grancy**, geboren te 's-Hertogenbosch 30 november 1815, overleden te Vught 2 december 1878 (63 jaar). Treedt op 8 juli 1843 te Vught in het huwelijk met **Wilhelmina jonkvrouw Martini**, geboren te 's-Hertogenbosch 23 december 1818, overleden te Vught op 18 november 1898 (70 jaar). Uit dit huwelijk wordt één kind geboren: **Antoinette Wilhelmine jonkvrouw de Senarclens de Grancy**, geboren te Helvoirt 12 januari 1852, overleden 1915. In de geboorteakte van Charles Pierre jonkheer Senarclens de Grancy staan maar liefst 3 fouten, zodat betrokkene in 1842 een verzoek tot correctie indient: dit wordt gehonoreerd. Bron: BHIC, 's-Hertogenbosch, archief Arrondissementsrechtbank toegangsnummer 24, inventarisnr. 1144, 8 april 1842.

Twee jaar voor zijn dood verkoopt Onno zijn Boxtelse bezittingen. Hij laat bij zijn overlijden een aanzienlijk vermogen na[121].

Haanwijk, Sint-Michielsgestel. Foto van woensdag 12 augustus 2015. Inmiddels, we schrijven 3 jaar later, is het landhuis gerestaureerd (zie pand achter toegangshek) en is men nog bezig met onderdelen van het landgoed, zoals bijgebouwen en ommuring. Opdrachtgever is eigenaar is Brabants Landschap.

[121] d.d. 23 april l2015 per e-mail ontvangen informatie van de heer **Bert N.F. Bink** / artikel **Jef van Veldhoven**: ***de historie van Haanwijk***.Sint-Michielsgestel, augustus 2009 / Parlementair Documentatie Centrum, Universiteit van Leiden.

Onno Adolphe Marc Willem baron de Senarclens de Grancy (1780-1836)[122]

Zoals gezegd, De Senarclens de Grancy gaat zelf niet op kasteel Stapelen wonen. Daar beheert rentmeester **Govert Bles** tot aan zijn dood in 1826 het kasteel cum annex. Of er tussen 1826 (overlijden Bles) en 1834 (verkoop aan Gerardus Bogaers) nog een andere rentmeester is aangesteld, is op dit moment nog onbekend.
Landgoed Haanwijk blijft in de familie tot 1984, in welk jaar het wordt verkocht aan Stichting Brabants Landschap.

Collatierecht
In de tijd dat baron de Senarclens de Grancy eigenaar is van Stapelen c.a. heeft hij kennelijk het idee dat de tijden van heerlijke rechten nog niet helemaal voorbij

[122] afbeelding in bezit van mevrouw **Gabrielle Novelly**, Zwitserland, afstammelinge van **De Senarclens de Grancy** (Met dank aan **Bert Bink**, Sint-Michielsgestel)

zijn, want bij herhaling poogt hij zich te bemoeien met de benoeming van een nieuwe dominee (collatierecht) in Boxtel. De eerste keer laat de kerkenraad dit nog, zij het schoorvoetend, gebeuren. De tweede keer houden ze echter voet bij stuk en vragen in Den Haag om juridisch advies. Uit het antwoord blijkt zonneklaar: de eigenaar van de vroegere heerlijkheid Boxtel bezit op dit punt geen enkel recht (meer)[123].

Kasteel en landgoed Haanwijk in Sint-Michielsgestel, hier op een kaart van de Boxtelse landmeter* Jan Francis van de Weijer *uit 1799.* Van de Weijer *is bevriend met* Hendrik Verhees *senior, die meester timmerman en meester molenmaker is*[124]*.

Cholera komt naar Boxtel

In het jaar 1832 telt Boxtel omstreeks 3.600 inwoners. Tengevolge van de afscheiding door België van het **Verenigd Koninkrijk der Nederlanden** zijn er zo'n 1.000 militairen en 500 paarden in Boxtel ingekwartierd: dat beeld blijft nagenoeg ongewijzigd tussen 1830 en 1839, in welk laatste jaar in april het **Verdrag van Londen** de afscheiding van België definitief regelt. Eerder in het jaar 1832 breekt in Nederland de cholera uit. Medio augustus bereikt de ziekte ook Boxtel en eist zijn tol. Het gemeentebestuur moet een ruimte inrichten voor de verpleging van lijders aan de ziekte en heeft daarbij het, deels leegstaande, kasteel Stapelen op het oog. Eigenaar baron de Senarclens de Grancy verneemt van deze plannen en laat weten dit niet toe te staan.

[123] BHIC. archief protestantse Gemeente Boxtel.

[124] **Hendrik Verhees** senior is vader van **Hendrik Verhees** (Boxtel 1744-1813), landmeter, cartograaf, bestuurder, waterbouwkundige, aannemer, architect, vrederechter, schetsenmaker.

Het dorpsbestuur vindt alsnog ruimte in het Hofje op de Markt en in een leegstaande woning van de heer **Adam Hendrik Velsen**. Velsen is een protestantse ondernemer die in 1826 de tweede (!) Boxtelse papierfabriek opstart in een grote achtkantige bovenkruier (windmolen), gebouwd in steen en hout. Dat gebeurt op een perceel met het toponiem **De Bolken** in buurtschap **Kleinderliempde**, in de omgeving van de Dommel: papierproductie vergt veel water. De papiermolen staat in de directe omgeving van Stapelen, aan de andere zijde van de Dommel en is in bedrijf tot halverwege de jaren zeventig van de 19e eeuw. In 1875 volgt verkoop en afbraak.

Een effectieve behandeling van ziekten als cholera bestaat in die tijd niet. Er verschijnen allerlei - nu dwaas te noemen - maatregelen, zoals het verbod op het eten van onrijp fruit... Pas bijna een eeuw later, met de komst van penicilline[125] wordt het mogelijk een effectief geneesmiddel in te zetten. Een goede veertig jaar na de eerste cholera-uitbraak in Boxtel, wordt voor het doel lijders aan cholera en andere besmettelijke ziekten te isoleren en te verplegen op Duinendaal de **Rochusbouw** of **Smetbouw** (1873) gebouwd. In de jaren twintig van de 20e eeuw verrijst ernaast het eerste èchte ziekenhuis: het **Sint-Lidwinaziekenhuis**.

Verkoop van het Landgoed Velder te Liempde

Baron de Senerclens de Grancy geeft medio september 1834 notaris **A. Verhagen** uit Sint-Michielsgestel opdracht het **Landgoed Velder** (oude naam ***Ten Velde*** of ***Vellaer***), gelegen te Liempde, dat onderdeel was van de voormalige bezittingen van de heer van Boxtel, te verkopen[126]. Genoemde notaris zal Velder ***voor zijnen principaal. publiek en voor alle man, opveilen en verkoopen.*** Zulks geschiedt ***provisioneel*** op dinsdag 30 september 1834 in de herberg van de Liempdse Barrière, de heer **B.H. Clercx**. Vier weken later, op dinsdag 28 oktober 1834 vindt ten huize en herberge van **Evert van de Sande**, burgemeester van Liempde, ***de finale verkooping bij het uitbranden van waslicht,*** plaats**.**

De term ***bij het uitbranden van waslicht*** betekent het navolgende. Bij aanvang van de verkoping steekt de notaris een waskaars aan. Gedurende de tijd dat de kaars brandt doet ook de waard meestal goede zaken: het smeren van dorstige kelen.

Zolang de kaars brandt, mag worden geboden. Zodra de kaars is opgebrand en dooft wordt de laatste (hoogste) bieder koper van hetgeen ter veiling staat[127].

Het aloude **l**andgoed Velder komt dan in handen van de twee nieuwe eigenaren: **Johannes Mathias Van Diepen** uit Tilburg en **Henry Roupe van der Voort,** die het

[125] In 1928 ontdekt door de Britse arts en bacterioloog **Alexander Fleming**.

[126] Opregte Haarlemsche Courant, 6 september 1834.

[127] Er bestaan diverse costumen t.a.v. de procedure van verkopen bij uitbranden was-/kaarslicht. Een ervan schrijft voor dat de verkoping zal plaatsvinden elk met een interval van acht dagen, waarbij dus drie kaarsen worden gebrand. Tevens moet elke verkoopdatum vooraf bij de kerk/ raadhuis worden bekend gesteld. Ook zijn gebruiken bekend waarbij twee kaarsen worden gebrand. De verkoper kan soms de eis stellen dat een vierde kaars wordt gebrand, ingeval hij het laatst uitgebrachte bod te laag vindt.

in 1851 andermaal verkopen. Velder komt op 12 december 1851[128] in handen van wijnhandelaar **Jan Francis (Jan) van Boeckel van Rumpt** (1803-1870) en is tot op heden eigendom van de familie Van Boeckel[129].
Ook Stapelen c.a. komt dat jaar nog onder de hamer.

Oudste zoon Onno treedt in het huwelijk
Op maandag 5 juni 1843 treedt in Sint-Michielsgestel Onno's oudste zoon **Henri Frédéric jonkheer de Senarclens de Grancy**[130] in het huwelijk met **Louise Sophie Bérail**, die dag precies 24 jaar jong, geboren te Boxtel op 5 juni 1819 als dochter van **Hipolite Bérail**,[131] geboren te Montpellier (FR), zoon van **Louis Bérail** wijnkoopman en **Maria Anna Sophia Bles,** dochter van rentmeester van Stapelen **Cornelis Bles**, tevens notaris in Tilburg. Hipolithe Bérail is gehuwd met **Henriëtte Struuck van der Steege**, dochter van legerofficier **Philibert Lyphart van der Steege** en **Geertruida Gijsberta gravin van Randwijck**.
Het huwelijk tussen Hipolithe en Henriètte is een 'moetje': het vindt plaats te Boxtel op 6 januari 1819 en reeds op 5 juni dat jaar wordt dochter **Louise Sophie** geboren. Zij wordt op 27 juni dat jaar gedoopt[132]. Het huwelijk tussen Hipolithe en Henriëtte wordt gesloten in het, op dat moment ruim zes jaar in gebruik zijnde, protestantse kerkje aan de huidige Clarissenstraat, ontworpen door Boxtelaar Hendrik Verhees (1744-1813). Door zijn huwelijk is Hipolithe vermogend geworden. Dat zijn dochter in Boxtel wordt geboren heeft mogelijk te maken met het feit dat ze nog op zoek zijn naar een huis en dat ze wellicht zolang inwonen bij de moeder van Henriëtte. Hoe dan ook, nog in 1819 koopt hij het oude kasteeltje **Kleine Ruwenberg** in Sint-Michielsgestel en gaat daar met zijn gezin wonen. Uiteindelijk zal het gezin twaalf kinderen tellen.
Aanvankelijk houdt Hipolithe zich daar samen met een broer bezig met het brouwen van bier en het stoken van azijn. Die bezigheden worden geen succes.

[128] **Wim Merkx & Nel van Doorn-van de Langenberg**: *Vrilkhoven vroeger en nu, voor later* (2012).
[129] **Wim Merkx** en **Nel van Doorn-van de Langenberg**: *Vrilkhoven vroeger en nu, voor later, 2012*.
[130] **Henri Fréderéc de Senarclens de Grancy**, geboren te Brussel 3 december 1812, overleden te Brussel 17 januari 1868.
[131] **Corneille Hipolithe Bérail**, geboren te Montpellier (FR) 30 juni 1795, overleden Sint-Michielsgestel 6 feburari 1891 (95 jaar oud)
[132] doopregister NH-gemeente Boxtel.

Huize Kleine Ruwenberg te Sint-Michtielsgestel

Beter scoort hij met het importeren van exotische bomen en heesters die hij op de Ruwenberg kweekt en verhandelt. Tevens haalt hij zaden van de **witte moerbeiboom** (**Morus alba**) naar zijn woonplaats, teneinde deze daar te laten opgroeien. De bladeren dienen als voedsel voor de zijderups. Hij tracht daarmee de zijderupsteelt ingang te doen vinden in Noord-Brabant. Medio augustus 1838 wordt zijn streven bekrachtigd met een KB[133] met betrekking tot de voor dit doel opgerichte maatschappij. Hij reist door het land om lezingen over dit onderwerp te geven. Tijdens een van die reizen in het jaar 1842 breekt, terwijl zijn vrouw en kinderen thuis aan tafel zitten voor de maaltijd, brand uit. Het oude kasteeltje kan niet worden gered en brand geheel af. Een jaar later bouwt Hipolithe het witte landhuis, met blauwe deuren en deur-/raamstijlen, dat er thans nog staat, zie foto. Een gevelsteen herinnert daar nog aan. De eerste steen wordt gelegd door zijn zoon.
Daarnaast vindt hij nog tijd om zich te ontpoppen als uitvinder: hij vindt de **inodore** (patent) uit: een filtreersecreet voor menselijke excrementen, alsmede een **urinoir**: een reukloze urinebewaarder. Hij gebruikt deze vindingen om menselijke urine en uitwerpselen in te zetten als mest voor zijn witte moerbeibomen. Andere vindingen: een **hydrauliquestoof**, die dient voor verwarming van bijvoorbeeld kerkgangers. De stoof kent niet het nadeel van de conventionele, op steenkool of turf gestookte stoven: in brand raken en een doordringende geur en rook. Ook past hij **hydro-incubatie** toe:

[133] KB no. 32 d.d. 22-8-1838 houdende goedkeuring van een Naamloze Maatschappij onder de benaming **Maatschappij tot invoering van de zijde-teelt in Noord-Braband te St. Michiels Gestel**.

het kunstmatig uitbroeden van allerlei eieren: kippen, eenden, ganzen, etc. Kortom een druk en gedreven man. Hij houdt rondleidingen over zijn landgoed, tevens bedrijf, voor geïnteresseerde personen. Daartoe doet hij regelmatig mededelingen in diverse kranten, vaak ook als ingezonden stuk.

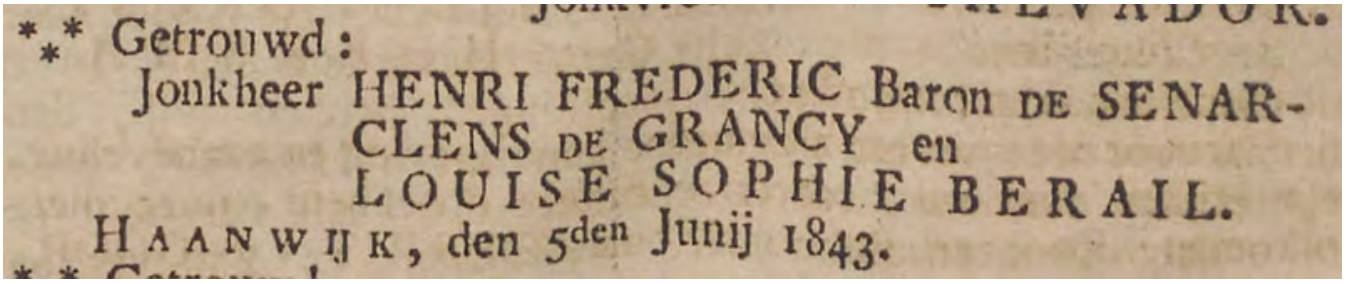
*** Getrouwd:
Jonkheer HENRI FREDERIC Baron DE SENARCLENS DE GRANCY en
LOUISE SOPHIE BERAIL.
HAANWIJK, den 5den Junij 1843.

Advertentie inzake het huwelijk in Opregte Haarlemsche Courant van 15 juni 1843

Na het huwelijk van Louise Sophie Bérail met Henri Frédéric baron de Senarclens de Grancy, gaat Henri kennelijk samenwerken met zijn schoonvader Hipolite Berail: Henri wordt wel omschreven als zijdekweker en fabrikant. Tevens wordt hij de bewoner van Haanwijk.

Pierre Paul Bérail, broer van Hipolithe, wordt in mei 1811 in Boxtel door vrederechter **Hendrik Verhees** (1744-1813) aangesteld als griffier (want tweetalig: Nederland is dan ingelijfd bij het Eerste Franse Keizerrijk) bij het Boxtelse vredegerecht. In grote lijnen is het vredegerecht de voorloper van ons huidige kantongerecht. Pierre Paul volgt in Boxtel griffier **mr. Jan Sassen**[134] op, die diezelfde functie in 's-Hertogenbosch gaat vervullen. Vrederechters en griffiers hoeven in die tijd nog geen jurist te zijn. Pierre Paul Bérail is beëdigd vertaler en werkt als zodanig tevens voor de Boxtelse notaris **Hendrik van den Ham.**

De broers **Pierre Paul** en **Hipolithe Bérail** zijn neven van de Boxtelse rentmeester van Stapelen en tevens notaris[135] in Tilburg, **Govert Jacobus Bles**[136], die zijn vader **Cornelis Bles**[137] in de functie van rentmeester op Stapelen in 1790 opvolgt. Cornelis op zijn beurt is weer de vader van hun moeder: **Maria Anna Sophia Bérail-Bles**.

Everard de Burlett Rzn
Bewoner van kasteel Stapelen, mogelijk van 1822 tot 1824 (overlijden op 9 augustus

[134] **Mr. Jan Hendrik Sassen**, geboren te 's-Hertogenbosch 27 mei 1786, overleden te 's-Hertogenbosch 5 mei 1830. Studeert rechten te Leiden. Is onder andere griffier van het vredegerecht Boxtel en 's-Hertogenbosch, advocaat te 's-Hertogenbosch. Auteur van enige boeken over rechtskundige onderwerpen, waaronder een ***Proeve over een beredeneerd overzigt van het burgerlijk Wetboek voor het koningrijk der Nederlanden, 1e Boek, titel 1***-5 (H. Palier & Zoon. 's-Bosch 1827). 3-5 1813 Griffier Rechtbank Den Bosch, 2-12 1815 lid Provinciale Staten van Noord-Brabant.

[135] bron: website www.historietilburg.nl

[136] **Govert Jacobus Bles**, geboren te Tilburg, gedoopt (Nederduits-gereformeerd) op 31 januari 1762, overleden te Boxtel op 14 september 1826.

[137] **Cornelis Bles**, geboren te Tilburg, gedoopt (Nederduits gereformeerd) op 12 november 1724, overleden te Boxtel, begraven te Tilburg op 5 juli 1790. In 1782 verhuist Cornelis naar Boxtel om hier rentmeester van kasteel Stapelen ca. te worden. Hij is tevens notaris in Tilburg.

dat jaar) is **Everard de Burlett Rzn**.
Gedurende die periode is Govert Bles daar rentmeester.
Mogelijk dat er in die tijd al wordt geadverteerd dat het kasteel te huur is. Hoe dan ook, omstreeks 1822 neemt de jonge **Everard de Burlett Rzn**[138], samen met zijn vrouw **Susanne Boesses** en twee dochters zijn intrek op Stapelen. Everard heeft een kunstzinnig inslag: hij tekent. Een aantal van zijn tekeningen uit zijn jeugd (ca. 14 jaar) blijven bewaard. Zijn kunstzinnige aanleg gaat over op zijn oudste dochter **Jeanne**[139], die met **Johan Pfister** zal trouwen. De kunstzinnige aanleg wordt doorgegeven tot in de huidige tijd: op dit moment (mei 2019) is nog in leven **Frans Otto Pfister** (85), kunstschilder en restaurateur bij het Rijksmuseum, tevens achterkleinzoon van Jeanne de Burlett.

Waarschijnlijk verhuist Everard De Burlett in de loop van 1822 want op dinsdag 22 januari 1822 wordt in Amsterdam hun tweede kind, hun tweede dochter, geboren.

Er is een bron die spreekt van het feit dat Everard naar Stapelen komt om er rentmeester te worden, doch dit lijkt onwaarschijnlijk en wel om twee redenen.Voor zover bekend is Govert Bles er rentmeester tot aan zijn overlijden in 1826.
Uit enige bronnen[140] weten we dat als het beroep van Everard ***rentenier*** is opgetekend. We weten dat Everard stamt uit een gegoede Amsterdamse patriciërsfamilie. Het lijkt derhalve niet ondenkbaar dat hij reeds op vrij jonge leeftijd vermogend genoeg is om, zonder te hoeven werken, royaal te kunnen leven.

Op Stapelen wordt op 25 mei 1824 het derde kind, een zoon geboren: **Rudolph Everhard François Jacob de Burlett**.

Reeds kort na deze heugelijke gebeurtenis wordt Everard ziek en na een ziekbed van vijf weken overlijdt hij, op de nog jonge leeftijd van 31 jaar, op maandag 9 augustus dat jaar.
Een dag later, dinsdag 10 augustus, doen twee buurmannen aangifte van het overlijden van Everard de Burlett op het gemeentehuis, dat op dat moment is gevestigd in de **Decanije** op Duinendaal, op de locatie van de huidige pastorie Heilig-Hartparochie.
Het pand is eigendom, tevens woning van gemeentesecretaris **Petrus Cuijpers.**
De gemeenteraad vergadert er en ook is het gemeentearchief er ondergebracht.
De twee buurmannen die aangifte doen zijn **Johannes Martinus Bles**, particulier en

---

[138] **Everard de Burlett Rzn** (Rudolphszoon), geboren te Amsterdam op 22 juli 1793. In ondertrouw te Dusseldorp (tegenwoordig gem. Castricum, NH) op 1 mei 1819 met **Susanna Elisabeth Johanna Cornelia Boesses**, dochter van een gepensioneerde luitenant-kolonel. Informatie inzake het feit dat De Burlett werd aangesteld als rentmeester door auteur medio 2014 mondeling ontvangen van de heer **Kees van den Nieuwenhuizen** wonende te Tilburg, die deze informatie ontving van de heer mr. **N.J.Bink,** gehuwd met Bertha Louise Elise de Senarclens de Grancy (1890-1958). Vooralsnog lijkt de optie van rentmeester onvoldoende steekhoudend.

[139] **Ann(e)(a) Marguerite Jeanne Jacqueline Pfister-de Burlett**, geb. Amsterdam, 4-3-1820, overl. Velp, 4-5-1881. Zie ook www.biografischportaal.nl

[140] Geboorteakte van de zoon van **Everard de Burlett Rzn**., overlijdensakte van **Everard**.

24 (25?) jaar oud alsmede **Francis de Leyer**, linnenbleker, 49 jaar oud.
De Johannes Martinus Bles waar hier sprake van is, is waarschijnlijk de zoon van de broer van rentmeester Govert Bles, **Cornelis Martinus Bles**[141]. Mogelijk woont deze Johannes Martinus Bles in het pand dat eigendom is van zijn oom Cornelis Bles, gelegen aan de Burgakker met het wijk- en huisnummer A.67 (Boxtel binnen = centrum).

Portretten van Everard de Burlett en zijn echtgenote
Verrassend genoeg blijkt dat er van Everard en zijn vrouw portretten bestaan. Deze portretten tonen Everard en zijn vrouw Susanna op verschillende leeftijden. Everard is dan omstreeks 10 jaar oud, Susanna omstreeks 18 jaar.

Links een nog jeugdige **Everard de Burlett Rzn** *en rechts zijn vrouw* **Susanna Boesses**[142]**.** ***Beide portretten zijn replica's: Everard is nageschilderd naar een klein portret en ook het origineel van het portret van zijn vrouw is een andere afbeelding. Curieus detail: op de achterzijde van beide portretten is de aanduiding 'Peinture Bogaerts' aangetroffen. Dit betekent dat beide portretten ruimschoots na hun overlijden in Den Bosch of Boxtel door atelier Peinture Bogaerts tussen globaal 1876 en 1930 zijn vervaardigd...***

Everard behoort tot de **Waalse kerk**[143] en wordt zodoende begraven op het kerkhof

[141] **Cornelis Martinus Bles**, ged. Tilburg, 2-4-1769, overl. Esch, 17-10-1843. Luitenant in Staatse dienst.
[142] afbeeldingen afkomstig uit: ***Collectie Archief Pfister zu Greifensee (Zw.), Nederland***.
[143] Waalse kerk: **Église Wallone**, Franstalige calvinisten: protestantse stroming. In Nederland bestaande uit gevluchte Hugenoten. Tegenhanger van de Nederlandstalige Nederduits Gereformeerden.

bij het, in december 1812 in gebruik genomen, kerkje van de dan Nederlands Hervormde Gemeente aan de Clarissenstraat. Zijn graf bestaat niet meer, doch zijn grote arduinen grafzerk blijft bewaard. Wie het protestantse kerkje binnen wil gaan, ontkomt er niet aan deze steen te betreden: hij ligt pal voor de toegangsdeur. Het opschrift is nog te lezen.

*** Den 9 Augustus 1824, overleed, op *het Kasteel van* STAPELEN, te *Boxtel*, na een ziekbed van vijf weken, aan een ſpoedig verval van krachten, in den jeugdigen ouderdom van 31 jaren, de Wel-Edel Geboren Heer EVERHARD DE BURLETT RUDOLFS ZOON, Echtgenoot van Vrouwe SUSANNA ELISABETH JOHANNA CORNELIA BOESSES, nalatende drie jonge kinderen.

Bericht van het overlijden van* Everard de Burlett Rzn. *in de* Opregte Haarlemsche Courant *van zaterdag 14 augustus 1824

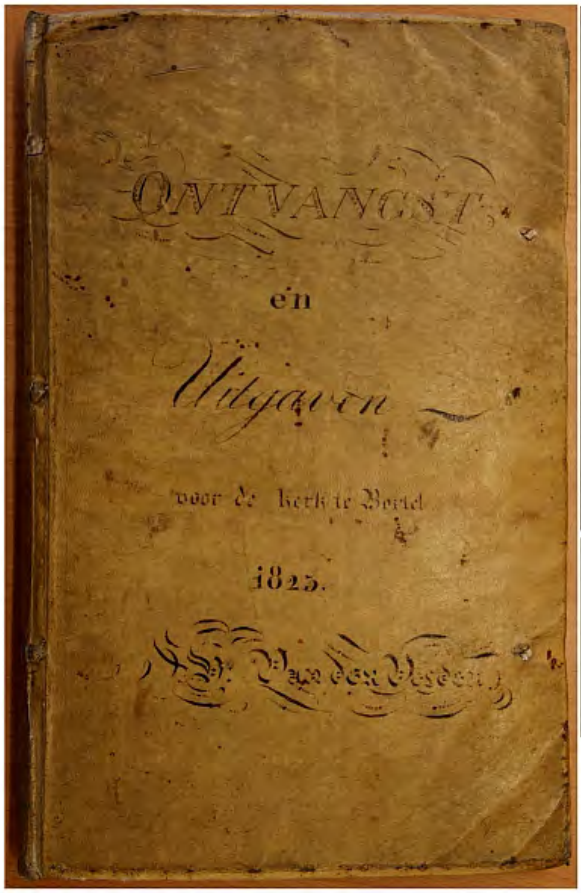

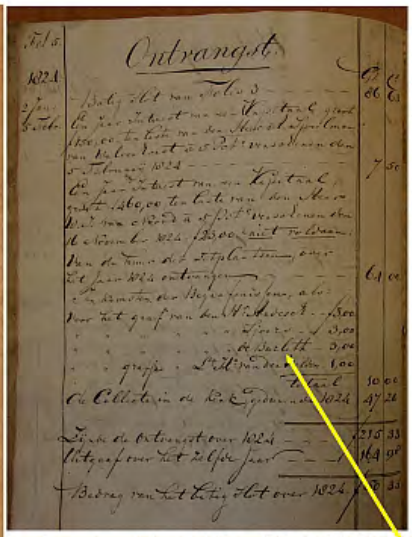

registratie van inkomsten en uitgaven ten behoeve van de protestantse kerk te Boxtel door kerkenraadslid, tevens hoofdonderwijzer Hendrik van der Velden

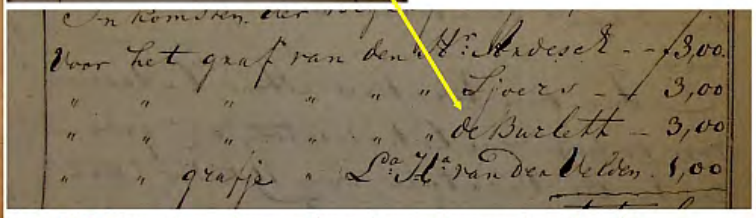

In 1824 werd onder andere in ontvangst geboekt:

Voor het graf van den Hr. de Burlett - - 3,00

Later betaalt de weduwe De Burlett-Boesses nog vijftig gulden om een grafsteen te mogen plaatsen, dat gebeurt wederom ten overstaan van kerkenraadslid **Hendrik van der Velden**.

Periode 1834 - 1857: Tilburger Gerardus Bogaers eigenaar Stapelen c.a.
Kennelijk raakt Onno De Senarclens de Grancy op enig moment uitgekeken op zijn Boxtelse bezittingen. In 1834 verkoopt hij zijn Boxtelse en Liempdse bezittingen aan de Tilburgse textielfabrikant **Gerard (Gerardus) Bogaers**)[144]. Eerder heeft hij uit zijn bezittingen het landgoed Velder reeds apart verkocht. Uit die tijd (1834) zijn geen advertenties in kranten gevonden waarin het kasteel c.a. te koop wordt aangeboden. Mogelijk dat de verkoop in een persoonlijk contact tussen de baron de Senerclens de Grancy en Bogaers tot stand komt. Ook Bogaers zal nooit op Stapelen wonen. Sterker nog: gedurende de periode dat het kasteel in zijn bezit is doet hij weinig of niets aan het onderhoud, waardoor het trotse gebouw in vervallen toestand raakt. Zijn erven zullen zijn Boxtelse bezittingen weer van de hand doen in het jaar 1857. **Bogaers** begint op 22-jarige leeftijd in 1792 in de Tilburgse Heuvelstraat als jonge textielfabrikant. Op 21 april 1806 trouwt hij in Tilburg met de dan 19-jarige **Anna van den Hout**[145].

Bogaers werkt zich op tot een van de belangrijkste ondernemers in zijn woonplaats. Van 7 juli 1818 tot 1 juli 1833 is hij lid van Provinciale Staten van Noord-Brabant. Medio 1831 komt de kroonprins en later koning **Willem II** naar Tilburg. Hij gaat daar om met fabrikanten tijdens het jagen, of in de sociëteiten die de stad rijk is.

[144] **Gerard (Gerardus) Bogaers**, geboren te Tilburg, gedoopt 16 januari 1770, overleden te Tilburg op 15 maart 1850 in de leeftijd van tachtig jaar.
[145] **Anna Catharina van den Hout**, geboren te Tilburg, ca. 1787, overleden te Tilburg op 31 mei 1856. Zij en haar man **Gerardus Bogaers** krijgen 14 kinderen.

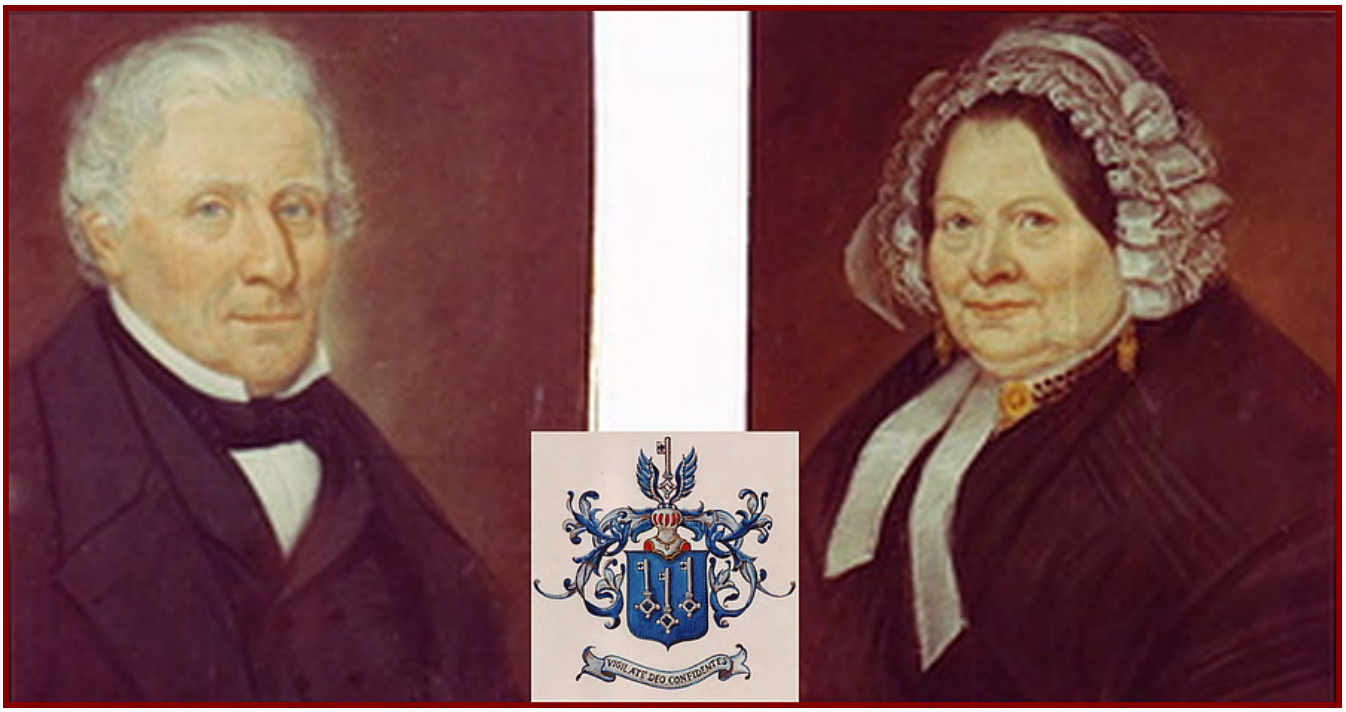

Gerardus Bogaers *en zijn vrouw* **Anna van den Hout.** ***Tussen hen in het wapen (spreuk: Waakt, vertrouwende op God), dat Bogaers laat ontwerpen nadat hij in het bezit is gekomen van kasteel Stapelen.***

De kroonprins tracht anderen te stimuleren tot aankoop van heidevelden voor ontginning en voor de jacht. Het is niet ondenkbeeldig dat Bogaers langs die weg besluit kasteel Stapelen c.a. te kopen[146].

De notarissen **Van den Ham** uit Boxtel en **Daamen** uit Tilburg regelen de verkoop voor de weduwe Bogaers. De massa wordt ingezet voor een bedrag van 231.290 gulden[147].

HEERLIJKHEDEN,
met derzelver Eigenaren.
BOXTEL EN LIEMPDE. G. Bogaers, te Tilburg.

In de **Almanak voor de Provincie Noordbrabant voor het schrikkeljaar 1852** *is een uitgebreide lijst opgenomen van alle heerlijkheden in de provincie: zo ook* **Boxtel en Liempde.**

[146] website www.hetgeheugenvantilburg.nl
[147] Algemeen Handelsblad, 8 juni 1857.

In deze periode (1831-1839) huist, vanwege de afscheiding van België en de nasleep daarvan, het veldleger in Noord-Brabant. Veel militairen worden ingekwartierd, ook te Boxtel. Gedurende meerdere jaren is het hoofdkwartier van de **2e Divisie** in Boxtel gevestigd. De commandant, luitenant-generaal **Karel Bernhard hertog van Saxen-Weimar -Eisenach** en diens gezin wonen in Boxtel, in het ruime herenhuis aan de Clarissenstraat nr. 22 (voormalig notariskantoor). De hertog neemt eerder, als 23-jarige kolonel (!) deel aan de slag bij Quatre bras. De erf- of kroonprins, de latere koning **Willem II** is meermalen te gast bij de hertog in Boxtel. Er worden luisterrijke soirees gehouden, die duren tot in de kleine uurtjes. Ook de neef van de kroonprins, de latere tsaar van Rusland is hier te gast. Medio februari 1839 wordt een goede honderd meter verwijderd van de Rode Brug bij kasteel Stapelen, in een weiland grenzend aan de knik in Konijnhoolsedreef, op de **Konijnenberg,** een redoute met sleepbaan aangelegd[148]. De sleepbaan dient om een kanon binnen de omwalling van de redoute te kunnen slepen.
Blijkens een ooggetuigeverslag moet dit alles redelijk groot van omvang zijn geweest: ***Op mijn regterkant, op het terrein van het kasteeltje van Boxtel, zag ik een hoogte, welke mij toescheen meer een klein fort dan wel eene eenvoudige batterij te zijn***[149].

Zoals hiervoor reeds werd opgemerkt: ook Bogaers gaat niet op Stapelen wonen. In die periode staat het kasteel dan ook regelmatig te huur. Er werd gezegd dat de jaarhuur omstreeks tweehonderd gulden bedraagt[150].

[148] redoute: veldversterking. Sleepbaan: deze was nodig om het mogelijk te maken - vanwege het gewicht - een kanon tot binnen de wallen van de redoute te kunnen plaatsen.
[149] Vlissingsche Courant, 21 februari 1839
[150] Tilburgsche Courant, 22 maart 1916

(27762) TE HUUR, om dadelijk te aanvaarden, het Kasteel *Stapelen*, gelegen op het aangenaamst gedeelte van het dorp BOXTEL (Provincie Noord-Braband), aan de Rivier de Dommel en bij den Straatweg van 's Bosch op Eindhoven. Het is omgeven van Grachten en voorzien van eene groote Zaal, en verschillende Gestukadoorde en Behangen Beneden- en Bovenkamers, Kelders, Keuken met Welpomp, ruime Stallingen, Koetshuis, Poortiers en Tuinmans Woning, Bloemtuin, benevens vier Moestuinen beplant met Vruchtboomen. Te bevragen bij den Heer P. VAN BEIJSTERVELDT, te BOXTEL.

Algemeen Handelsblad, 30 juli 1838. Het is de periode dat Tilburger* Bogaers *het Boxtelse kasteel bezit.* Paulus van Beijsterveldt*, die in de advertentie wordt genoemd kent Bogaers goed: ze zijn vennoten in de Boxtelse oliemolen en handelen voorts in graan en in schors.* Van Beijsterveldt *wordt in 1841 burgemeester van Boxtel, doch overlijdt reeds één jaar later, op slechts 45-jarige leeftijd.

Boxtel in trek bij gepensioneerden

Kennelijk liggen de prijzen voor de eerste levensbehoeften in Boxtel lager dan elders en vind men het een aangenaam en levendig dorp, want blijkens een deel van een beschrijving van Boxtel uit de eerste helft van de 19e eeuw wonen er dan in Boxtel veel personen die na hun werkzame leven hier komen wonen.

Om de goedkoope levenswijze in dit levendige dorp, dat 483 huizen heeft, wonen hier vele gepensioneerde officieren en andere lieden, die hun fatsoen moeten houden.

Officieren worden met name genoemd als een beroepscategorie die, eenmaal gepensioneerd, kennelijk graag in Boxtel neerstrijkt[151]*. Merk ook het taalgebruik op:* **die hun fatsoen moeten houden.** *Tegenwoordig zouden we daar de betekenis aan geven van* **je netjes gedragen.** *In die jaren betekent het zoiets als* **leven overeenkomstig je stand.**

Kasteel Stapelen in trek bij gepensioneerde officieren

< *Wapen van* **Ludwig George von Hartitzsch.** *Er komen twee barbelen (vissoort) in voor. Hoewel van oude adel, gebruikt hij geen titel. Hij volgt een militaire opleiding en neemt deel aan meerdere veldtochten, onder andere tegen Napoleon. Hij treedt als kapitein in Nederlandse krijgsdienst en wordt kort nadien Nederlander. Verhuist met zijn gezin van 's-Hertogenbosch naar kasteel Stapelen. Na vier jaar verhuist hij naar huize Duinendaal , waarvan hij de laatste bewoner is. Nadien wordt het gesloopt.* **Christ van Eekelen** *schreef over deze laatste bewoner een interessant boekje.*

Tussen 1842 en 1848 wordt kasteel Stapelen bewoond, of althans een gedeelte ervan, door de dan gepensioneerde kapitein der infanterie **Ludwig George von Hartitzsch** en zijn gezin. Ludwig wordt geboren te Freijburg (Saksen, Duitsland) op 15 oktober 1782. Hij volgt een militaire opleiding. Hij wordt op 24 september 1813 bevorderd tot kapitein. Ook treedt hij toe tot een loge van vrijmetselaars. Hoewel afkomstig van (oude) adel, voert hij geen titel. In 1814 treedt hij in het huwelijk met **Sidonie Colette Charlotte Ghislaine Vicomtesse de Blois dÁrondeau.**

Hij neemt deel aan een hele reeks aan veldtochten, waaronder tegen **Napoleon**. Als titulair-majoor eindigt hij mei 1818 zijn militaire loopbaan in Duitsland. Vervolgens solliciteert Von Hartitzsch bij het Nederlandse leger en wordt februari 1818 in de rang van kapitein aangenomen. Begin 1821 krijgt Ludwig de Nederlandse nationaliteit. In augustus 1831 neemt hij deel aan de **Tiendaagse Veldtocht** tegen de

[151] Aangehaalde tekst is afkomstig uit een beschrijving van Boxtel in ***De Noord- en Zuid-Brabantsche Faam, Tijdschrift voor den Beschaafden Stand***, januari 1829, no. 1, Den Bosch, Boekdrukkerij **J.H. Smeets**.(p. 531, 532).

Belgen, die zich een jaar eerder afscheidden van Nederland. Op zijn verzoek wordt Von Hartitzsch in mei 1832 - hij is dan 50 jaar - op non-activiteit gesteld, waarna hij in 1840 met pensioen gaat.

Vanuit 's-Hertogenbosch verhuist hij medio 1842 naar kasteel Stapelen en woont daar tot het jaar 1848, het jaar waarin hij binnen Boxtel verhuist en laatste bewoner wordt **van Huize Duinendaal**, welk pand nadien wordt gesloopt om plaats te maken voor een school[152]. Ludwig von Hartitzsch overlijdt te Boxtel op 12 februari 1849.

Zijn graf is nog aanwezig op het kerkhof bij het protestantse kerkje aan de Clarissenstraat. Hij zelf en zijn zonen zijn van religie protestants. Zijn vrouw en dochter zijn rooms-katholiek. Staande bij zijn graf is, op ca. 50 meter afstand het grafkapelletje van zijn vrouw en jonggestorven dochter op het kerkhof van de rooms-katholieke Sint-Petrusbasiliek te zien. Na vertrek van de familie Von Hartitzsch in 1847, krijgt het kasteel voor enige jaren kennelijk een andere huurder. Wie dat is, is (nog) onbekend. Hoe dan ook, in 1851 is het kasteel per 1 mei weer te huur[153].

Kolonel b.d. Wilhelmie

In het jaar dat Mahie het kasteel koopt, 1857, wordt een deel daarvan verhuurd aan de enige jaren eerder gepensioneerde kolonel **Dulon Evertus Wilhelmie[154]**.
Zijn laatste functie is die van plaatselijk commandant der eerste klasse van Maastricht. Bij KB nr. 62 van 16 maart 1853 wordt hem, op grond van langdurige dienst, pensioen verleend, zijnde een jaarbedrag van 1.800 gulden.
Wilhelmie huurt de oude bouw (Prinsenkwartier), met koetshuis alsmede enige bijgebouwen[155]. Hij is niet bekend vanaf welke datum hij deze ruimtes huurt. Wat Wilhelmie heeft bewogen naar Boxtel te verhuizen blijft ongewis. Mogelijk dat Wilhelmie het kasteel betrekt per, of kort na 1 mei 1851, de datum waarop het kasteel weer te huur is, We nemen aan dat Wilhelmie op Stapelen vertoeft, tot het moment dat Mahie Stapelen c.a. medio 1857 koopt.
Duidelijk is in ieder geval dat hij nadien nog elders in Boxtel woont. Wilhelmie overlijdt te Boxtel op zaterdag 13 december 1862, in de leeftijd van 73 jaar. Zijn weduwe overlijdt te Boxtel in 1871. Ook een dochter, **Helena Maria Wilhelmie** overlijdt te Boxtel, op 4 augustus 1868.

---

[152] **Christ van Eekelen**: ***De laatste bewoners van Huize Duinendaal,*** Heemkundekring Boxtel, 2011, ISBN 9789081376402

[153] Algemeen Handelsblad, 24 februari 1851

[154] **Dulon Evertus Wilhelmie**, geb. Breda, 2 november 1789, overl. Boxtel, 13 december 1862. Trouwt te Rotterdam op 14 februari 1816 **Johanna Jacoba Mispelblom-Beijer**, geb. Rotterdam, 13 december 1792, overl. Boxtel, 17 april 1871. Infanterie-officier. Voor zijn commando van 2 compagnieën Utrechtse studenten (Jagers) tijdens de Tiendaagse veldtocht verwerft hij de Militaire Willemsorde 4e klasse. Bereikt de rang van kolonel.

[155] **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, Aeneas-uitgeverij Boxtel, 2004, ISBN 90-7536-68-3 blz. 306.

Dulon Evertus Wilhelmie *(1789-1862). Hier nog afgebeeld als kapitein. In die rang neemt hij, als commandant van de* **Vrijwillige Jagers van de Utrechtsche Hoogeschool** *(2 compagnieën ter sterkte van 252 man), deel aan de strijd tegen de Belgen (***Tiendaagse Veldtocht***, augustus 1831), nadat dezen zich in 1830 van Nederland afscheidden.*
Wilhelmie *ontvangt de Militaire Willemsorde. Daarna dient hij op diverse plaatsen in het land, klimt op in rang en wordt kolonel der infanterie. Op zijn verzoek wordt hem in maart 1853 eervol ontslag verleend. Op enig moment vestigt hij zich te Boxtel, waar hij op 13 december 1862, in de leeftijd van 73 jaar, overlijdt.*

Hier een overzicht met afbeeldingen van de molens (water/wind) die de heer van Boxtel op zeker moment bezit. Het betreft de dubbele watermolen in buurtschap Kasteren te Liempde en maar liefst twee dubbele watermolen te Boxtel aan de Molenstraat. Voorts heeft hij nog een houten standerdmolen op de Molenweiden, gelegen dichtbij de huidige Bosscheweg. Deze laatste molen bestaat nog: onder de naam **De Vlijt** *staat hij te Geffen, dat overigens twee windmolens van dit type rijk is. In 1846 zijn ze in het bezit van Tilburger* **Gerardus Bogaers** *en worden ze, per 1 januari 1847 verpacht. Medio 1846 is* **J. van der Krabben** *nog pachter.*

Gerardus Bogaers overlijdt

Vrijdag 18 maart 1850 overlijdt Bogaers te Tilburg, tachtig jaar oud. Zes jaar later, op zaterdag 31 mei 1856 overlijdt zijn weduwe, eveneens te Tilburg. De omstreeks vijf op dat moment nog in leven zijnde kinderen - van in totaal veertien kinderen - zien er kennelijk geen brood in te trachten de Boxtelse bezittingen in de familie te houden en doen Stapelen c.a. in de verkoop. Gedurende de periode dat het kasteel in het bezit is van Bogaers en nadien diens erven, is er weinig gedaan aan het onderhoud van dit grote gebouw, dat daardoor danig in verval raakt.

VOORLOOPIG BERIGT.

De Notarissen *VAN DEN HAM*, te *Boxtel*, en *DAAMEN*, te *Tilburg* zullen in de Maand *Mei* 1857, in het Openbaar **verkoopen:**

DE BARONNIE VAN BOXTEL

EN

HEERLIJKHEID VAN LIEMPDE.

BESTAANDE HOOFDZAKELIJK UIT:

Het Oud-Adelijk KASTEEL, genaamd ***Stapelen.*** **10 Bouwhoeven. 7 Wind- en Watermolens. Tienden** en **Cijnsen.** Groote **Tuinen.** Weelderige **Wei-** en **Bouwlanden**, en **Eiken-, Beuken-** en **Mastenbosschen.**

Het geheel is groot **483 Bunders.**

(807) *Zegt het Voort.*

advertentie in **De Nieuwe Rotterdamsche Courant** *van 23 januari 1857 inzake de op handen zijnde verkoop van kasteel Stapelen c.a.*

1857 - 1915: Mahie 'van Boxtel en Liempde'

Zo wordt in 1857 **Jan (Johannes Hendrikus) Mahie**, zeer welgesteld en gemeenteraadslid uit 's-Hertogenbosch de nieuwe eigenaar van kasteel Stapelen c.a. Hij betaalt daarvoor 215.000 gulden[156] De familie Mahie komt oorspronkelijk uit België en vestigt zich in de loop van de zeventiende eeuw in 's-Hertogenbosch. Ze beginnen daar een glasblazerij[157].

[156] website: www.hetgeheugenvantilburg.nl

[157] **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, Aeas-Uitgeverij, Boxtel, 2004, blz. 304

KIESVEREENIGING

EENSGEZINDHEID.

De Vereeniging heeft in hare vergadering van Vrijdag avond, vastgesteld, bij de stemming op *Dingsdag 19 Julij aanstaande*, tot Leden van den Gemeenteraad te verkiezen, de Heeren:

Jhr. Mr. E. J. C. M. DE KUYPER, *Burgemeester.*

J. T. LUYCKX, *Wethouder*

J. A. MAHIE VAN BOXTEL EN LIEMPDE.

Th. A. A. VAN RIJCKEVORSEL.

Jhr. Mr. J. B. A. J. M. VERHEYEN, *Inspekteur van het Lager Onderwijs.*

F. J. POMPE, *Majoor-Kommandant der dd. Schutterij*

wordende deze Kandidaten aan de welmeenende Kiezers in het belang onzer beminde Stad, ten dringendst aanbevelen.

Bericht in krant de **Noord-Brabanter** *van 19 juli 1852. Het betreft hier de gemeenteraad van de stad 's-Hertogenbosch.*

Jan Mahie *draagt de toevoeging* **VAN BOXTEL EN LIEMPDE.** *Dat zal ongetwijfeld om zijn verzoek zijn gebeurd.*

ADVERTENTIEN.

's Bosch, den 23sten Augustus 1839.

Ondertrouwd:

J. H. MAHIE,

en

A. G. VAN SON.

Eenige kennisgeving.

Advertentie in de Noord-Brabanter van 28 augustus 1839: **Jan Mahie** *is sinds vijf dagen in ondertrouw. De voorletters van zijn toekomstige echtgenote staan in verkeerde volgorde vermeld. Twee weken later trouwen ze.*

Jan Mahie wordt op 15 april 1802 te 's-Hertogenbosch geboren. Hij trouwt op 5 september 1839 met **Geertrudis Antonia van Son**, geboren te Alphen op 24 februari 1809. Het echtpaar krijgt zeven kinderen, waarvan er vijf (vier dochters en één zoon: **Gerard)** de volwassen leeftijd bereiken. Jan overlijdt te 's-Hertogenbosch 18 februari 1871. Eerder datzelfde jaar heeft hij van bisschop **Zwijssen** toestemming gekregen om een familiegraf te bouwen op het kerkhof van Liempde. Onbekend is waarom hij niet in Boxtel (kerkhof Sint-Petruskerk) wordt begraven. De zoon van Jan en Geertruida Mahie, **Gerard (Gerardus Henricus Johannes) Mahie** wordt in 's-Hertogenbosch

geboren op 19 december 1849. Jan Mahie en daarna zijn erven, houden het kasteel in hun bezit tot aan het jaar 1915.

Inhuldiging nieuwe eigenaar: Mahie van Boxtel en Liempde.
Tekenend voor de tijd waarin Mahie eigenaar van Stapelen wordt, is de hierna volgende tekst van een verslag in een krant over de wijze in 1859 nog wordt omgegaan met, en gedacht wordt over de nieuwe eigenaar van kasteel Stapelen. Hoewel heerlijke rechten al meer dan een halve eeuw eerder zijn afgeschaft en Mahie de facto niets meer en niets minder dan een welgestelde grootgrondbezitter is, klinken in de bewoordingen vervlogen tijden door. Het zou interessant zijn te weten van wie het initiatief uitgaat voor de inhuldiging.

Opvallend is dat burgemeester en wethouders zich er kennelijk niet mee bemoeien en het als een privé-aangelegenheid beschouwen, wat het de facto ook is.
Hierbij dat verslag:

Zondag 6 juni 1859 was onze gemeente in een feestgewaad getooid. Het gold de plechtige inhuldiging van de Weledelgeboren heer Mahie als heer van Boxtel en Liempde. Van heinde en verre waren belangstellenden en nieuwsgierigen toegestroomd om getuigen en deelgenoten van het feest te zijn. Des na middags vormde zich een stoet om de heer Mahie in een optocht naar het kasteel te begeleiden. Bij de aankomst werd zijn Weledelgeboren heer, door de Commandant der garde d'honneurs met toepasselijke woorden toegesproken, welke door de gevierde heer zeer hartelijk beantwoord werden.
De optocht vond in de volgende volgorde plaats;
1] Het gilde van Boxtel, met de Vaandrig te paard aan het hoofd.
2] De doelen L'Union.
3] De Harmonie[158].
4] Net en in het wit geklede maagdekenes.
5] Een zanggezelschap.
6] De helft des gardes d'honneurs te paard.
7] De koets waarin de heer van Boxtel en Liempde met de familie gezeten was.
8] De andere helft des garde d'honneurs.
De stoet toog statig door Boxtel , te midden van tal van erebogen en nationale vlaggen en kwam onder het gejuich der menigte op het kasteel aan. Daar werden de feestvierende mild ontvangen en op wijn onthaald. Des avonds had op het kasteel een vrij prachtig vuurwerk plaats en bracht de harmonie den heer van Boxtel en Liempde en luisterrijke serenade. En zo eindigde dat feest dat nog lange tijd in ieders geheugen zal geprent blijven[159].
Het is niet ondenkbeeldig te veronderstellen dat veel verenigingen deelnemen in de stille hoop dat Mahie zich ten opzicht van hun vereniging zal ontpoppen als een gulle maecenas...

---

[158] Dit is waarschijnlijk het, omstreeks 1850 te Boxtel opgerichte **Muzijkgezelschap Oefening en Volharding** onder leiding van **Jean Lurmans** uit Eindhoven.
[159] Provinciale Noord-Brabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, woensdag 9 juni 1859.

Nadat Jan Mahie het kasteel in eigendom verworven heeft, laat hij het ingrijpend verbouwen onder supervisie van architect **Adriaan Goijaerts**[160] uit Tilburg. Goijaerts staat in Tilburg te boek als de vaste bouwheer van koning **Willem II**. Na het overlijden van de koning, maakt Goijaerts diens doodskist.

Bij de verbouwing van kasteel Stapelen wordt stevig gesloopt.
Enig historisch besef is Mahie en zijn architect kennelijk vreemd. Het oude historische gebouw wordt in Neogotische stijl verbouwd waarbij het nodige wordt gesloopt. Er worden veel kantelen aangebracht, naar de toen heersende mode (Engelse kastelen). Jaren later wordt de verbouwing wel betiteld als te zijn gebeurd in de ***Bijzantijnschen Stijl***[161]. Veel van het oorspronkelijke karakter gaat bij de verbouwing verloren.

Pas met **Victor de Stuers**[162] zal er een langzaam ontwakend cultuurhistorisch besef in het land ontstaan en een begin van monumentenzorg en -bescherming.

De Tilburgse timmerman en architect **Adriaan Goijaerts** ***(Tilburg 12-7-1811 / Tilburg 19-8-1886) .Zijn vader is*** **Jan (Joannes) Goijaerts,** ***eveneens timmerman.***

Adriaan stamt uit een Tilburgs geslacht van timmerlieden.

Hij herstelt en verbouwt kasteel Stapelen in opdracht van **Mahie.**

In Tilburg is hij veelvuldig actief in opdracht van koning **Willem II.**

[160] **Adriaan Goijaerts**, geboren te Tilburg 12 juli 1811, overleden te Tilburg 19 augustus 1886. Timmerman, aannemer en architect. Stamt uit geslacht van timmerlui. Zoon van **Joannes (Jan) Goijaerts** en **Johanna van Boxtel**. Adriaan trouwt te Tilburg op 21 mei 1835 met **Aldegonda Smarius**. Adriaan Goijaerts werkt veel in opdracht van koning **Willem II.**

[161] Het Nieuws van den Dag, 22 mei 1883

[162] **Victor(V.W.L.) de Stuers**, jonkheer mr.: katholiek lid Tweede Kamer. Zoon van KNIL-officier (luitenant-generaal) en Indisch bestuurder. Is aanvankelijk advocaat. Wordt chef Afd. Kunsten op Binnenlandse Zaken. Hij kaart de verwaarlozing van monumenten in Nederland aan, te beginnen met het Haagse Binnenhof. Kan worden beschouwd als grondlegger van monumentenzorg in Nederland.

Kasteel Stapelen op de wijze, zoals wij het gebouw thans nog kennen

Niet alleen het kasteel wordt aangepakt. Ook het terrein dat we tegenwoordig kennen als park Stapelen wordt aangepakt. Er staan kennelijk veel bomen. Die laat Mahie kappen en er komen heesters en bloemperkjes voor terug. Ook is het afgelopen van het verpozen en wandelen door de dreven rond het kasteel, zoals Boxtelaren voor de komst van Mahie gewend waren te doen. Mahie staat dit niet (meer) toe.

Mahie gaat aanvankelijk niet permanent op kasteel Stapelen wonen, ze verblijven er uitsluitend in de zomerperiode. Pas vanaf 1867 wonen ze er permanent[163].

Hij gebruikt de aanduiding ***Mahie van Boxtel en Liempde***, want op die wijze wordt hij nogal eens aangeduid in krantenberichten uit die tijd. Voorvoeging van de titel ***heer van*** wordt in dit kader dan al (meestal) niet meer gebruikt.

Het is niet ondenkbaar dat Mahie een - mogelijk in 's-Hertogenbosch gevestigde - fotograaf kort na het gereedkomen van het herstel van zijn kasteel, opdracht geeft om één (of misschien wel meer)foto('s) te maken van Stapelen. We weten dit (zie afbeelding aan het begin van dit artikel) omdat in het tijdschrift **Nederlandsch Magazijn** no. 34 uit het jaar 1866 een artikel over de historie van kasteel Stapelen is geplaatst, waarbij op blz. 265 - overigens niet bij de tekst van het artikel - een tekening van het kasteel is geplaatst die, blijkens het onderschrift, werd vervaardigd naar een

[163] **Jean Coenen**, ***Baanderheren, boeren & burgers***, Aeneas-Uitgeverij Boxtel, 2004.

foto. Zowel tekening (op hout) alsook foto zullen derhalve dateren van vóór het jaar 1866. Het is daarmee wellicht tevens de oudste foto van een gebouw van Boxtel. Het zou natuurlijk mooi zijn ook de foto zelf nog ergens te ontdekken. We weten in ieder geval hoe de afbeelding er uit zag en vanuit welk standpunt de fotograaf zijn foto nam.

Jan (Johannes Hendrikus) Mahie ***(1802-1871)***[164]

Gerard (Gerardus Henricus Johannes) Mahie ***(1849-1906), zoon van Jan***

De verbouwing van het kasteel, ***waaraan ruim eene ton gouds wordt ten koste gelegd***[165], vergt van Mahie dus een vermogen. Mahie is in 1859 de op één na hoogst aangeslagene voor wat betreft de directe belastingen in de provincie Noord-Brabant[166]. Jan Mahie overlijdt in 's-Hertogenbosch begin 1871. Zijn weduwe overleeft hem vijf jaar.

[164] Het is niet zeker dat de persoon op dit schilderij **Johannes Hendrikus Mahie** (1802-1871) is (RvN). Schilderij gemaakt tussen 1860-1865 door **Emmanuel Adrianus Henricus van der Ven** (1821-1883) het schilderij is onderdeel van een viertal in de ridderzaal van kasteel Stapelen aanwezige schilderijen. Deze worden in 1997 gerestaureerd. (informatie: **Hannie van Schijndel**, Boxtel)

[165] Dagblad voor Zuid-Holland en 's Gravenhage, 2 juni 1863; Rotterdamsche Courant, 6 juni 1863

[166] De Noord-Brabanter, 10 mei 1859

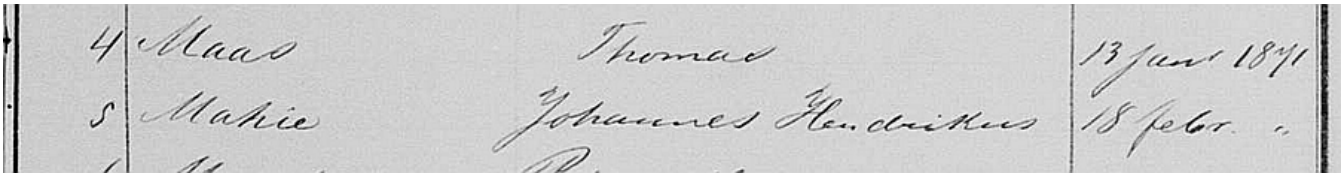
4 Maas Thomas 13 jan 1871
5 Mahie Johannes Hendrikus 18 feb.

Register van overleden personen, gemeente Boxtel: Johannes Hendrikus Mahie op 18-2 1871

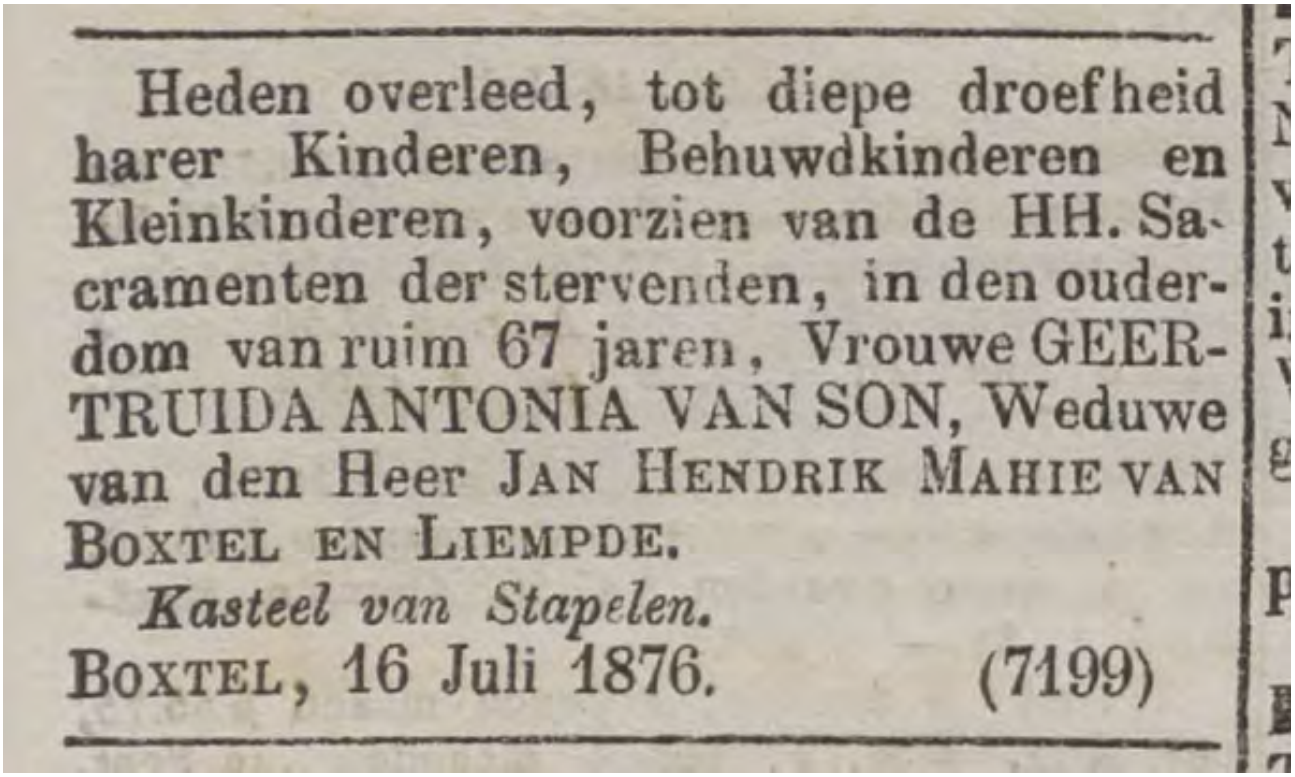
Heden overleed, tot diepe droefheid harer Kinderen, Behuwdkinderen en Kleinkinderen, voorzien van de HH. Sacramenten der stervenden, in den ouderdom van ruim 67 jaren, Vrouwe GEERTRUIDA ANTONIA VAN SON, Weduwe van den Heer JAN HENDRIK MAHIE VAN BOXTEL EN LIEMPDE.

Kasteel van Stapelen.

BOXTEL, 16 Juli 1876. (7199)

Vijf jaar na haar echtgenoot* Jan Mahie *overlijdt diens weduwe, ruim 76 jaar oud op zondag 16 juli 1876. Bericht in* De Tijd *van 20 juli 1876.

Mogelijk is zoon Gerard op het kasteel blijven wonen, doch zeker weten we dit niet.

Plannen erven Mahie om kasteel Stapelen te verkopen

Enig maanden na het overlijden van de weduwe van Jan Mahie, duiken er in 1876 berichten op dat er onderhandelingen gaande zijn met een uit Duitsland afkomstige monnikenorde, die zich op het kasteel zou willen vestigen[167]. Dit bericht wordt echter enige dagen later weer tegengesproken[168].

Huwelijk zoon Gerard Mahie

Als Gerard in het huwelijk treedt, zijn diens beide ouders reeds een aantal jaren overleden. Gerard trouwt te Eindhoven op 14 oktober 1879 met de op 17 juli 1857 te Groenlo geboren **Maria Louisa Elisabeth Charlotte Cunegonde de Ceva**. Gerard en Maria Mahie krijgen één kind, dochter **Maria Eugenie Mahie**.

[167] Algemeen Handelsblad, donderdag 5 oktober 1876; De Standaard, donderdag 5 oktober 1876
[168] De Standaard, dinsdag 10 oktober 1876

Kasteel andermaal te koop

In mei 1883, verschijnt in diverse kranten en bij herhaling het bericht dat kasteel Stapelen c.a. te koop is[169]. Notaris **Van de Mortel** uit 's-Hertogenbosch zal op 9 juni 1883 provisioneel verkopen en op 12 juli dat jaar definitief. Waarom het kasteel te koop staat en waarom de verkoop niet wordt geëffectueerd is onbekend.

Volgens het desbetreffende krantenbericht wordt in die jaren de kapel van het kasteel reeds gebruik voor een bedevaart. De omschrijving van hetgeen te koop staat wordt als volgt omschreven:

Dit schilderachtig gelegen Kasteel is voor 24 jaren geheel vernieuwd en in den Bijzantijnschen stijl gebouwd met groote en kleine Torens, van alle zijden door Water omringd en aan het Park verbonden door Bruggen. Het bevat binnen zijne grachten eene Kapel, waarin jaarlijks eene Bedevaart plaats heeft; Paardenstal voor zes Paarden, Koetshuis, Waschhuis, Oranjerie[170] en koude en warme Broeikassen, Tuinmans- en Portierswoning, Park met weelderig groeiende Eiken, fraaien aanleg, enz.
Het Kasteel is gelegen op vier minuten afstand van het dorp Boxtel en van het Station der Staatsspoorwegen en is met beiden door afzonderlijke wegen verbonden.
Wijders 4 BOUWHOEVEN, Wei- en Hooilanden, Mastbossen en opgaand hout, ter gezamenlijke grootte van ongeveer 130 Hectaren.

[169] Het Nieuws van den Dag, 22 mei 1883; De Amsterdammer, 27 mei 1883

[170] **Oranjerie**: gebouw waar men in de winter (exotische) (kuip)planten neerzet, die in de zomer buiten staan

OPENBARE VERKOOPING

VAN HET

Kasteel Van Stapelen

te BOKSTEL,

en daarbij behoorende Hoeven,
Bosschen en Landerijen.

Op **Donderdag 28 Juni 1883** provisioneel, en op **Donderdag 12 Juli 1883** definitief, telkens des Voormiddags te **10** uur, zal in de *ORANJERIE* van het Kasteel te Bokstel worden geveild en verkocht:

Het oud **Vorstelijk „Kasteel Van Stapelen"** gelegen te Bokstel, vroeger eigendom en residentie der Prinsen VAN HORNES en VAN SALM KIERBOURG, met den daaraan verbonden titel van „Heer VAN BOKSTEL en LIEMPDE".

Gedeelte van de advertentie van 27 juni 1883 in het Algemeen Handelsblad. Merk op dat men, kennelijk bedoeld als koopargument, vermeldt **met daaraan verbonden de titel van Heer VAN BOKSTEL[171] en LIEMPDE.**

De verkoop zal geschieden op donderdag 28 juni 1883 (provisioneel), en op donderdag 12 juli 1883 (definitief), beide keren om tien uur 's morgen in de **Oranjerie** van het kasteel, ten overstaan van notaris **Van de Mortel** uit 's-Hertogenbosch.

Kennelijk leiden die onderhandelingen niet tot het gewenste resultaat, want Jans zoon Gerard blijft op Stapelen wonen. Dat verblijf is niet permanent: tussen 1891 en omstreeks 1899 verblijven zij in Brussel. Nadien keren zij weer terug te Boxtel

[171] De schrijfwijze voor ***Boxtel*** wordt in 1864 gewijzigd in ***Bokstel*** op basis van de toen opgestelde **Lijst van Nederlandsche Plaatsnamen** vastgesteld door de **Nederlandsche Academie van Wetenschappen**. Deze wijziging wordt reeds in 1822 gesuggereerd in (p. 401) van het Letterkundig Magazijn van Wetenschappen, Kunst en Smaak. Deze officiële schrijfwijze blijft in gebruik tot 1936.

op hun kasteel. Hun dochter **Maria**[172] treedt te Boxtel op 26 mei 1902 in het huwelijk met de uit Schaarbeek (B.) afkomstige **Louis Marie Edouard de Locht**[173]**.** Maria en Louis krijgen drie kinderen, doch het echtpaar scheidt in 1916. In die tijd in een rooms-katholiek milieu nog redelijk zeldzaam.

Personeel (15 personen!) familie* Mahie *op kasteel Stapelen omstreeks 1901. Dames van links naar rechts:* Tonia Krugler, Ida Verhoeven, Mina Verhoeven, Anna Wijster, Pauwke Verhoeven. *Mannen v.l.n.r.:* Jan Troeijen, n.n., Jan van der Linden, Van Heerenbeek, n.n., Van Rijsingen, Piet Bevers, Antoon van Zoghel, Jan van den Broek, Jozef Wannet *die huisknecht was en beter bekend onder de naam* Jozef Mahie[174]. *Omstreeks 1570 was er echter nog beduidend meer personeel: zo'n 25 personen*[175]. *Maar dan spreken we ook over de tijd dat de heer van Boxtel er nog zelf woonde met zijn gezin.

---

[172] **Maria Eugenie Gertrude Arthurine Mahie**, geboren te Boxtel, 19 juni 1881, overleden te Nijmegen in 1965.

[173] **Louis Marie Edouard de Locht**, geboren Schaarbeek (Brussel) 28 januari 1879, overleden te Kortenberg (Vlaams-Brabant) 5 juni 1952 in de leeftijd van 73 jaar.

[174] Foto: collectie Van Eijck-de Visser, blz. 174 ***de boxtelse St.-Petrus*, Piet Dorenbosch**, Stichting Hartje Boxtel, Boxtel, 1986.

[175] **Hein Vera** ***...In de koecken gelevert...*,** Picturespublishers Woudrichem, 2015, ISBN 978-90-73187-91-7, blz. 10.

Piet Bevers ***(1855-1938) ****)
Is tuinman van kasteel Stapelen. Op de voorafgaande groepsfoto met het personeel van Stapelen uit 1901 staat hij achteraan, tweede van links. Hij is gehuwd met **Johanna Maria Louwers** ***en woont met zijn gezin aan de Burgakker.***

Zijn portret hiernaast is een uitsnede uit een gezinsfoto van omstreeks 1930, genomen door **Harrie Janssen**, ***zoon van kunstschilder*** **Pierre Janssen** ***uit de Ossenpad, de huidige Prins Hendrikstraat.***

****)*** **Jan van Liempt** ***en*** **Betty van der Schoot**, ***Facebook d.d. 25-10-2015.***

Straatnaam Van Alphenstraat wordt weer Burgakker
In 1903 wil de Gemeente Boxtel grond van Mahie, gelegen in de omgeving van het stationsemplacement, kopen.
Een jaar eerder had de gemeenteraad besloten om de straatnaam **Burgakker** te wijzigen in **Van Alphenstraat**. Hier bevindt zich nog het geboortehuis van apostolisch vicaris **Antonius van Alphen**[176]. Mahie gaat akkoord met de grondtransactie, onder voorwaarde dat de naamswisseling van de genoemde straat wordt teruggedraaid. Aldus geschiedt...

[176] **Antonius van Alphen**, geboren te Boxtel 15-5-1748. overleden te Schijndel 1-5-1831. Studeert aan de Universiteit van Leuven, wordt in 1773 tot priester gewijd, kapelaan te Boxtel in 1777, benoemd tot adjunct-vicaris in 1782, pastoor te Schijndel in 1787, benoemd tot vicaris-generaal op 15-8-1790, in ballingschap weggevoerd naar Vincennes bij Parijs op 14-4-1810, terug in Nederland en pastoor te Schijndel, tevens vicaris-generaal op 24-4-1814.

Leden van het **Genootschap der Heilige Kindsheid** *poseren op de trappen van de ridderzaal van kasteel Stapelen voor de fotograaf op donderdag 23 juli 1903. Uiterst links staat kapelaan* **C. Peters**, *die ongetwijfeld geestelijk adviseur van het genootschap is. Helemaal rechts zien we mevrouw* **Maria Mahie-de Ceva** *staan. Het is drie jaar voordat haar echtgenoot,* **Gerard Mahie**[177] *overlijdt.*

< rechts: Mevrouw Mahie-de Ceva

[177] foto: collectie Heemkunde Boxtel

< *Mevrouw* **Maria Mahie-de Ceva**, *hier op een foto uit 1915, genomen onder de toen nog aanwezige loopbrug tussen ridderzaal en kapel. Zij heeft niets met ongenode gasten die het park willen bezichtigen. Bij de ingangen staan bordjes met verboden toegang. Indien iemand het toch waagt het terrein te betreden, is daar meestal wel een lid van het personeel van Stapelen dat dit verbiedt. Iemand die dit overkomt schrijft daarover in een artikel in de Nieuwe Tilburgsche Courant van 20 juni 1914. Hij meldt daarin dat hij in zijn jeugd, zo'n 60 jaar eerder, vanaf de Eindhovenseweg naar het kasteel liep, waarbij hij op de andere Dommeloever de papiermolen van* **Velsen** *(Kleinder Liempde zag staan...*

Heden overleed op het kasteel te Boxtel, voorzien van de HH. Sacramenten der Stervenden, onze geliefde Broeder en Behuwdbroeder, de WelEdelGeb. Heer

GERARD MAHIE VAN BOXTEL EN LIEMPDE.

M. DE GREZ-MAHIE.
Jhr. Mr. J. DE GREZ.
A. VAN DE MORTEL-MAHIE.
V. VAN DE MORTEL.
TH. VAN SONSBEECK-MAHIE.
H. VAN SONSBEECK.
H. VAN MEEUWEN-MAHIE.
Jhr Mr L. VAN MEEUWEN.

12 Juni 1906.

Overlijdensbericht van **Gerard Mahie** *in De Tijd van vrijdag 15 juni 1906.*

Hij wordt slechts 56 jaar oud.

Na het overlijden van haar man in 1906, blijft de weduwe **Maria Mahie-de Ceva** op het kasteel wonen. Op zeker moment ontstaat het plan het kasteel van de hand te doen, waarbij ze er de voorkeur aan geeft om het kasteel te verkopen aan een mannelijke kloosterorde.

Mevrouw Mahie-de Ceva verlaat Boxtel

Nadat begin 1915 de eerste paters Assumptionisten op het kasteel arriveren, blijft mevrouw Mahie-de Ceva nog in een deel van het kasteel wonen tot dinsdag 16 maart 1916. Per die datum verhuist zij naar Vught[178].

Maria Eugenie de Locht-Mahie ***met haar drie kinderen. In 1916 zal zij van haar man scheiden. Datzelfde jaar verhuist zij met haar moeder naar Vught.***

[178] Tilburgsche Courant, 22 maart 1916

Notaris VAN DER DOES DE WILLEBOIS te 's Hertogenbosch, zal aldaar in het Hotel Central op 29 October 1915 prov. en op 12 November daarna finaal, des voorm. tien uur in het openbaar

VERKOOPEN:

De BUITENPLAATS

LEEUWENSTEIN

onder de gemeente VUGHT, aan den grooten straatweg 's Bosch—Boxtel, langs de tramlijn 's Bosch—Voorburg,

bestaande uit een kapitale VILLA in 1899 nieuw gebouwd, met prachtig wandelpark, boomen, waterpartijen, oranjerie, stalling, koetshuis, vogelhuis, koepel, moestuin, vruchtenboomgaard, tuinmanswoning, schuren en bergplaatsen. Alles voorzien van alle denkbare gerieven en in uitmuntenden staat, kadastraal bekend gemeente Vught sectie B nos. 256, 257, 255, 3612, 3617, 3618, 3614, 3722, 3757, 3853 en 299, te zamen groot 6.36.33 Hect.

Voor breeder omschrijving, condities, perceelsverdeeling en kaart zie het billet, te bevragen bij den Notaris. 1905

< Tussen begin oktober en november 1915 staat buitenplaats **LEEUWENSTEIN** *in Vught te koop. Hiernaast een advertentie in De tijd van zaterdag 9 oktober 1915.*

De Eerste Wereldoorlog houdt op dat moment Europa reeds een jaar in haar wurgende greep...

Leeuwenstein *wordt in 1935 aangekocht door de Gemeente Vught teneinde, na een verbouwing, tot 2006 te dienen als gemeentehuis.*

Maria Mahie-de Ceva heeft haar oog laten vallen op huize **Leeuwenstein** te Vught want we zien dat ze het Boxtelse kasteel Stapelen verruilt voor deze, oorspronkelijk uit de achttiende eeuw stammende, Vughtse buitenplaats. Het oorspronkelijke pand kent een bijzondere geschiedenis. Het is hier dat op 9 oktober 1794 de stad 's-Hertogenbosch wordt overgegeven aan de Franse generaal **Pichegru**. Dat gebeurt door mr. **Johan van Heurn**[179], zoon van de bouwer van Leeuwenstein.

De weduwe Mahie woont slechts kort alleen op **Leeuwenstein**[180]**.** Haar enig kind, dochter **Maria Eugenie** scheidt datzelfde jaar van haar man. Zij trekt samen met haar drie kinderen bij haar moeder op Leeuwenstein in[181].

---

[179] **Johan van Heurn**, geb. 's-Hertogenbosch, 6 maart 1751, overl. 's-Hertogenbosch, 29 maart 1815. Jurist, advocaat te 's-Hertogenbosch, hoogleraar aan de Illustre School te 's-Hertogenbosch, kanunnik lapittel Sint-Pieter te Oirschot, lid provinciale staten.

[180] **Leeuwenstein**, voormalig landgoed met huis in Vught. In 1753 gebouwd door mr. **Johan Hendrik van Heurn** (geb. 's-Hertogenbosh 13 augustus 1716, overl. 's-Hertogenbosch 13 mei 1793**)**, griffier Bossche Leen- en Tolkamer, (president-)schepen, ouderling Nederduits Gereformeerde kerk. geschiedschrijver. In 1901 wordt het oorspronkelijke landhuis afgebroken en vervangen door het huidige gebouw. Het wordt in 1935 door de Gemeente Vught aangekocht, verbouwd en dient tussen 1937 en 2006 als gemeentehuis.

[181] website: http://leeuwensteijn-vught.expertpagina.nl/

Voormalig landhuis **Leeuwenstein** *in Vught (1e huis gebouwd in 1753, huidig pand gebouwd 1901, verbouwd 1935) en voormalig gemeentehuis. Hier nemen, maart 1916,* **Maria Mahie-de Ceva**, *tezamen met haar, datzelfde jaar gescheiden, dochter* **Maria Eugenie** *en diens drie kinderen hun intrek.*

Bosschenaar mr. **Johan Hendrik van Heurn** *(1716-1793) laat in Vught Leeuwenstein bouwen.*

Zijn zoon, mr. **Johan van Heurn** *geeft, na onderhandelingen, de stad 's-Hertogenbosch op 9 oktober 1794 op Leeuwenstein over aan de Franse generaal* **Pichegru.**

Maria Mahie-de Ceva overlijdt, in de ouderdom van 65 jaar, te Vught op 12 augustus 1922. Vader Jan en zoon Gerard Mahie, alsmede hun echtgenotes worden begraven in

het monumentale familiegraf op het kerkhof te Liempde.

Heden overleed zacht en kalm, na voorzien te zijn van de H.H. Sacramenten der Stervenden, onze geliefde Moeder en Grootmoeder, Vrouwe

MAHIE,

geb. DE CEVA.

M. MAHIE en Kinderen.

De plechtige Uitvaart zal geschieden in de parochiekerk te Vught, om 10 uur.

De begrafenis zal plaats hebben Woensdag 16 Augustus, in den familiekelder te Liempde, om 10½ uur. 5053

VUGHT, 12 Aug. 1922.

Eenige en algemeene kennisgeving.

Overlijdensbericht van de weduwe van **Gerard Mahie, Maria Mahie-de Ceva** *in De Tijd, 14 augustus 1922*

Linkerfoto: een nog jonge **Maria (Maria Eugenie Gertrude Arthurine) De Locht-Mahie.** *Het echtpaar De Locht-Mahie krijgt drie kinderen: 2 dochters en een zoon. Medio 1916 scheiden ze. Rechter foto: het is het jaar 1964. Brug over gracht kasteel Stapelen. Van links naar rechts: broeder* **Bernard Lindeman,** *mevrouw* **Maria de Locht-Mahie,** *kleinzoon van Maria. Maria overlijdt te Nijmegen in 1965. Na haar crematie wordt haar as verstrooid onder de beuk vóór de brug bij Stapelen. Later gebeurt hetzelfde met de as van haar kleinzoon...*[182] *Opvallend zijn de corsages die gedragen worden door* **Maria Eugénie de Locht/Mahie** *en haar kleinzoon. De houten (nep)ophaalbrug wordt in 1965 vervangen door een vaste, betonnen brug.*

Mevrouw Mahie van Boxtel en Liempde, Vil. la „Leeuwenstein" Vught, vraagt met 1 December een bekwame **dienstbode** kunnende tafeldienen. Hoog loon. 9712

Maria Eugenie Mahie *(voorheen* **De Locht-Mahie***) plaatste in de Limburger Koerier van maandag 22 oktober 1923 een advertentie voor een 'bekwame dienstbode'.*

Zij noemt zich daarin nog
Mahie van Boxtel en Liempde...

[182] mondelinge informatie medio april 2015 van Hannie van Schijndel.

grafkelder Mahie, kerkhof Sint-Jans Onthoofding, Liempde

Johannes Henricus Mahie
&
Geertruida Antonia van Son

Gerardus Johannes Henricus Mahie

Maria Louise Elisabeth Charlotte Cunegonde Mahie-de Ceva

Jan Mahie *laat zelfs na zijn dood nog weten dat hij* **Mahie van Boxtel en Liempde** *is geweest. Bij* **Maria Mahie-de Ceva** *staat als plaats van overlijden 's-Hertogenbosch vermeld, de overlijdensakte vermeldt echter Vught.*

Kerk en kerkhof van **Sint-Jansonthoofding** *te Liempde met het prominent aanwezige grafmonument van* **Mahie**. *Liempde is tegenwoordig onderdeel van de Gemeente Boxtel.*

Paters Assumptionisten kopen kasteel Stapelen

Nadat het voorlopig koopcontract op maandag 20 juli 1914 is ondertekend, duurt het nog tot dinsdag 5 januari 1915 voordat, door het naar Boxtel overbrengen van de opleidingsschool die tijdelijk was gehuisvest in Urmond, de eerste paters Assumptionisten[183] op Stapelen arriveren. Die datum kan tevens worden aangemerkt als het begin van de priesteropleiding op Stapelen.

Woensdag 6 januari 1915 wordt aangemerkt als de datum waarop de Assumptie in Nederland wordt gesticht. De eerste overste in Boxtel is de Belgische pater **Louis-Antoine Verhaegen**. Op dinsdag 19 oktober dat jaar volgt de ondertekening van het definitieve koopcontract[184].

Het kasteel zelf is tussen 1915 en 1927 in gebruik als **klein-seminarie**[185], de vooropleiding voor toekomstige priesters. De toeloop van nieuwe studenten is in die tijd zo massaal, dat er ruimtegebrek - slaap-, recreatie-, lesruimte - ontstaat op het kasteel. Een ander probleem vormen huishoudelijke taken, waaronder keukenwerkzaamheden. Voor dit doel komen in 1916 de reeds eerdergenoemde zusters **Oblaten van de Assumptie** naar Boxtel[186]. Voor het oplossen van de problemen inzake huisvesten studenten en leslokalen wordt nieuwbouw gerealiseerd.
In 1927 wordt de eerste vleugel van de, zuidelijk van het kasteel (Dommelzijde) gebouwde, nieuwbouw in gebruik genomen, waarvan de naam oorspronkelijke luidt **Apostolische School Sint-Theresia**. Nadien wijzigt de naam in **Missiehuis Sint-Theresia**. Aangezien er op dat moment nog geen kapelruimte beschikbaar is, kan men gebruik maken van een houten gebouw, dat daarvoor in Esch had dienstgedaan als noodkerk. Daar wordt, naar een ontwerp van architect **Hubert van Groenendael**[187] een nieuwe **Sint-Willibrorduskerk** gebouwd tegen de oude (1450-1500) toren. De nieuwe kerk wordt op 7 september 1927 in gebruik genomen[188]. De houten noodkerk verhuist aldus naar Boxtel en reeds op zondag 27 november 1927 komt mgr. **Arnold (A.F.) Diepen**, bisschop van 's-Hertogenbosch het tijdelijke godshuis inwijden. Het 'tijdelijke' van het Boxtelse gebruik van deze Essche noodkerk

---

[183] De congregatie der **Assumptionisten** wordt gesticht in 1850 in de Franse stad Nîmes door **Emmanuel d'Alzon** (1810-1880). Motto: Adveniat regnum tuum ('Uw rijk kome', uit het Onze Vader) Zij leven volgens de regel van kerkvader **Augustinus**. De stichting vormde een reactie op secularisering in Frankrijk.

[184] **P.J. Rood**, ***Enkele grote stappen door de geschiedenis van de Paters Assumptionisten Boxtel,*** (heemkunde kring Boxtel)

[185] kleinseminarie: voortzetting van de Latijnse scholen (van vóór 1800). Instelling voor secondair onderwijs op niveau gymnasium (6 jaar) als voorbereiding op eigenlijke priesteropleiding aan een grootseminarie.

[186] pater **Arno Burg**, ***Nederlandse Assumptie 1915-2015***, blz. 28

[187] **Henri (Joseph Henri Hubert) van Groenendael**, geb. Nunhem 28 december 1868, overleden Maastricht 1 januari 1942. Leerling van **Pierre (P.J.H.) Cuypers**. Bouwde ca. dertig kerken, kloosters, scholen en ziekenhuizen. In Boxtel werden, naar zijn ontwerp gerealiseerd: in 1907 de kapel van het klooster op Duinendaal (gesloopt 1982) alsmede, in 1911, het nog bestaande Sint-Ursulaklooster.

[188] BHIC, 's-Hertogenbosch, artikel **Rien Wols** 24 mei 2009.

zou maar liefst ruim drie decennia omvatten... De Essche kerk wijdt mgr. Diepen pas in op 27 april 1931.
De bekende priester **Antoine Bodar**, een late roeping die zijn carrière begint als journalist, onder meer oud-plebaan van de Bossche Sint-Jan en bekend van zijn tv-optredens, verblijft in 1958 als dertienjarige jongen op Stapelen. Hij maakt er de tweede klas alsmede één trimester van de derde klas mee. Zijn leraar klassieke talen is pater **Winand Kotte** (overleden in 2006), met wie hij later nog regelmatig contact zal hebben. Bodar herinnert zich hoe hij in de kapel het ***Te Deum*** zingt, als **Johannes XXIII** wordt gekozen tot opvolger van de kort ervoor overleden paus **Pius XII**[189].

De voormalige houten noodkerk uit Esch[190] naast* Missiehuis Sint-Theresia *doet dienst tussen 1927 en 1959. In 1960 volgt afbraak. Priester* Antoine Bodar *zing er in 1958 het Te Deum bij het bekend worden van de naam van de nieuwe paus (Johannes XXIII).

[189] website www.antoinebodar.nl (versie 26-10-2015)
[190] In Esch (tegenwoordig onderdeel van de Gemeente Haaren), wordt in 1926/'27 tegen de middeleeuwse (1450-1500) toren een nieuwe Sint-Willibrorduskerk gebouwd. Gedurende de bouwperiode is er een houten noodkerk geplaatst.

Interieur kapel paters Assumptionisten, een noodoplossing die 32 jaar dienst zal doen.

In 1931 volgt het middendeel en een tweede vleugel, aan de spoorzijde van de Apostolische School. Hier vindt de priesteropleiding plaats. Twee, oorspronkelijk aan weerszijden van het gebouw geplande torens worden niet gerealiseerd. Later vinden nog wel uitbreidingen aan achterzijde plaats: in de jaren 1958 en 1959 worden aan de achterzijde aangebouwd een sportzaal, kapel en aula. Tevens wordt een schoolgebouwtje naast het kasteel en tegenover het Missiehuis gerealiseerd dat later nog een tijdlang dienstdoet als museum. De nieuwe kapel krijgt een orgel uit Zeeland. Pater Assumptionist en leraar klassieke talen drs. **Wim Aarns** hoort van het te koop zijn van **Van Damorgel** in de Gasthuiskerk te Zierikzee. Het instrument wordt aangekocht , gerestaureerd en opgebouwd in de kapel door Boxtelaren **Jan Clercx** en **Evert Kagei**. November 1864 volgt het inspelingsconcert. Vaste organist wordt **Paul Bronkhorst**. Na sluiting van de priesteropleiding blijft het instrument staan tot het jaar 1979. Dan wordt het verkocht en verplaatst naar de kerk **Maria ten Hemelopneming** in Hoogerheide[191].

[191] **Ruud van Nooij**en: ***SKB: een halve eeuw muziek in Boxelse kerken***, Stichting Kerkconcerten Boxtel, viering 50-jarig jubileum in 2015.

Missiehuis Sint-Theresia, nadat in 1931 het middendeel en tweede vleugel zijn gerealiseerd. Linksonder in beeld een deel van het houten gebouw dat gedurende meerdere decennia dienst doet als kapel. Het gebouwtje komt uit Esch, waar het tijdens de bouw van de nieuwe Sint-Willibroduskerk als noodkerk fungeert.

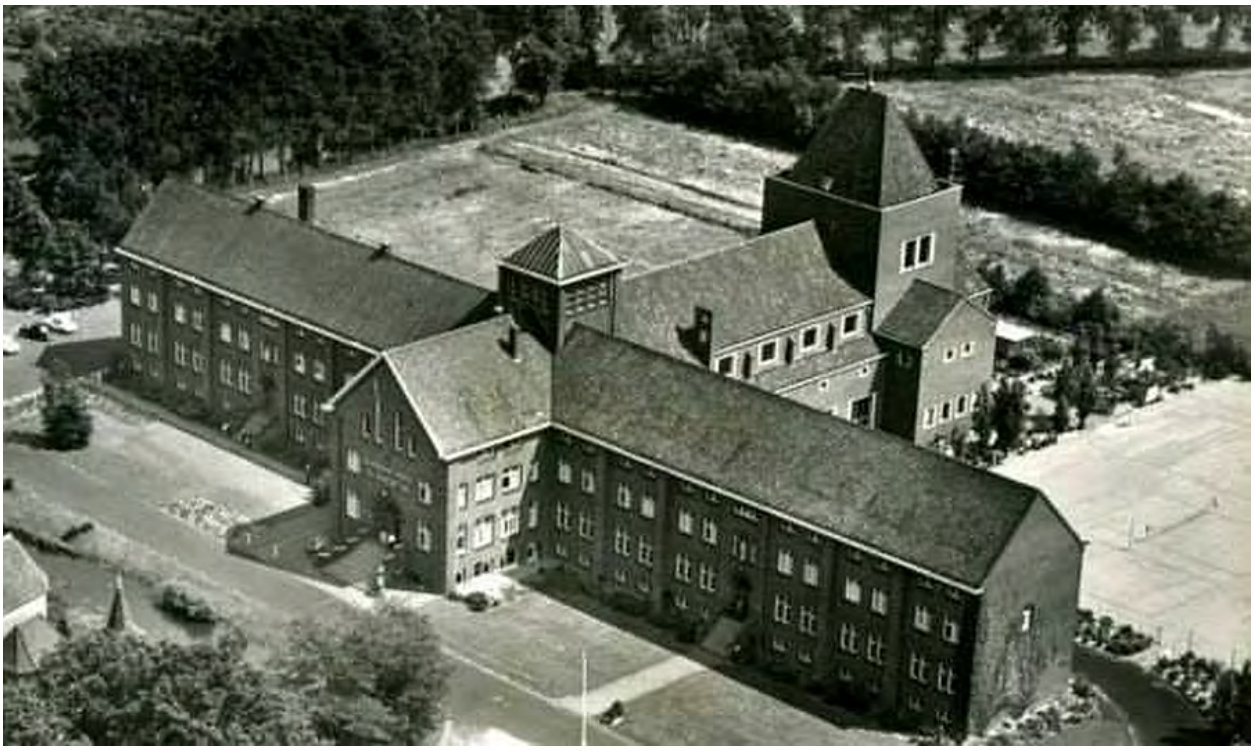

Foto uit 1965: Sint-Theresia aan de achterzijde uitgebreid in de jaren 1958/'59 met kapel, sportzaal en aula.

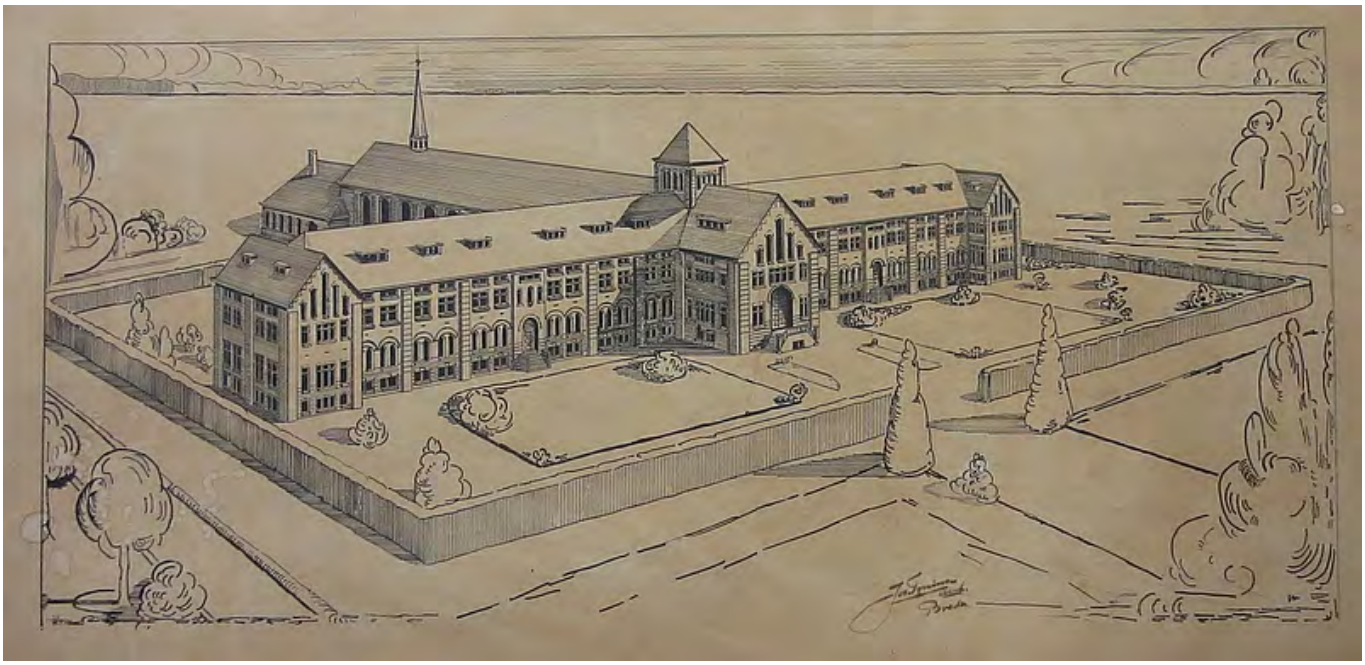

Schets van architectenbureau **Jos Tonino** *uit Breda. Het gebouw wordt tussen 1927 en 1959 in een drietal fasen gerealiseerd, met uitzondering van de eindgebouwen (of paviljoens) op de beide flanken: deze worden nooit gebouwd. 1927: linkervleugel; 1930-'31: rechtervleugel; 1958/'59: aanbouwachterzijde (kapel, aula en sportzaal) De laatste toevoeging gebeurt in gewijzigde vorm naar een ontwerp van architect Lankhorst uit Zwolle.*

Viering 25-jarig jubileum te Boxtel

Zondag 7 januari 1940 is er feest: de Paters Assumptionisten gedenken die dag dat ze 25 jaar te Boxtel verblijven. Tussen 12.00 en 13.30 uur houden ze receptie op het kasteel[192].

In 1957 wordt, ten noorden van het kasteel, langs de huidige toegangslaan bij de Parallelweg-Zuid een schoolgebouwtje gebouwd, naar een ontwerp van de Boxtelse architect **Cijffers**. Het doet tevens nog een tijdlang dienst als missiemuseum.
Nadat dit museum is opgeheven wordt in december 2012 een deel ingericht als studio voor de lokale omroep Dommelland, die vanaf deze locatie voor het eerst digitaal gaat uitzenden.

[192] Noordbrabantsch Dagblad Het Huisgezin, 6 januari 1940.

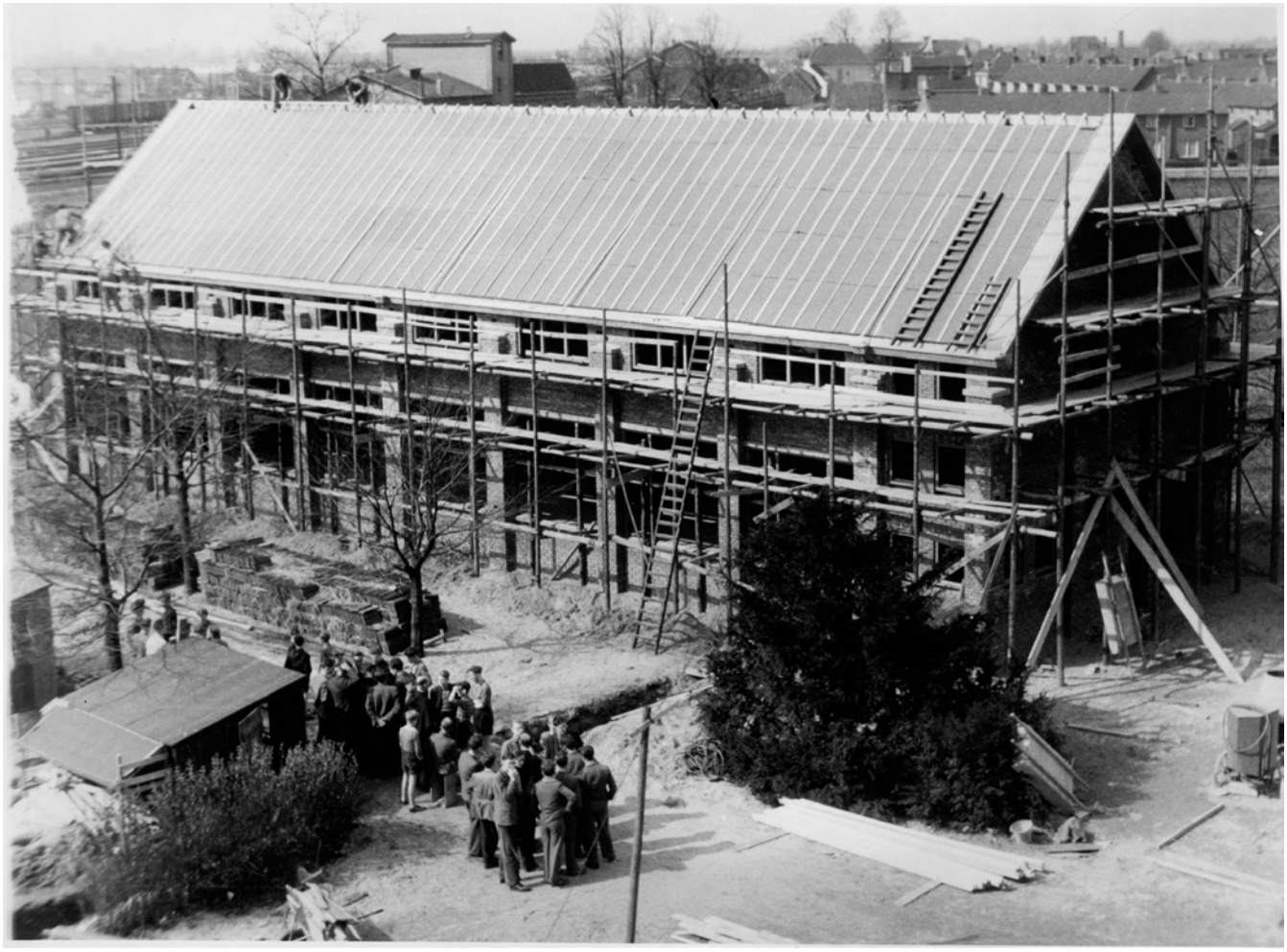

Het in 1957 gerealiseerde schoolgebouw, later museum, nu (2017) studio Omroep Dommelland. Het pand ligt tegenover voormalig Missiehuis Sint-Theresia, aan de oprijlaan vanaf de Parallelweg-Zuid. langs de spoorlijn Boxtel-Best.

Vanaf 1939 wordt het kasteel gebruikt als communiteit van de paters en als **Provincialaat** (bestuur) van de **Nederlandse Provincie van de Congregatie der Assumptionisten**. Door sterke maatschappelijke veranderingen, waaronder geloofsbeleving, teruglopend kerkbezoek en daarmee samenhangende vermindering van priesterroepingen, wordt in 1976 de priesteropleiding te Boxtel beëindigd. Vervolgens staat het grote pand een tijdlang leeg. Medio 1977 wordt bejaardencentrum **Simeonshof** aan de Annastraat in de wijk Breukelen verbouwd. De bewoners vinden dan gedurende een half jaar onderdak in voormalig Missiehuis Sint-Theresia. Daarna biedt het in de jaren tachtig van de 20e eeuw gedurende een periode onderdak aan Vietnamese bootvluchtelingen. Nadien wordt het door **Woonstichting Sint-Joseph** verbouwd tot woonappartementen, een functie die het nu nog heeft.
Kasteel Stapelen wordt, tot op 2018, bewoond door de paters Assumptionisten. In Boxtel worden in de loop der tijd in totaal zo'n 300 priesters opgeleid, waaronder één latere bisschop. Medio 2018 worden kasteel en park verkocht aan **Xander van Mierlo** (Waalre, 1974).

Klooster van de zusters* Oblaten van de Assumptie: Onze Lieve Vrouw van de Vrede.** In gebruik van 1986-2012. ***Pand gebouwd volgens de stijl van de* Bossche School. *Op deze locatie stond voorheen de oude boerderij* Het Snoekenhuis. *Foto (2016) genomen vanaf de zijde Prins Hendrikstraat.

Zoals eerder gememoreerd, hebben de paters Assumptionisten op enig moment ondersteuning nodig ten aanzien van huishoudelijke taken. Daartoe verblijven de **zusters Oblaten van de Assumptie** gedurende twee periodes in Boxtel op diverse adressen. Als ze op 30 mei 1916 in Boxtel beginnen, worden ze tijdelijk ondergebracht bij de zusters van J.M.J. op Duinendaal. Na enige tijd verhuizen ze naar de boerderij bij het kasteel, **Snoekenhuis** genaamd, gelegen nabij de ingang aan de zijde van de Prins Hendrikstraat. Hun verblijf daar duurt tot 1928. De zusters verlaten Boxtel dan weer, omdat Stapelen zèlf kan voorzien in ondersteunende krachten: studenten die het niveau van de priesteropleiding niet aankunnen, doch wèl kloosterling willen blijven, kunnen als broeder in de ondersteunende werkzaamheden aan de slag.

De tweede periode periode van verblijf van de zusters Oblaten ligt tussen augustus 1977 van 1986 mei 2012. Tussen 13 augustus 1977 en de nazomer van 1986 verlijven zij (soms gelijktijdig) op meerdere adressen: Oisterwijkstraat 12, Stationsstraat 71, Nieuwe Nieuwstraat 12.

Het Snoekenhuis wordt afgebroken en er verrijst een nieuw gebouw, dat nazomer 1986 door de zusters Oblaten als klooster wordt betrokken. De naam van het klooster luidt **Onze Lieve Vrouw van de Vrede**. Per 12 mei 2012 vertrekken de laatste overgebleven zuster naar het moederhuis in Hulsberg. Het klooster te Boxtel wordt gesloten[193].

[193] Bron: ***De historie van de Missiezusters Oblaten van de Assumptie*, Cor van Vught**, oktober 2014.

4. POLITIEKE EN ALGEMENE GESCHIEDENIS

Stapelen wordt oorspronkelijk gebouwd als kasteel: een beveiligde (waterhindernis, ophaalbrug), versterkt en verdedigbaar bouwwerk, dat niet alleen een tijdlang woning van de heer van Boxtel en diens gezin is, doch tevens gebouwd en bedoeld is om een belegering door een vijand te weerstaan. Het woord **kasteel** wordt dan ook steevast gebruikt om het complex aan te duiden[194].

De heer van Boxtel en Liempde is niet alleen eigenaar van het kasteel: ook veel grond en gebouwen - o.a. hoeves en molens - zijn geheel of gedeeltelijk zijn bezit. In dit kader willen we er twee noemen, temeer daar deze gebouwen - zij het (deels meermalen her- dan wel verbouwd) thans nog bestaan. het betreft de **Comsche Hoeve** en huis **Den Eenhoorn.**

De Comsche Hoeve *of kortweg* **De Kom**, *jarenlang corpscafé, thans restaurant*

De Kom brandt in 2005 geheel uit,waarbij 4 doden te betreuren vallen. Nadien (2016) is er, na herbouw, een Japans sushi-/grillrestaurant in gevestigd onder de

[194] 1624: ***een zeer playsant en welgeleghen kastele*** (Bron: blz. 7 in: **Caroline van den Hout**: *Kasteel **Stapelen***, Kon. Nederlandche Toeristenbond /Nederlandse Kastelenstichting, deel 9 uit de serie: Nederlandse kastelen. Ook in meerdere, 18e eeuwse krantenberichten wordt **Stapelen** steevast aangeduid met **kasteel** of **Casteel**.

naam **Happy Tokyo**. Na enige jaren wijzigt de bestemming opnieuw. De hoeve[195] behoorde vanouds aan de heer van Boxtel. In de 18e eeuw wordt het tot de wijk Br(e)ukelen gerekend, doch soms ook tot Boxtel binnen. In 1767 gaat men ertoe over om de hoeve door de rentmeester van Stapelen openbaar te laten verpachten. In de 18e eeuw wordt de weg die erlangs loopt, verhard[196]. Dit betreft de huidige Breukelsestraat, alsmede het deel van de Stationsstraat dat vanaf De Kom richting Zwaanse Brug: dit was van oudsher een belangrijke doorgande route noord-zuid v.v., nog voor de aanleg van de steenweg van 's-Hertogenbosch-Eindhoven-Luik (1742-1818).

Pand* Den Eenhoorn*, Van Hornstraat nr. 1, naast de brug over het Smalwater

Den Eenhoorn is een voormalige herberg en brouwerij en wordt voor het eerst genoemd in een erfdeling uit 1664. Op dat moment was het pand al veel ouder want er rustte een cijns van Stapelen op[197]. Mogelijk heeft het dus ooit behoord tot de eigendommen van de heer van Boxtel. Ook dit pand ligt vóór de aanleg van de steenweg van 's-Hertogenbosch naar Best, later Eindhoven en Luik (1742-1818) aan de doorgaande noordzuidroute v.v. Naar het noorden: richting Esch, Vught, Den Bosch en verder; zuidwaarts naar de Zwaanse Brug en via Rechterstraat en

[195] **Hoeve** (Latijn: **mansus**): oude oppervlaktemaat. Betreft een perceel grond dat een boer, door bewerking ervan, voldoende inkomsten oplevert om er samen met zijn gezin van te kunnen leven. Grootte is afhankelijk van de kwaliteit van de grond: zandgrond 15 ha; kleigrond:10 ha.
[196] Bron: **Jean Coenen**, ***Baanderheren, boeren & burgers***, 2004, Aeneas-Uitgeverij Boxtel (p. 219).
[197] **Jean Coenen**, ***Baanderheren, boeren & burgers***, 2004 Aeneas-uitgeverij Boxtel (p. 218).

Maastrichtsestraat verder naar het zuiden.

Lotgevallen kasteel Stapelen

In de eerste eeuwen van zijn bestaan heeft het kasteel turbulente tijden meegemaakt en is het meermalen belegerd en daarbij (zwaar) beschadigd. Zowel herstel als uitbreidingen en verbouwingen maakt het uitermate moeilijk om de complete bouwgeschiedenis vast te leggen en te beschrijven.

Maarten van Rossum houdt huis in Boxtel

Maarten van Rossum
maarschalk van Gelre
geboren ± 1490, overleden Antwerpen, 7-6-1555.
Bijnaam: Gelderse Atilla.

Zijn motto luidde:
Blaken en branden zijn de sieraden van de oorlog.

De beruchte veldheer **Maarten van Rossum** doet tijdens zijn strooptochten ook Boxtel aan. Dat gebeurt in het jaar 1543, tijdens zijn Brabantse veldtocht (1542-1543), waarbij hij onder meer kasteel Stapelen plundert en in brand steekt. Ook de Sint-Petruskerk moet het ontgelden[198]. Omliggende dorpen ontkomen niet aan zijn plunderzucht.

Bezoek van prins Willem van Oranje

Hiervoor (zie hoofdstuk 3: Eigenaren en bewoners) schreven we reeds over een bezoek dat Willem van Oranje aan Stapelen bracht in december 1561. Bewoner is dan **Jan II van Boxtel**. Zes jaar later, in april 1567, overnacht Willem van Oranje andermaal op Stapelen, als hij op de vlucht is naar Duitsland.

[198] **Piet Dorenbosch**: ***de boxtelse St.-PETRUS***

< *Prins* **Willem van Oranje** *(geboren op slot Dillenburg 24-4 1533, vermoord te Delft, 10-7 1584). Lijfspreuk: Je maintiendrai (ik zal handhaven). Schilderij uit 1580 door* **Adriaen Thomasz. Key** *(Rijksmuseum).*

Willem van Oranje wisselt tijdens zijn leven driemaal van religie. Hij wordt luthers opgevoed, wordt op zeker moment - het kwam de familie ten goede - katholiek en nadat hij met de katholieke koning van Spanje had gebroken, wordt hij bij zijn laatste huwelijk calvinist.

Periode Tachtigjarige Oorlog of De Nederlandse Opstand (1568-1648)
Deze begint de facto als een strijd tussen de **Habsburgse Nederlanden** en het **Spaanse Rijk** onder koning **Philips II**. Aanvankelijk werken alle zeventien gewesten samen tegen de gemeenschappelijk vijand Spanje. We zien echter dat na 1576 de Noordelijke (protestantse) en zuidelijke Nederlanden (katholiek gebleven) provincies uiteengroeien. In 1588 scheidt de **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden** zich af van Philips II en gaan hun eigen weg. Zo wordt Brabant decennialang strijdtoneel en heeft veel te lijden van oorlogsgeweld, inkwartieringen, vorderingen van voedsel en materiaal van wisselende troepen en van plunderingen van muitende en deserterende soldaten.

In de jaren zestig van de zestiende eeuw vormt kasteel Stapelen tot tweemaal toe een vluchtoord voor kartuizer monniken die zijn verdreven uit hun nederzetting te Vught: **Sophia**[199]. Op het moment dat er op de kasteelbrug wordt gevochten met muitende Spaanse soldaten, vluchten de kartuizers aan de andere zijde door de kasteelgracht...[200]

Medio september 1579 wordt kasteel Stapelen kortstondig bezet door de bevelhebber der staatse troepen, **Hohenlohe**[201]. In september 1581 wordt het belegerde kasteel te Boxtel ontzet[202] De kapitein **Van der Sterre** commandeert begin 1586 het garnizoen te Boxtel tot de plaatselijke heer er, op kosten van de Meierij, een eigen garnizoen legert[203].

---

[199] Klooster **Domus Sanctae Sophiae Constantinopolitanae**, Taalstraat Vught, gesticht 1471, afgebrand in 1477.
[200] Kasteel Stapelen, Caroline van den Hout, deel 9 uit: serie: Nederlandse kastelen, p 7.
[201] **Leo Andriaenssen**: ***Staatsvormend geweld, overleven aan de frontlinie in de Meierij van 's-Hertogenbosch 1572-1629***, ISBN 978-90-70641-82-5, Stg. Zuidelijk Historisch Contact, Tilburg, 2008, p. 98.
[202] idem (17); blz. 103
[203] idem (17), blz. 109

Stapelen wordt medio juni en augustus 1603 door de muiters van Hoogstraten gekozen als hun tijdelijke hoofdkwartier. Hun reden daarvoor:
daer de plaetse vaster ende tegen een haestlich aenloop beter versekert was... [204]

Op 28 oktober 1603 geeft Boxtel zich, zonder één schot te hebben gelost, over en **Maurits** legert er daarna dertig man onder bevel van de heer van Lokeren, die een broer is van de heer van Boxtel[205].

Twaalfjarig bestand 1609 - 1621
Gedurende een twaalftal jaren wordt een bestand in acht genomen en wordt er in onze contreien niet gevochten. Pogingen om te komen tot een definitieve vrede mislukken helaas en zodoende worden, na afloop van het bestand, de vijandelijkheden voortgezet. Aan het begin van het Bestand telt het Boxtelse Koningsgarnizoen 27 soldaten[206].

Tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch door prins **Frederik Hendrik** in 1629, komt, op bevel van aartshertogin **Isabella** (namens de Spaanse koning en derhalve tegenstander van prins **Fredrik Hendrik**) graaf **Hendrik van den Bergh** met zijn leger naar de Meierij, in een poging 's-Hertogenbosch te ontzetten. Zijn manschappen worden ondergebracht in het gebied tussen Liempde, Boxtel en Vught. Zelf neemt Van den Bergh, tezamen met de graaf **Salazar**[207] en 200 militairen hun intrek op kasteel Stapelen[208]. Van den Bergh laat kasteel Stapelen versterken door het opwerpen van aarden wallen, die nadien weer worden geslecht[209].
Kasteel Stapelen is echter slecht bezet.

Op 9 juli 1629 verlaat het leger van **Van den Bergh** zijn kampement in Haaren en verplaatst zich naar Boxtel, waar het enige dagen, zonder iets te doen te hebben, bivakkeert op de heide. Het maakt een weinig krijgshaftige indruk. Mede door desertie is de sterkte gekrompen van ongeveer 23.000 tot omstreeks 15.000 man. De plannen voor het ontzetten van's-Hertogenbosch falen en Staatse troepen ontzetten het Boxtelse kasteel[210].

---

[204] **Leo Andriaenssen**: ***Staatsvormend geweld, overleven aan de frontlinie in de Meierij van 's-Hertogenbosch*** 1572-1629, ISBN 978-90-70641-82-5, Stg. Zuidelijk Historisch Contact, Tilburg, 2008, blz. 111

[205] **Leo Andriaenssen**: ***Staatsvormend geweld, overleven aan de frontlinie in de Meierij van 's-Hertogenbosch*** 1572-1629, ISBN 978-90-70641-82-5, Stg. Zuidelijk Historisch Contact, Tilburg, 2008, blz. 111 / Kasteel Stapelen, Caroline van den Hout, deel 9 uit serie: Nederlandse kastelen, p. 6.

[206] idem (20), blz. 111

[207] Spaans officier.

[208] J.J.E.M. (Hans) de Visser: Boxtel: een heerlijkheid tussen twee heren, 2013 blz. 37 / **Leo Andriaenssen:** Staatsvormend geweld, overleven aan de frontlinie in de Meierij van 's-Hertogenbosch 1572-1629. ISBN 978-90-70641-82-5, Stichting Zuidelijk Historisch Contact, Tilburg, 2008, p. 111.

[209] Algemeen Handelsblad, 5 oktober 1876

[210] **Peter de Cauwer**: ***Tranen van Bloed, het beleg van 's-Hertogenbosch en de oorlog in de Nederlanden, 1629***, University Press, Amsterdam, 2008, ISBN 978.90.8964.016.1 .

Pas met de **Vrede van Münster** in 1648 komt er meer rust. De Republiek der Verenigde Nederlanden wordt internationaal erkend als zelfstandige en onafhankelijke staat.

Het voornamelijk katholiek gebleven Brabant wordt in die nieuwe situatie echter sterk beknot in haar mogelijkheden: het wordt rechtstreeks bestuurd door de Staten-Generaal. De Baronnie van Boxtel en de heerlijkheid Liempde worden niet als soeverein gebied erkend, wel blijven een aantal rechten van de heer intact.

Alle bestuurs- en openbare functies moeten voortaan worden vervuld door belijders van de 'ware religie': **Nederduits Gereformeerd** (Politieke Reformatie). Onder meer katholieken worden ernstig gehinderd in de beleving van hun geloof, zij raken hun eigen kerken kwijt. Hoewel het vorenstaande reeds gold voor het deel der Republiek van boven de grote rivieren, kunnen in Brabant kunnen al deze bepalingen eerst definitief en algemeen worden doorgevoerd na 1648.

Deze ongelijkheid en knechting zal duren tot het jaar 1794, als samen met Franse troepen onder generaal Pichegru ook een legioen eerder gevluchte Nederlandse patriotten, onder aanvoering van generaal **Herman Willem Daendels** in het zuiden van het land arriveren. Kort nadien (1795) ontstaat de **Bataafse Republiek** en drie jaar later (1798) krijgt Nederland haar eerste, grondwet: **De Staatsregeling**. Die bepaalt onder meer dat alle religies gelijkwaardig zijn en 'heerlijke' rechten worden afgeschaft. In Brabant krijgen op veel plaatsen de katholieken hun overwegend verwaarloosde of beschadigde kerken terug. Zo ook te Boxtel waar de katholieken hun Sint-Petruskerk terugkrijgen, waarvan het schip sinds februari 1684 ingestort is.

Franse Zonnekoning in Boxtel

In 1672 verblijft de Franse **Zonnekoning (Lodewijk XIV)** gedurende tien dagen - van 17 tot 27 juli - op Stapelen. Het is het uit de geschiedenislessen bekende, beruchte rampjaar: ***het volk redeloos, de regering radeloos en het land reddeloos...*** De Franse koning heeft het plan om 's-Hertogenbosch in te nemen, doch vooralsnog zijn zijn troepen bezig met het brandschatten en plunderen van de bevolking in de Meierij. Zodoende zien bestuur en verdedigers van Den Bosch hun kans waar om de verdediging weer op orde te brengen. Daarbij worden zij gesteund door de natuur: een hevige regenval die enige dagen aanhoudt, zet de moerassen die de stad omringen onder water. Door de geringe diepte is het ook niet mogelijk de stad met boten te naderen: zij lopen vast.
Daarenboven dreigt de komst van troepen van de Roomse Keizer en Duitse vorsten. Lodewijk XIV verlaat Boxtel en laat het aan zijn maarschalk **Turenne**[211] over om de gemaakte veroveringen in de Republiek der Nederlanden tegen de Duitse legers te verdedigen[212].

[211] **Henri de la Tour d'Auvergne (Turenne)**, geboren Sedan, 11-9-1611, overleden Sasbach (Ortenau), 27-7-1675. Legeraanvoerder, maarschalk van Frankrijk.
[212] ***Tafereel der algemeene geschiedenissen van de Vereenigde Nederlanden***, deel 7, 1787, p. 413.

Omstreeks 130 jaar later gaat in Boxtel nog de mare rond dat koning Lodewijk XIV zèlf de toren van de Boxtelse Sint-Petrustoren zou hebben beklommen om van bovenaf door zijn verrekijker de stad 's-Hertogenbosch te aanschouwen, die hij wil belegeren en bij die aanblik maar besluit dit plan te laten varen[213].

Koning* Lodewijk XIV *van Frankrijk.
Hier op een schilderij uit 1661.

Elf jaar later zal hij ruim één week op kasteel Stapelen verblijven.

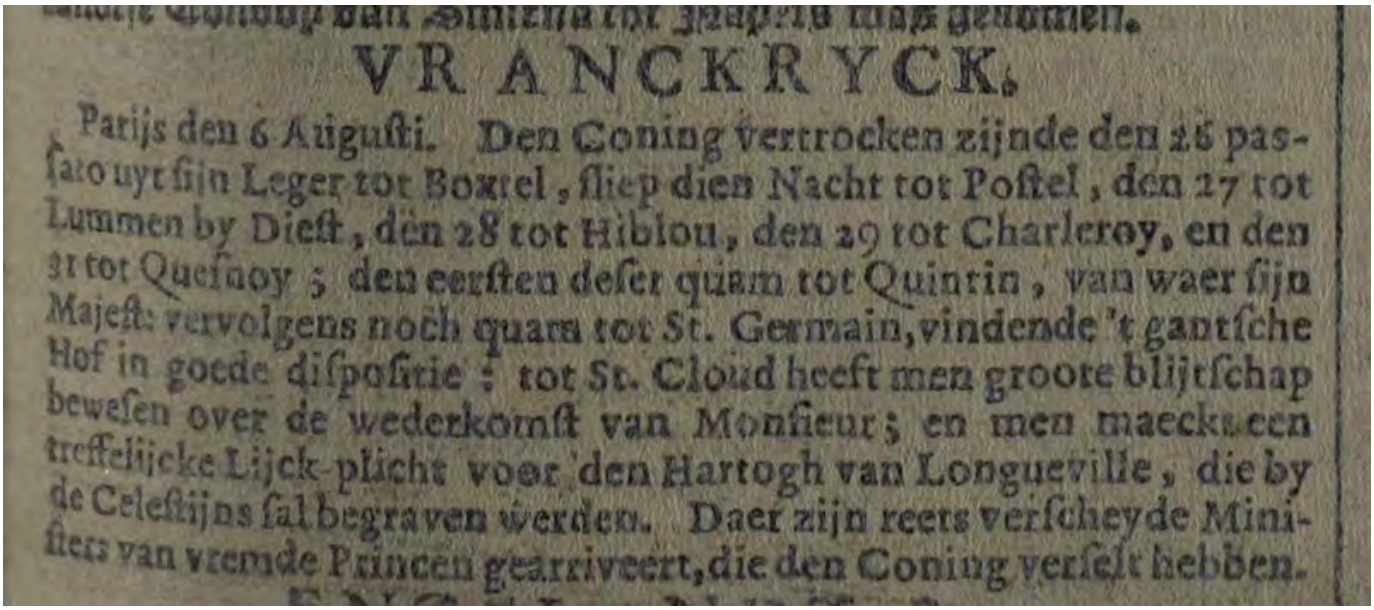

VRANCKRYCK.

Parijs den 6 Auguſti. Den Coning vertrocken zijnde den 26 paſſato uyt ſijn Leger tot Boxtel, ſliep dien Nacht tot Poſtel, den 27 tot Lummen by Dieſt, den 28 tot Hiblou, den 29 tot Charleroy, en den 31 tot Queſnoy; den eerſten deſer quam tot Quintin, van waer ſijn Majeſt: vervolgens noch quam tot St. Germain, vindende 't gantſche Hof in goede diſpoſitie; tot St. Cloud heeft men groote blijtſchap beweſen over de wederkomſt van Monſieur; en men maeckte een treffelijcke Lijck-plicht voor den Hartogh van Longueville, die by de Celeſtijns ſal begraven werden. Daer zijn reets verſcheyde Miniſters van vremde Princen gearriveert, die den Coning verſelt hebben.

Bericht over de aanwezigheid van de Franse koning te Boxtel in de Opregte Haerlemsche Courant van zaterdag 13 augustus 1672.

[213] **Stephanus Hanewinckel** (1766-1856): ***Reize door de Majorij van 's-Hertogenbosch in den Jaare 1798.***

< *Ds.* **Stephanus Hanewinckel** *(1766-1856) maakt meerdere voetreizen. Ook door de Meierij van 's-Hertogenbosch. Hij draagt daarbij altijd - voor zijn veiligheid - een zakpistool in zijn reistas bij zich... Van zijn reizen houdt hij een verslag bij. Zijn vrouw,* **Alida Johanna Clara von Schmidt auf Altenschtadt** *wordt in Boxtel geboren. Tijdens een bezoek aan Boxtel tekent hij het verhaal op hoe de Franse koning* **Lodewijk XIV** *in 1762 de Sint-Petrustoren zou hebben beklommen...*

Maart 1744: hoog bezoek overnacht op kasteel Stapelen

Medio maart 1744 is aartshertogin **Maria-Anna**, *Gouvernante Generale van dese Nederlanden*[214], samen met haar gemaal prins **Karel van Lotharingen** en gevolg vanuit Grave via Breda op reis naar de Oostenrijkse Nederlanden. Het jonge echtpaar is op 7 januari dat jaar in Wenen in het huwelijk getreden. Maandag 3 februari dat jaar begint hun reis naar de Oostenrijkse Nederlanden, waarvan de aartshertogin landvoogdes is. Vrijdag 20 maart komt men aan in Grave. Aartherogin Maria-Anna is dan sinds ruim een maand zwanger. Het hoge gezelschap zou eigenlijk via 's-Hertogenbosch verder reizen en daar ook overnachten, ware het niet dat hoog water en een sterke wind hen dwingt een andere route te kiezen. Zo komen zij zondag 25 maart 1744 - via Nistelrode, Veghel en Schijndel te Boxtel aan. Zeer waarschijnlijk heeft men eerder een snelbode vooruitgezonden teneinde de rentmeester van kasteel Stapelen te informeren inzake het naderende bezoek. Dat zal ongetwijfeld dikke paniek hebben gegeven om het kasteel in (zeer) korte tijd geschikt te maken voor de ontvangst van de hoge gasten en hun gevolg.

Hoe dan ook, over hun verblijf te Boxtel vermeldt een bron:

alwaer dat Vorstel. Paer, op het Kasteel logeerende , 's avonds in 't publiq gesoupeert heeft. Maandag (26 maart) ***vertrokken zy van daer verder op Oosterwijk , Tilburg, Breda, Groot-Sundert , etc***[215]***.***

[214] Met ***dese Nederlanden*** wordt bedoeld de Oostenrijkse Nederlanden.

[215] 's-Gravenhaagsche Courant, 30 maart 1744

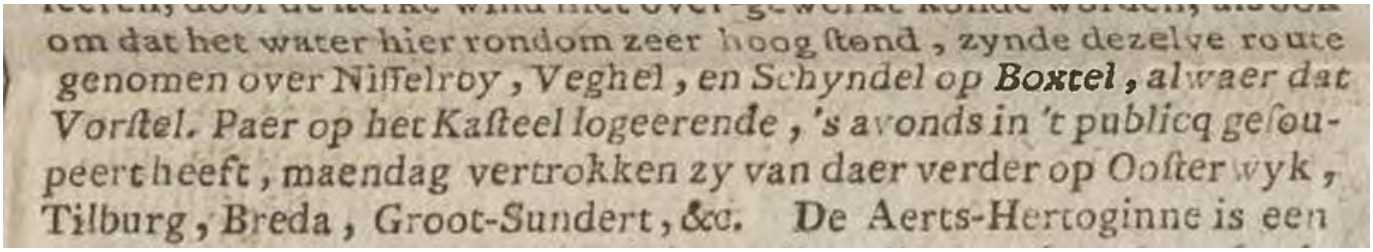
om dat het water hier rondom zeer hoog ſtond, zynde dezelve route
genomen over Niffelroy, Veghel, en Schyndel op **Boxtel**, alwaer dat
Vorſtel. Paer op het Kaſteel logeerende, 's avonds in 't publicq geſou-
peert heeft, maendag vertrokken zy van daer verder op Ooſterwyk,
Tilburg, Breda, Groot-Sundert, &c. De Aerts-Hertoginne is een

Waarschijnlijk eist het reizen over oncomfortabele wegen, alsmede stress van de regeringsverantwoordelijkheid haar tol: op 14 oktober 1744 bevalt Maria-Anna van een reeds overleden zijnde dochter. Op 26 december dat jaar nog overlijdt zij zelf op slechts 26-jarige leeftijd.

Meer over genoemde landvoogdes, haar reis en over Boxtel leest u in een ander artikel van scribent dezes: ***Boxtel en de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748***).

De hierboven vermelde **Reygerye** *lag mogelijk op een perceel dat thans* **Dommelbimd** *heet.*

Op den 13 December 1771 's Morgens ten 9 Uuren zal A. W. TYBOSCH als Rentmeester van S. D. H. dien Heere Prince van SALM KIRBOURG in deszelfs Vrije Baronnie van BOXTEL Publicq en voor alle Man Verkoopen een groote en schoone party Schaarhout en Berken Boomen, alle gestaan omtrent het KASTEEL aldaar.

TE 'sHERTOGENBOSCH BY C. A. VILWEG, EN L. J. BRESSER, DEN 3. DECEMBER. 1771.

's-Hertogenbossche Courant, 3 december 1771: verkoop hout op kasteel Stapelen

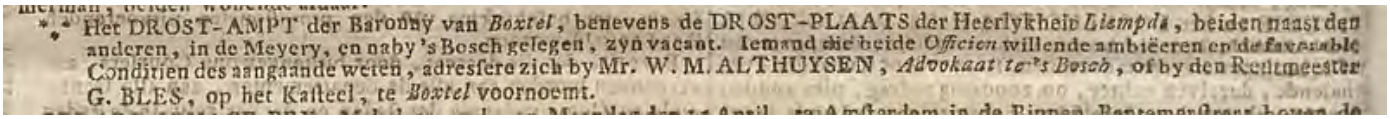
*** Het DROST-AMPT der Baronny van *Boxtel*, benevens de DROST-PLAATS der Heerlykheid *Liempde*, beiden naast den anderen, in de Meyery, en naby 's Bosch gelegen, zyn vacant. Iemand die beide *Officien* willende ambiëeren en de favorable Conditien des aangaande weten, adresseere zich by Mr. W. M. ALTHUYSEN, *Advokaat te 's Bosch*, of by den Rentmeester G. BLES, op het Kasteel, te *Boxtel* voornoemt.

Rotterdamsche Courant, 13 april 1793. Het Drostambt in de Baronie van Boxtel en de Heerlijkheid Liempde is vacant. Het is slechts één jaar voor de inval van de Fransen in ons land en twee jaar verwijderd van de stichting van de **Bataafse Republiek.** *Door strubbelingen tengevolge van de machtswisseling zit Boxtel een tijd zonder drossaard. De Laatste, door de heer van Boxtel benoemde drossaard, de jonge* **Paulus van Beresteyn (protestant)** *uit Den Bosch komt niet opdagen en zodoende wordt september 1795* **Hendrik Verhees (rooms-katholiek)** *loco-drossaard*[216].

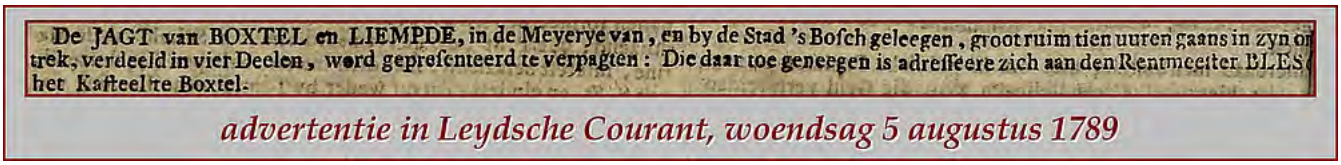
De JAGT van BOXTEL en LIEMPDE, in de Meyerye van, en by de Stad 's Bosch geleegen, groot ruim tien uuren gaans in zyn omtrek, verdeeld in vier Deelen, word gepresenteerd te verpagten: Die daar toe geneegen is adresseere zich aan den Rentmeester BLES, het Kasteel te Boxtel.

advertentie in Leydsche Courant, woendsag 5 augustus 1789

Verpachting van de jacht van Boxtel en Liempde, groot ruim tien uur in de omtrek... Dit zijn enige van de zogeheten 'profitabele' heerlijke rechten

(§) Den Rentmr. BLES, zal terwyl Ingevolge arretté van het Committé de Legislation te PARYS de 29 Floreal 3 Jaar der Franse Republiek opgeheven is alle vervolgingen op de goederen aan deszelfs principaal Competeerende &c. —— als daar toe gelast, publicq verkoopen EYKE SCHORS, En een groote party HOUT, dat zig vind afgekapt binnen de BOSSCHEN de PLAATSEN van BOXTEL en LIEMPDE, voor zoo ver 't zelve Competeerd aan den Eygenaar, Ingevolge arretté voormeld. ——

Den dag van verkooping, en tyd wanneer de Coopen te zien zullen Weezen zal nader bekend gemaakt worden.

's-Hertogenbossche Courant, dinsdag 9 juni 1795: verkoop eikenschors **(run** *is gemalen eikenschors: looistof voor leer, tanen van zeildoek) partij hout door de protestantse rentmeester* **Govert Jacobus Bles,** *die in 1790 zijn vader* **Cornelis Bles** *in die functie was opgevolgd.*

Omschrijving Stapelen in 1792

In een omschrijving van opstallen in Boxtel, daterend uit 1792 wordt Stapelen kort omschreven als ***kasteel en zaaghuis Stapelen***.

[216] **Hans Pel**: *op de kaart gezet Hendrik Verhees*, Stichting Cultuurgeschiedenis Boxtel - Meierij 'Hendrik Verhees, 2007, ISBN 978-90-79076-01-7 (gebonden uitgave)

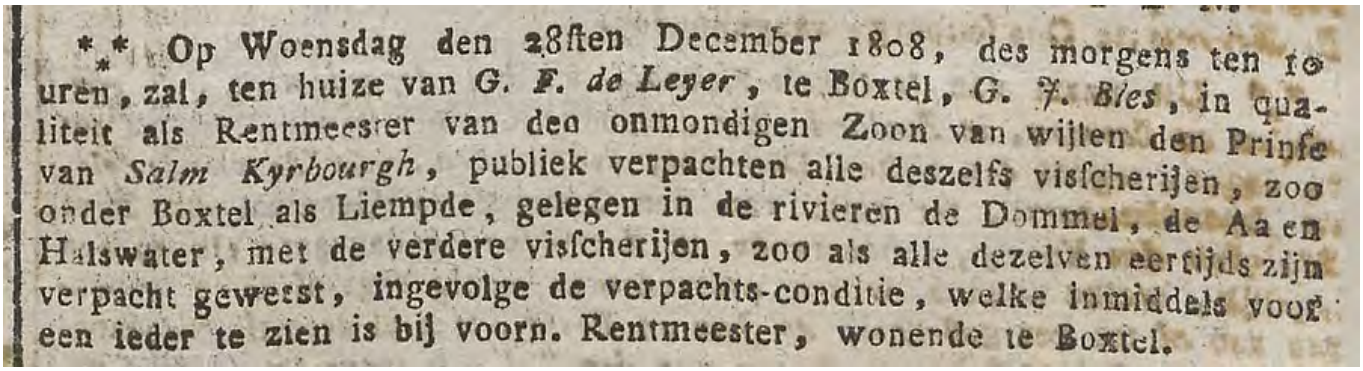

*** Op Woensdag den 28ſten December 1808, des morgens ten 10 uren, zal, ten huize van *G. F. de Leyer*, te Boxtel, *G. J. Bles*, in qualiteit als Rentmeesrer van den onmondigen Zoon van wijlen den Prinſe van *Salm Kyrbourgh*, publiek verpachten alle deszelfs visſcherijen, zoo onder Boxtel als Liempde, gelegen in de rivieren de Dommel, de Aa en Halswater, met de verdere visſcherijen, zoo als alle dezelven eertijds zijn verpacht geweest, ingevolge de verpachts-conditie, welke inmiddels voor een ieder te zien is bij voorn. Rentmeester, wonende te Boxtel.

Koninklijke Courant, 16 december 1808: verpachting visrechten Stapelen. Rentmeester is G.J. (Govert Jan) Bles. Bles treedt dan op voor de 'onmondige' (nog minderjarige) zoon van de laatste heer van Boxtel, die eerder in Parijs was onthoofd.

Actie bij Boxtel, september 1794

Eind achttiende eeuw is in ons land, dan nog **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden** geheten, de macht van de laatste stadhouder, **Willem V** of **Willem Batavus**, tanende. In Frankrijk hebben, sinds 1787 uit de Republiek gevluchte patriotten een onderkomen mèt koninklijke toelage gevonden en heeft er een revolutie gewoed die in de komende jaren naar het buitenland wordt geëxporteerd. In 1794 trekt generaal **Pichechru** met zijn leger, waaronder het Bataafs Legioen onder aanvoering van patriot èn brigadegeneraal **Daendels**[217] de Republiek binnen. Op zondag 14 en maandag 15 september 1794 vinden in en rond Boxtel krijgshandelingen plaats die in diverse documenten verschillend worden betiteld: ***Gevegt by Boxtel, Slag om Boxtel, Slag bij Boxtel, Actie van Boxtel***[218]. Onder laatstgenoemde titel wordt een beschrijving gegeven van die korte strijd in Boxtel en omgeving waaraan we, deels, het navolgende ontlenen. Het Bataafs Legioen van **Daendels** vecht te Boxtel langs de straatweg van Eindhoven, waarbij hij drie bataljons **Hessen**[219] die het kasteel (Stapelen) verdedigen, ziende dat zij zijn afgescheiden van hun bondgenoten, zich aan **Daendels** overgeven en krijgsgevangen worden genomen. Het, aan de huidige Clarissenstraat staande barrièrehuis no. 3, wordt door vluchtende Engelse troepen in brand gestoken. Nadien wordt hier een herenhuis herbouwd, dat niet langer de functie van barrièrehuis vervuld.

Vondst wapenuitrusting uit tijd Maarten van Rossum

We schrijven april 1839. Het is kort voor het moment dat er, met het **Verdrag van Londen**, een einde komt aan een periode van negen jaar gedurende welke koning **Willem I** weigert om het verlies van België - dat zich in 1830 had afgescheiden van

---

[217] **Herman Willem Daendels**, geb. Hattem 21-10-1762, overl. Elmina, Afrikaanse Goudkust, 2-5-1818. Studeert rechten aan universiteit van Hardewijk. Ontwikkelt patriottische opvattingen. Bekend om zijn tactloosheid en opvliegendheid.

[218] Actie van Boxtel: zie ***Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden, nevens de voornaamste gebeurtenissen in Europa***, 3e deel, door **C. Zillesen**, 1798, p. 29 en 30. Zie tevens het artikel ***De Slag om Boxtel*** van **Frank van Doorn** in het tijdschrift **In Brabant**, nummer 1, maart 2014.

[219] **Hessen**: huursoldaten uit de centraal-Duitse deelstaat Hessen, in dienst van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden - te erkennen. Het land is bijna bankroet door de hoge defensiekosten: het veldleger bivakkeert gedurende die periode in Brabant. Ook in Boxtel zijn in die tijd veel militairen, paarden en materieel aanwezig. Begin 1839 wordt alsnog een aanval door de Belgen gevreesd. In Boxtel zelf en in de omgeving worden maatregelen getroffen. In Boxtel zelf worden een twaalftal redoutes (veldversterkingen) opgeworpen. Een ervan ligt bij de ***Komsche Hoeve***[220]***, op den weg van Oirschot***, niet ver van het kasteel**.** Zaterdag 27 april 1839 wordt daar, onder leiding van de luitenant der Grenadiers **Van Daalen**, een gracht gegraven. Daarbij stuit men op een zowat complete wapenuitrusting uit de tijd van **Maarten van Rossum**: een helm, een kuras (borstharnas), piek, etc. De luitenant heeft kennelijk een goed historisch besef want hij laat de vondst bezorgen bij het **Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Braband**[221]**.**

Gedonder inzake vermeend jachtrecht

Gerardus Bogaers heeft het idee dat hij, met de aankoop van Stapelen c.a., tevens het jachtrecht bezit op particuliere gronden van derden. Hij plaatst palen rond het gebied waarvan hij van mening is dat hij het recht om te jagen bezit. Hij komt daarover in aanvaring met een andere particuliere grondbezitter in Boxtel: **Hendrik van der Voort**, ook niet de eerste de beste. Deze spant een rechtszaak aan tegen Bogaers. De rechter overweegt, dat aan de hand van getuigenverklaringen dan maar eens door gedaagde - Bogaers - bewezen moet worden dat de heer van Boxtel reeds vóór 1794 het recht op de jacht op particuliere gronden bezat. Dat recht zou volgens de rechter dan gedurende een tijdvak van meer dan dertig jaar, gelegen voor 1794, moeten hebben bestaan en wel ***aanhoudend, ongestoord en zonder iemands tegenzegging***. Bogaers ziet geen kans daarvoor het bewijs te leveren.
Derhalve sommeert de rechter hem om de geplaatste ***jagtpalen*** binnen 2 maal 24 uur te verwijderen...[222]

De uitspraak wordt door de rechtbank kennelijk als zeer gewichtig ***op het stuk der Jagt*** (jurisprudentie inzake het uitoefenen van het jachtrecht) in algemene zin gezien, want deze casus wordt zeer uitgebreid in De Noord-Brabander van dinsdag 14 juni 1836 gepubliceerd. Overigens speelt geschetst probleem in die tijd niet uitsluitend in Boxtel.

[220] de **Komsche Hoeve** behoorde tot kasteel Stapelen
[221] Overijsselsche Courant, 7 mei 1839 / de vondst is AD 2015 niet bekend bij genoemd Genootschap..
[222] Arnhemsche Courant, 15 februari 1838; Algemeen Handelsblad, 9 mei 1838

Wij zijn verzocht het volgende, voor dit rijk belangrijke vo
op het stuk der Jagt mede te deelen.

IN NAAM DES KONINGS.

De Regtbank van eersten aanleg, zittiag hebbende te 's H
genbosch, heeft het navolgende vonnis uitgesproken:

Tusschen

den heer *Hendrik van der Voort*, koopman en fabrijkant
nende te Boxtel, aanlegger en eischer bij exploit van den
en twintigsten September achttien honderd vijf en dertig;

en

den heer *Gerardus Bogaers*, fabrijkant en eigenaar der heer
heid Boxtel en Liempde, wonende te Tilburg, gedaagden
verweerder op evengemeld exploit.

Aanhef uitgebreide publicatie uitspraak en motivatie rechtbank inzake het geschil tussen Boxtelaar **Hendrik van der Voor***t en Tilburger* **Gerardus Bogaers***, eigenaar van kasteel Stapelen, in* **De Noord-Brabander** *van dinsdag 14 juni 1836*

Aanleg spoorlijn: om het kasteel heen

Spoorwegen worden in principe in een rechte lijn aangelegd: bochten worden waar kan vermeden. Bij de plannen voor de aanleg van de spoorlijn tussen Boxtel en Eindhoven moeten ook gronden worden aangekocht en/of onteigend. Kennelijk vindt men het te duur om kasteel Stapelen aan te kopen en te slopen (!), want bij de plannen voor de aanleg is er sprake van:,.. ***om met eene bogt langs het kasteel van Stapelen in de nabijheid van Boxtel tusschen die plaats en Boscheind door te gaan***[223].

Aanvankelijk wil de familie Mahie geen grond afstaan voor de aanleg van de spoorweg. Kennelijk gaan ze uiteindelijk toch overstag voor de goede prijs die ze voor hun grond kunnen krijgen[224].

1888: Landbouwtentoonstelling: oprijlaan kasteel afgesloten[225]

Medio juli 1888 wordt er in Boxtel een landbouwtentoonstelling gehouden. Kennelijk is het tentoonstellingsterrein gelegen op het terrein dat we kennen onder de naam **Konijnenberg** en/of **Dommelbimd**, want een krantenbericht meldt in verband met genoemde tentoonstelling: ***is de oprijlaan van de Eindhovesche Steenweg naar het Kasteel Stapelen tijdelijk afgesloten. Degenen, die op het Kasteel moeten zijn, worden beleefd verzocht in te rijden aan de kant van het Station.***
(Met de hier genoemde 'opijlaan' wordt bedoeld de laan die heeft bestaan onder de naam Nieuwe Laan). Mogelijk dat het oog viel op park Stapelen voor het houden van

[223] Nederlandsche Staatscourant, 30 december 1862
[224] **Jean Coenen**: ***Baanderheren, boeren & burgers***, Aeneas-uitgeverij Boxtel, 2004,. blz.305
[225] Provinciale Noordbrabantsche 's-Hertogenbossche Courant, 31 juli 1888.

de tentoonstelling omdat dit niet ver van het spoorwegstation is gelegen en het op die wijze voor bezoekers gemakkelijk wil maken om het tentoonstellingsterrein op eenvoudige wijze te bereiken.

Mevrouw Mahie-de Ceva aanwezig bij oprichten Gildebonds Harmonie
Op maandag 8 juni 1908 wordt in herberg **Sint-Cathrien** in de Rechterstraat, ter hoogte van waar thans de **Hema i**s gevestigd, een bijeenkomst gehouden voor de oprichting van een harmonie: **De Gilde Bonds Harmonie** (toenmalige schrijfwijze). Daarbij zijn onder meer aanwezig kapelaan **C. Peters** van de Sint-Petrusparochie en mevrouw de weduwe **Mahie-de Ceva**[226] aanwezig. Hoewel hierover gegevens ontbreken is het niet onwaarschijnlijk dat men mevrouw Mahie uitnodigt omdat de harmonie een welgestelde beschermvrouwe goed kan gebruiken.

Mevrouw Mahie neemt leiding collecte op zich[227]
Begin februari 1909 verzoekt burgemeester **Antoon Gijsen** mevrouw **Mahie-de Ceva** om de leiding op zich te nemen van een te houden collecte, bestemd voor een aan de koningin aan te bieden huldeblijk, verband houdend met de aanstaande geboorte van een koninklijke telg (prinses Juliana). Mevrouw Mahie neemt die taak op zich en er wordt een vijftiental andere dames aangezocht om haar daarbij te assisteren.

Periode Eerste Wereldoorlog

Prins Hendrik op bezoek in Boxtel
Dinsdag 29 oktober 1914 brengt prins **Hendrik**, echtgenoot van koningin **Wilhelmina,** een bezoek aan Boxtel[228]. De Eerste Wereldoorlog is eerder dat jaar uitgebroken en hoewel Nederland poogt zoveel als mogelijk neutraal te blijven, wordt het leger gemobiliseerd en een groot deel daarvan verblijft in Noord-Brabant. Ook in Boxtel verblijven troepen, die her en der worden ingekwartierd. Aanvankelijk zijn dat er veel, evenals zeer veel, uit België afkomstige vluchtelingen. Het grootste gedeelte van laatstgenoemde groep wordt in de loop van dat jaar doorgesluisd naar de diverse opgerichte, zogeheten ***vluchtoorden***, waaronder een te Uden. Vanaf 1916 komt de Cavaleriebrigade van de generaal-majoor **Piepers** naar Boxel en omgeving. Onder meer de staf van de brigade wordt in Boxtel ondergebracht (o.a. **Hotel Van Dijk**, later **Hotel Riche**, nu **Modecentrum Theelen**)

Prins Hendrik bezoekt oktober 914 in Boxtel eerst het klooster op **Duinendaal** en komt vervolgens naar kasteel Stapelen.
Daar is de ridderzaal ingericht om eventuele gewonden op te vangen: de prins bezichtigt daar de bedden en gereedliggende verbandmiddelen. Daarna schenkt gastvrouw, **Maria Mahie-de Ceva**, enige verversingen en wordt er door het hoge

[226] **Piet van Oers**, ***Muziek in Boxtel, geen onbeschreven blad***, 2008 *p. 11,12) Noot auteur: mogelijk betreft het hier echter dochter **Maria Eugenie Gertrude Arthurine de Locht-Mahie**, geb.Boxtel 19-6-1881, overl. Nijmegen 1965.
[227] Nieuwe Tilburgsche Courant, 10 februari 1909.
[228] Nieuwe Tilburgsche Courant, donderdag 1 oktober 1914

gezelschap - de prins wordt vergezeld door onder andere burgemeester **Gijsen**[229] - enige tijd gerust. Daarna vertrekt de prins met gevolg richting Eindhoven.

Kort nadien wordt het kasteel verkocht.

Start zwemwedstrijd cavalerieofficieren bij Rode Brug
Op dinsdag 31 juli 1917 wordt door een twaalftal officieren der Cavalerie een zwemwedstrijd gehouden in de Dommel. De wedstrijd, over ongeveer anderhalve kilometer, begint bij de **Rode Brug** op Stapelen en eindigt bij de sluis bij het moleneilandje van het watermolencomplex in de Molenstraat[230].
Op de Zwaanse Brug staat de muziekkapel van het **1e Regiment Huzaren** te spelen en na afloop vindt er op de Markt nog een concert op de kiosk plaats[231]. Kasteel Stapelen is dan reeds eigendom van de paters Assumptionisten.

Overstromingen omsluiten het kasteel
Vóór de aanleg van het afwateringskanaal - gereed voorjaar 1935 - komt het geregeld voor dat bij overstromen van de Dommel ook kasteel Stapelen wordt ingesloten door het hoge water. De nabij gelegen spoorlijn verdwijnt dan nog net niet onder water[232]...

Binnenplaats kasteel sfeervolle (lust)hof der kunsten en religieuze bezinning
De sfeervolle binnenplaats van kasteel Stapelen is sinds vele jaren van tijd tot tijd de plek waar muziek-, toneeluitvoeringen en religieuze manifestaties plaatsvinden.

[229] **Antonius Josephus Gijsen** (1860-1929). Was aanvankelijk KNIL-officier (infanterie) Neemt deel aan de **Atjeh**-oorlog. Wordt tweemaal zwaargewond en wordt afgekeurd. Is nadien op verschillende plaatsen burgemeester, o.a. te Boxtel, waar hij in **Villa Catharina** aan de Bosscheweg woont. Zijn zuster **Marie Gijsen** is romanschrijfster en woont een tijd bij hem in Boxtel.
[230] De sluis kan worden gesitueerd op de plek waar thans de brug begint aan de zijde van de Mgr. Wilmerstraat.
[231] Tilburgsche Courant, vrijdag 3 augustus 1917.
[232] Nieuwe Tilburgsche Courant, 5 januari 1926.

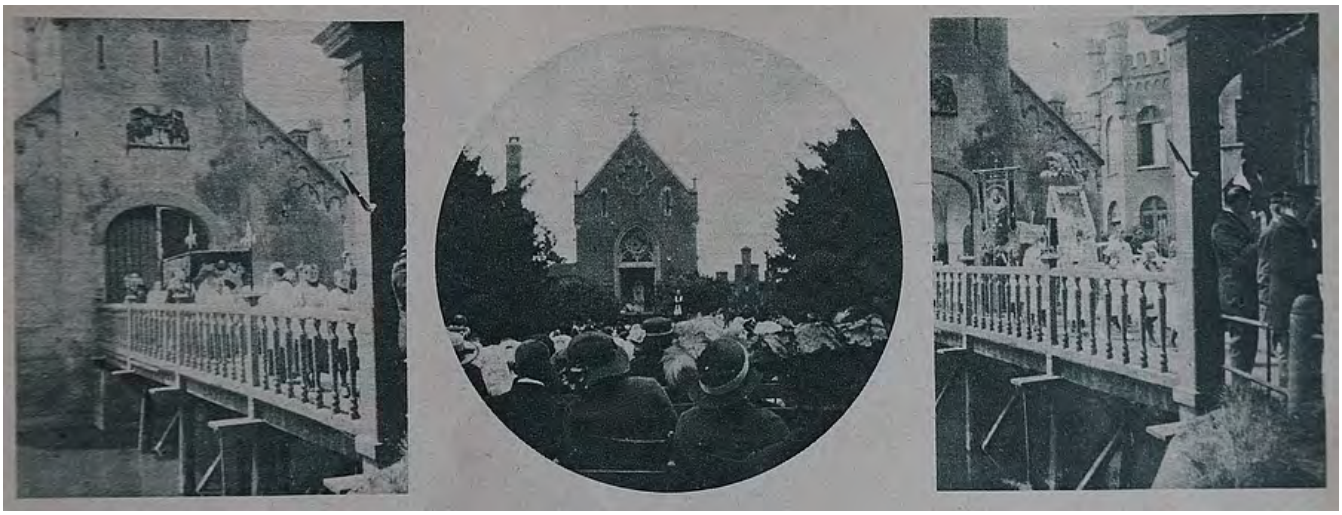

Hierboven een fotografisch drieluik dat een beeld geeft van de eerste processie vanuit Eindhoven naar het Heilig-Bloed in Boxtel, op de Helig-Sacramentsdag 1916. Links en rechts een beeld van de drukte op de kasteelgrachtbrug, in het midden zicht vanaf een vol binnenplein op de kapel[233]. De Bloeddoeken bevinden zich dan nog in het Belgische Hoogstraten. Op dat moment geldt er nog een* processieverbod *voor openbaar gebied. Kasteel Stapelen is vanaf het Boxtelse spoorwegstation gemakkelijk en in korte tijd bereikbaar.

Zondag 20 juni 1928 is er een processie in Boxtel die als begin- en eindpunt de tuin van kasteel Stapelen heeft. Men verwacht tien- tot vijftienduizend deelnemers met veel vaandels en banieren, alsmede twintig harmonieën[234].

Sacramentsprocessie trekt door park van Stapelen.

[233] Katholieke Illustratie no,. 40 van 8 juli 1916.
[234] Tilburgsche Courant, 23 juni 1928

Openluchtspelen.

In Noord-Brabant.

In Noord-Brabant komt de liefhebberij voor het openluchttooneel er meer en meer in. Oisterwijk was sinds vele jaren bekend om zijn openluchtspelen, St.-Oedenrode is er later bijgekomen. Verleden jaar volgde Berlicum, en dit jaar zijn ook reeds openluchtvoorstellingen gegeven te Boxtel, Veghel en St.-Oedenrode.

Te Boxtel is bovendien ter gelegenheid van de missiefeesten over de gracht van 't kasteel van Stapelen een openluchttooneel gebouwd, waar 23 en 26 Juli opgevoerd werd Ghéon's Chineesche drama: „De drievoudige Wijsheid van Vader Wang".

Reeds ruim vóór de Tweede Wereldoorlog worden op Stapelen opluchtspelen opgevoerd (Bron: De Indische Courant, 23-8-1930)

Muziekconcours in tuin Stapelen

Pinksteren 1933 vindt in de tuin van Stapelen, bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de **R.K. Gildenbondsharmonie**, een groot internationaal concours plaats voor fanfare- harmonie- en symfoniegezelschappen. Er nemen 26 muziekkorpsen aan deel[235].

Periode Tweede Wereldoorlog

De Duitse bezetter heeft tijdens de oorlog ruimte nodig om militairen onder te brengen, zo ook in Boxtel. Missiehuis Sint-Theresia biedt ruimschoots onderdak. De priesterstudenten moeten uitwijken naar andere locaties, verspreid over het land. Zoals reeds gezegd, ook Duitse militairen zijn er ingekwartierd, waaronder dr. en later professor **Hans Klotz**, die vanaf enig moment ook in **Villa Catharina** verblijft. Hem wordt, op zijn verzoek, een standplaats toegewezen waar een goed kerkorgel voorhanden is. Klotz is musicus, musicoloog, Bach- èn orgelkenner. Hij leert in de Sint-Petruskerk het **Smitsorgel** (1842) kennen èn waarderen. Van deken **Jos van Besouw** hoort hij echter dat het instrument niet veel (meer) voorstelt: het is versleten en dringend aan vervanging toe. Dat was althans de mening van een commissie van

[235] Limburgsch Dagblad 6 juni 1933

orgeldeskundigen die het orgel kort vóór aanvang van de oorlog inspecteerde. Klotz weet Van Besouw te overtuigen dat het orgel weliswaar gerestaureerd moet worden, doch zeker niet versleten is en... misschien wel het sterkste argument voor behoud: het heeft zeer bijzondere kenmerken, waaronder de magnifieke klank. Het is niet ondenkbeeldig te veronderstellen dat zijn mening er toe leidt dat het instrument na de oorlog niet verdwijnt, doch begin jaren vijftig wordt gerestaureerd[236].

Duitse Wehrmachtmilitairen op trappen Missiehuis Sint-Theresia op terrein van Stapelen omstreeks 1940. Nog in januari van dat jaar vierden de Paters Assumptionisten hun 25-jarig jubileum van hun verblijf te Boxtel.

Stormjeugd (NSB) houdt jeugdkamp op Stapelen

D-day is alweer ruim twee maanden eerder geweest en de geallieerden rukken op. Toch wordt medio augustus 1944 op Stapelen nog een jeugdkamp voor de nationaalsocialistische jeugd gehouden. Zo'n kleine tweehonderd jongens en meisjes zijn ondergebracht in het missiehuis Sint-Theresia[237]. Het is een kleine twee maanden vóór de bevrijding van Boxtel...

[236] **Ruud van Nooijen**, ***SKB: een halve eeuw muziek in Boxtelse kerken***, 2015 , Stichting Kerkconcerten Boxtel

[237] Volk en Vaderland, 25 augustus 1944

Opvoering van het **Heilig-Bloedspel** *op het kasteelplein op een zonnige zondagmiddag, 25 mei 2013.*

Bezittingen baron van Boxtel

We hebben ons in dit artikel beperkt tot het kasteel van Stapelen en directe omgeving (park). Tot 1794 zijn de bezittingen van de baron van Boxtel zeer uitgebreid: huizen en percelen grond tot in Boxtel binnen (centrum) toe. Veel landerijen en hoeven in het buitengebied; de twee dubbele watermolens op Dommel en Smalwater aan het **Gareneindje** (nu: Molenstraat), vermoedelijk het grootste watermolencomplex van Noord-Brabant; de (dubbele) Kasterense watermolen, een standerdmolen (Molenweiden): het is allemaal bezit van de baron. Tel daarbij een aantal heerlijke rechten: collatierecht[238], tiendrecht[239], cijnsrecht, rechtspraak, benoemen bestuurders, vis- en jachtrechten, banrecht (molens). Tussen 1819 en 1915 verandert Stapelen met alle bijbehorende bezittingen in Boxtel en Liempde vier keer van eigenaar. Gaandeweg raken zo ook de, buiten park en kasteel gelegen bezittingen versnipperd: ze komen langzamerhand in handen van meerdere eigenaren.

Adelijke titels

De heren van Boxtel zien we door de loop der geschiedenis hun invloed (buiten Boxtel) steeds meer uitbreiden. Dat komt, mede, doordat welgestelde partijen met elkaar trouwen en zo hun rijkdom en invloed uitbreiden. Zo wordt de soeverein van Boxtel, behalve **baron** van Boxtel en **seigneur** (heer) van Liempde , tevens **prins,** van hoge adel derhalve.

Als na de dood, juli 1794, van de laatste echte heer van Boxtel **Prins Frederik III van Salm-Kyrbourg** door de gevolgen van onder meer de Franse Revolutie, de denkbeelden der **Verlichting** door Europa worden verspreid en ingang vinden, is het gedaan met heerlijke rechten: deze worden overal vervallen verklaard of wijzigen in een zakelijk recht. Het Ancien Régime is ten einde.

De eerste eigenaar van Stapelen, na het **Ancien Régime**, **Onno Adolphe Marc**

[238] recht om geestelijken te benoemen

[239] recht op ééntiende deel van oogst/vee etc.(een zeer oude wijze belastingheffing: wordt in de bijbel reeds genoemd.

Guillaume de Senarclens de Grancy, of heer van Haanwijk, is op het moment dat hij kasteel Stapelen c.a. in 1819 koopt, vijf jaar eerder door koning Willem I als **jonkheer** in de adelstand verheven (nieuwe adel). Drie jaar later wordt hij **baron**.

De Senarclens de Grancy verwerft zijn titel derhalve niet door de aan koop van Stapelen.

De 19e eeuwse eigenaren van nadien, **Bogaers** en **Mahie** zijn van oude, noch van nieuwe adel (ingesteld door koning **Lodewijk Napoleon**, voortgezet door koning **Willem I**). Door de aankoop van Stapelen verwerven zij geen enkele titel of recht om een titel te gebruiken. Formeel mogen zij zich derhalve geen baron, heer of baronesse (laten) noemen.

Wellicht dat prestigieuze overwegingen wel degelijk meespelen bij de aankoop van Stapelen door Bogaers en Mahie. Zo laat Bogaers, na aankoop van Stapelen een familiewapen ontwerpen. Mahie doet dat ook en laat zich graag de benaming ***Mahie van Boxtel en Liempde*** welgevallen. Zelfs de weduwe van zijn zoon Gerard, Maria Mahie-de Ceva, en dan zijn we al een heel eind in de tweede helft van de 19e eeuw en zelfs begin 20e eeuw, laat zich graag aanspreken of aanduiden met ***baronesse,*** of na het overlijden van haar man, met ***douairière,*** titels die haar niet toekomen. Zelfs haar dochter, **Maria Eugenie** spreekt - dan reeds wonende in Vught - in een krantenadvertentie voor een dienstbode van ***Mahie van Boxtel en Liempde***. Met de komst van de paters Assumptionisten, begin 1915, is dat probleem voorgoed opgelost.

KERKNIEUWS.

Processie te Boxtel.

Men schrijft ons uit Boxtel:

Wanneer wij in herinnering brengen, dat ook dit jaar op Sacramentsdag de gelegenheid zal worden opengesteld, om van uit Boxtel in processie op te trekken naar de plaats waar het groot wonder van het heilig bloed plaats greep, n.l. de kapel op de binnenplaats van het kasteel, toebehoorend aan Douairière Mahie van Boxtel en Liempde, ten einde de pelgrims de gelegenheid te geven hun eerbied en hulde te bewijzen aan het H. Sacrament, dan kan het wel niet anders of wij verwijlen met onze gedachten een jaar terug, toen deze plechtigheid een zoo verheven, doch tevens diep weemoedig verloop had.

De Tijd, zaterdag 25 mei 1907

Krantenbericht uit het begin van de twintigste eeuw.* Maria Mahie-de Ceva *is sinds een klein jaar 'gewoon' weduwe. Niettemin wordt ze in dit bericht aangeduid als 'douairière Mahie'. Douairière is een, tegenwoordig in onbruik geraakte, titel voor een adelijke weduwe. Hiervan is echter geenszins sprake. Mevrouw Mahie, noch haar man Gerard zijn van adel.

Ook andere kwesties die zich in deze periode voordoen wijzen er op dat de eigenaren **de Senarclens de Grancy**, **Bogaers** en **Mahie** nog niet helemaal hadden begrepen dat de ***heerlijke*** tijden toch echt voorbij waren. We doelen daarbij op de kwestie inzake

- het collatierecht dat zich bij de Senarclens de Grancy voordeed;
- recht op beschikken over verblijfplaats Heilig-Bloeddoeken door mevrouw Mahie-de Ceva;
- jachtrecht bij Bogaers.

5. TOEKOMSTPLANNEN: STADSLANDGOED STAPELEN

De eigenaren, tevens bewoners van kasteel Stapelen, de paters Assumptionisten - tot 2018 - zijn al langere tijd bezig na te denken over de toekomst van kasteel Stapelen. Hun orde is sterk vergrijsd en er is nauwelijks of geen aanwas meer in ons land, wèl er buiten. Stapelen fungeert al gedurende langere tijd als Rusthuis van paters die terugkeerden uit missiegebieden. Anno 2015 verblijven nog een zevental paters op Stapelen. Ook paters die terugkeren naar Nederland krijgen hier een plek om te wonen.
Teneinde alles te kunnen financieren is onder meer het plan opgevat om nieuwbouw te realiseren onder meer op het perceel waar voorheen de zusters Oblaten van de Assumptie verbleven. Daar wil men een algemeen verzorgingstehuis gaan bouwen. Daarvoor zal dan het voormalige klooster worden gesloopt en vervangen door grotere en vooral ook hogere, nieuwbouw. Uit de daarmee te verwerven inkomsten wil men Stapelen in stand houden. Inmiddels is oppositie van omwonenden ontstaan vanwege de verwachte massieve en hoge bouw die nieuwbouw zal opleveren.

Het kasteel geven de paters dan grotendeels vrij voor andere doeleinden. Om een en ander in goede banen te leiden is in 2013 een nieuwe stichting opgericht: de **Assumptie-Stichting**, met een leek, **Sjaak Beirnaert** , als directeur. Sjaak komt uit Zeeland en studeerde theologie.
Met de hiervoor vermelde plannen willen de paters ook hun dankbaarheid tonen aan de Boxtelse gemeenschap, waar ze dit jaar (2015) honderd jaar wonen en werken. In de naaste toekomst worden kasteel en park een trefpunt voor cultuur, historie, kunst. Het kasteel zal ook een beperkte horecafunctie krijgen.

Gesprekken met derden leiden vervolgens tot het idee **Stadslandgoed Stapelen** te realiseren met een hoge belevingswaarde. Diverse partijen schuiven aan. Daaronder ook de groep mensen (**Stichting Dommelbimd**) die bezig is met het realiseren van het Natuurgebied **Dommelbimd**. Maart 2013 komt maar liefst 6,5 ha landbouwgrond in de directe omgeving van Stapelen in de verkoop. Enige buurbewoners zien direct het belang (natuurwaarden) van het gebied in. Dat zijn **Sylvia van Gulik** en **Toine Cooijmans**, later voegt zich **Joost van Liebergen** bij hen. Zij steken de koppen bij elkaar om te zoeken op welke wijze dit gebied behouden kan blijven voor natuurbeleving. Op de valreep wordt een tijdelijke oplossing gevonden doordat de aankoop (van de familie Clercx) wordt voorgefinancierd door **Brabants landschap** (**Stichting Het Noordbrabants Landschap).** Met aankoop, inrichten en beheer voor de komende tien jaar is een bedrag gemoeid van 295.000 euro. Genoemde buurtbewoners verenigen zich in de **Stichting Dommelbimd**. Tot één januari 2015 hebben ze de tijd het benodigde geld bijeen te sprokkelen...
Door het uitgeven van certificaten van duizend euro en het verwerven van subsidies, ziet men kans het benodigde geld tijdig bijeen te brengen. Voorwaar geen kleine prestatie. Maandag 7 september 2015 vindt de officiële overdracht plaats door **Brabants Landschap**: **Stichting Dommelbimd** krijgt de gronden dan officieel in eigendom. De activiteiten van genoemde stichting trekken ook landelijk

(politieke/bestuurlijke) aandacht. Bij de overdracht zou staatssecretaris **Sharon Dijksma** (Economische Zaken, Partij van de Arbeid) aanwezig zijn, doch door de tussenkomst van een dringender aangelegenheid moest zij verstek laten gaan. Het door Stichting Dommelbimd genomen initiatief is voor haar een uitstekend voorbeeld van hetgeen zij voorstaat met haar motto ***Natuur door, van en voor burgers***.

Het hiervoor genoemde samenwerkingsverband met nog andere partijen ten aanzien van de vorming van stadslandgoed Stapelen heeft tot doel om elf percelen samen te smeden (met behoud van de rechten van de respectievelijke acht eigenaren) tot één stadslandgoed, met een totale grootte van vijfentwintig ha.

Beeldvormende vergadering gemeenteraad op Stapelen
Dinsdagavond 24 februari 2015 wordt een zogeheten beeldvormende raadsvergadering gehouden, niet in de raad- doch in de ridderzaal van kasteel Stapelen. De toekomst zal uitwijzen hoe aan alle plannen concreet invulling zal worden gegeven.

Beeldvormende raadsvergadering inzake plan STADSLANDGOED STAPELEN. Tevens toegankelijk voor overige geïnteresseerden. Avondvoorzitter: Maria van den Hoven (INbox). Foto boven achter tafel v.l.n.r.: Jacques Beirnaert, Stapelen; Peter van de Wiel, wethouder; Maria van den Hoven, avondvoorzitter; Theodoor van Leeuwen, adviseur communicatie. De Ridderzaal was geheel gevuld.

Foto rechts onderaan van links naar rechts: **Sjaak Beirnaert**, *directeur van de Assumptiestichting; wethouder* **Peter van de Wiel.**

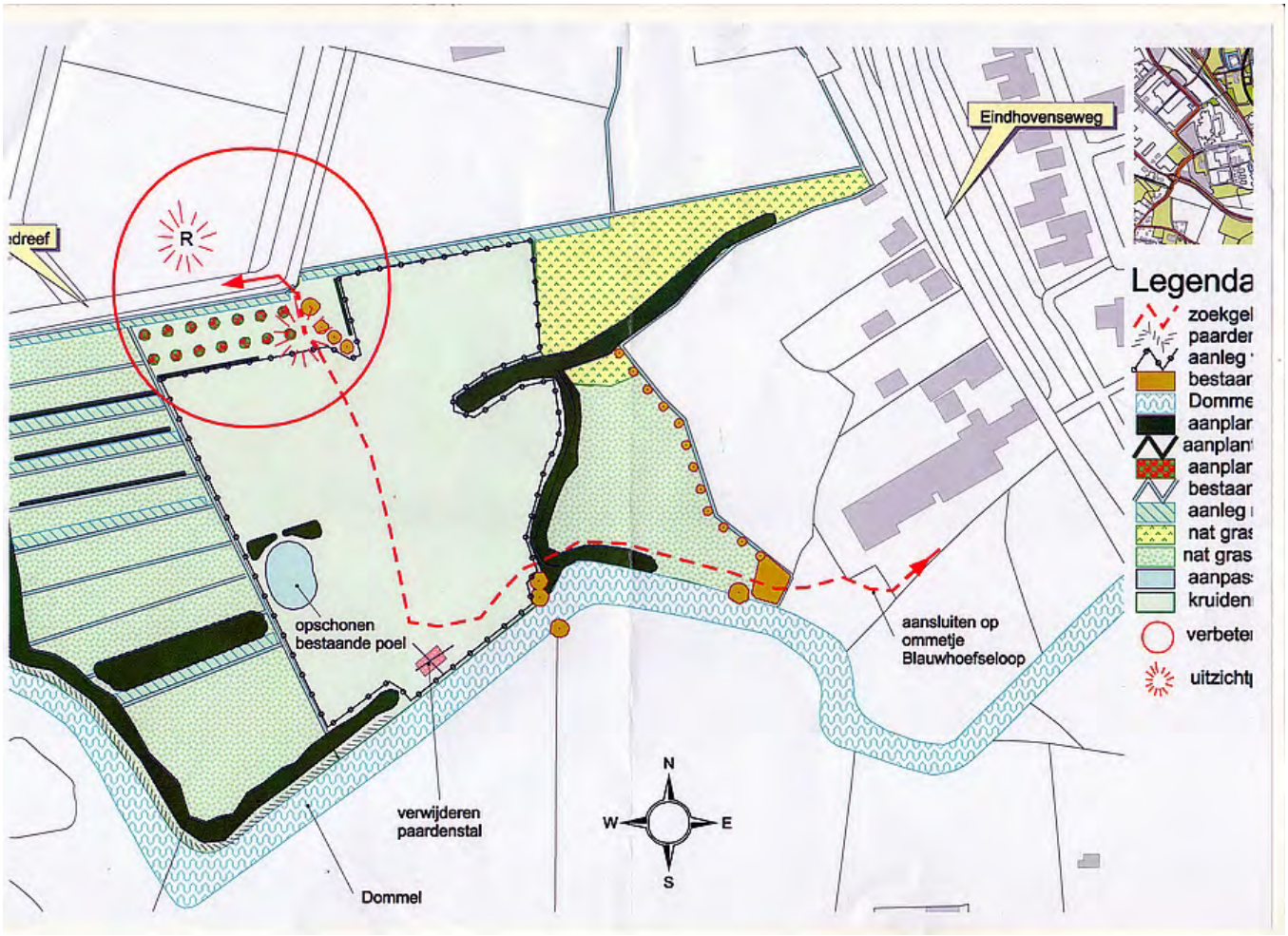

Kaartje van natuurgebied **Dommelbimd**, *dat door de gelijknamige stichting werd veiliggesteld.* **Brabants Landschap** *financierde de aankoop (€ 295.000,--) van de familie Clercx voor. Door verkoop van certificaten ten bedrage van € 1.000 aan particulieren en door fondsenwerving was verwerving van het gebied begin 2015 mogelijk. Het kaartje toont de begrenzing van het gebied alsmede de plannen voor (her)inrichting.*

Lezing door Adriaan van Abeelen

Woensdagavond 1 april 2015 vindt in de ridderzaal een lezing plaats door oud-Boxtelaar **Adriaan van Abeelen** (68) over de resultaten van zijn onderzoekingen tussen 1964 en 1969. Hiervan maakten opgravingen onderdeel uit, die hij uitvoerde, samen met leerlingen van het **Jacob Roelandslyceum**. Van die opgravers van destijds zijn er die avond een aantal aanwezig. Adriaan is tevens voorzitter van **Stichting Het Groene Hart** en daarmee reeds decennialang voorvechter voor behoud van natuur- en cultuurhistorische waarden in onze provincie.

Adriaan van Abeeelen *geeft uitleg over de resultaten van zijn opgravingswerkzaamheden op het terrein van kasteel Stapelen in de jaren zestig van de vorige eeuw. Gezeten achter laptop: Dik Bol, voorzitter Heemkundekring Boxtel. Woensdagavond 1 april 2015.*

Voor een goed gevulde ridderzaal houdt Adriaan zijn lezing, ondersteund door (analoge) foto's die door hem zijn gedigitaliseerd en door middel van stitchen tot grotere overzichten zijn getransformeerd. Zijn rapport van toen verdween na eerdergenoemd onderzoek in een lade van zijn bureau. Het verzoek om deze lezing te verzorgen doet bij hem het idee herleven om het verhaal uit te werken en te publiceren. We zien hier graag naar uit! Het idee ontstond bij **Dik Bol**, voorzitter **Heemkundekring Boxtel**, die bezig is met het samenstellen van een expositie over Stapelen. **Sjaak Beirnaert** (**Assumptiestichting**) vernam van een en ander en kwam met het idee Adriaan alvast een lezing te laten verzorgen over zijn onderzoeksresultaten uit de periode 1964-1969.

Plan om openluchttheater in ere te herstellen

Vanuit een andere hoek worden medio mei 2015 plannen gemaakt om in een stukje van het park bij het kasteel, in de omgeving waar ook vroeger openluchtspelen werden opgevoerd, een openluchttheater te realiseren. De plannen verkeren nog in een pril stadium, doch wie weet...

Feest op Stapelen

Medio mei tot en met juli 2015 zijn er in het kasteelpark een groot aantal manifestaties, waaronder een aantal rondleidingen door park en kasteel. Dit artikel ontstaat teneinde te dienen als extra achtergrondinformatie voor de gidsen die de rondleidingen verzorgen. In genoemde periode is in het park een spiegeltent geplaatst: een voormalige, uit België afkomstige, danstent (***Bon Salon***) uit 1932.

Zondag 17 mei 2015, de spiegeltent - een van oorsprong Belgische danstent uit 1932 - in het park van kasteel Stapelen. Juni 2017 keert de spiegeltent, op initiatief van de Gemeente Boxtel, terug in park Stapelen.

Ook de paters Assumptionisten zèlf laten zich niet onbetuigd. Pater **Arno Burg** schrijft een boek over de aanwezigheid van zijn orde in Nederland. Het is een 183 pagina's tellend werk, voorzien van veel afbeeldingen, geworden[240].

[240] **drs. Arno Burg**, ***Nederlandse Assumptie 1915/2015***, Assumptiestichting Boxtel 2015
ISBN 978-90-812436-5-0 NUR 680

Afsluiting viering eeuwfeest
De paters Assumptionisten sluiten de viering van het feest van hun honderdjarig verblijf op het Boxtelse kasteel Stapelen af met een eucharistieviering in de Sint-Theresiakerk te Lennisheuvel die begint om 16.00 uur op zaterdag 21 november 2015. Na afloop is er koffie met gebak voor de deelnemers in het tegenover de kerk gelegen café/zaal 't Voske.

Paters Assumptionisten beëindigen samenwerking met Jacques Beirnaert
We schrijven inmiddels december 2015 en sinds kort is de samenwerking tussen de directeur Assumptiestichting, **Sjaak Beirnaert** en de paters Assumptionisten - door een vertrouwensbreuk - geëindigd. Hierbij spelen problemen rond de invulling van het plan voor een nieuw te bouwen verzorgingstehuis een prominente rol. Hiermee komt ook de invulling van het plan **Stadslandgoed Stapelen** in gevaar, omdat realisering van het verzorgingstehuis aan de Prins Hendrikstraat essentieel onderdeel in de keten is teneinde het stadslandgoed te kunnen realiseren. De toekomst zal uitwijzen hoe het verder gaat.

Actiegroep tegen nieuwbouw op Stapelen
Medio februari 2016 is een Actiegroep ***Nee tegen hoogbouw Stapelen*** bezig met voeren van actie tegen de verwachte massale en hoge nieuwbouw die naar hun verwachting zal ontstaan bij realisatie van de nieuwbouwplannen. Speerpunt daarbij is hun streven om het kloostergebouw te behouden als monument (Bossche School). Daartoe organiseren zij onder meer een lezing op woensdagavond 2 maart 2016

Situatie medio maart 2017: plannen voor verkoop Stapelen
Inmiddels hebben de vier (!) paters, die kasteel Stapelen thans (voorjaar 2017) nog bewonen, besloten om het kasteel te verkopen. Er bestaat weinig uitzicht dat hun eerdere plannen voor de bouw van een algemeen verzorgingstehuis op hun terrein kan worden gerealiseerd. Overste **Jan Zuiker** heeft te Leuven van de Europese Provincie van de paters Assumptionisten toestemming verworven om daartoe over te gaan. In Europa sterft de Orde der Assumptionisten uit, doch in Azië en Afrika groeit de Orde en zodoende is er daar (veel)

geld nodig[241].
In Boxtel gaan nu stemmen op om in ieder geval het kasteel en park Stapelen voor Boxtel te behouden. Hoe dat zou moeten gebeuren is vooralsnog de vraag. Wie er ook nieuwe eigenaar van wordt zal rekening moeten houden met het feit dat het een rijksmonument betreft, waar verbouwen of het aanbrengen van veranderingen aan strikte voorwaarden is verbonden, en lang niet alles mag daarbij...

Twee mei 2018: kasteel verkocht
Woensdag twee mei 2018 brengen **Jan Zuiker** (86), overste van de paters Assumptionisten en **Jan van Homelen**, voorzitter van de **Stichting Beheer Kasteel Stapelen** het nieuws naar buiten dat het kasteel nagenoeg is verkocht aan een Brabantse particulier, die er een woon- en zorginstelling wil realiseren. Ook de maatschappelijk functie zou daarbij overeind blijven. Verwacht wordt dat de koop per 1 september a.s. zal zijn afgerond. De verkoop betreft een terrein van 6 ha: park en kasteel. Een terrein ter grootte van 4 hat, met daarop de panden Prins Hendrikstraat nummers 43 en 45, blijft voorlopig nog eigendom van de paters en zal apart worden verkocht. De, aan de Dommel in het park gelegen begraafplaats blijft eveneens eigendom van de paters, in ieder geval nog gedurende een periode nadat de laatste pater er zal zijn begraven[242].

September 2018
Op 19 september 2018 wordt bekend wie de nieuwe eigenaar is. Het is de Eindhovense vastgoedbelegger **Xander van Mierlo** (Waalre, 1974), mede-eigenaar is **Cor van Empel**. Het koopcontract is nog niet getekend, dat zou eind augustus gebeuren, doch de paters Assuptionisten hebben nog niet alles kunnen ontruimen. De nieuwe eigenaar zou bereid zijn het park opengesteld te houden. In het schoolgebouw naast het kasteel is thans nog Lokale Omroep Dommelland gehuisvest, die binnenkort verhuist naar een nieuw onderkomen. Inmiddels is Van Mierlo voor een bedrag van € 2.600.000 eigenaar van kasteel Stapelen en het omringende park geworden. De verkopende partij, de Assumptiestichting werd geadviseerd door internationaal adviseur **Cushman & Wakefield**[243]. **Van Mierlo** woont inmiddels op het kasteel, samen met zijn partner **Anna Chetika**, eveneens vastgoedondernemer.

Mei 2019
We schrijven inmiddels mei 2019. Inmiddels is er overleg geweest tussen de Gemeente Boxtel en **Cor van Empel**, mede-eigenaar van Stapelen. Het is de intentie dat het kasteelpark de komende tien jaar opengesteld blijft voor het publiek. Het voorstel is nu - de gemeenteraad moet nog oordelen - dat de Gemeente Boxtel het park voor de komende tien jaar gaat huren voor een bedrag van € 60.000 per jaar. Voor de gemeente is het kunnen beschikken over het kasteel park van belang om onder meer het project **Landschappen van Allure**[244] te kunnen realiseren. Voorwaarde is wel dat de eigenaar van Stapelen ook het

---

[241] Bron: o.a. artikel in Weekkrant Brabants Centrum, donderdag 16 maart 2017.
[242] Bron: DeMooiBoxtelKrant.
[243] website ww.vastgoedmarkt.nl
[244] **Landschappen van Allure**: samenwerkingsverband van Het Groene Woud (Stichting), provincie Noord-Brabant en deelnemende gemeenten. Doel versterken en verbinden en versterken van de

voormalig klooster aan de Prins Hendrikstraat kan kopen, dat nog eigendom is van de Assumptiestichting. In het nog niet zo heel lang voorbije verleden wilden de paters Assumptionisten - toen nog eigenaar van Stapelen - hier een zorgcentrum bouwen. Daar kwam toen zoveel verzet tegen dat niet alleen toenmalig directeur **Sjaak Beirnaert** het veld moest ruimen, doch het hele plan werd afgeblazen...

Nieuwe functie voor kasteel Stapelen
En het kasteel zèlf? De krantenberichten daarover luiden dat men mogelijkheden van een zorginstelling onderzoekt, doch dat een en ander niet vlot verloopt. De eigenaar zou meer zien in een hotelfunctie met horeca.

De toekomst zal leren wat de bestemming van een der, onder meer historisch gezien, belangrijkste panden van Boxtel zal zijn...

Tekst: Ruud van Nooijen

Foto's:
- **Christ van Eekelen** (Heemkundekring Boxtel)
- **Hannie van Schijndel**
- **Ruud van Nooijen**

Met dank aan:
* **Han van den Bosch** (afbeelding pels en dolman prins Frederik IV)
* **Christ van Eekelen** (Heemkundekring Boxtel)
* **Hannie van Schijndel** (VVV, Kunst Stichting Boxtel)
* **Karin van Vugt** (Assumptie Stichting, Stapelen)

Voor meer informatie over onder meer deelonderwerpen, zoals de motteburcht op de huidige locatie van de Sint-Petrusbasiliek zie de website:
www.heemkundeboxtel.nl

***** ********** *****
*** ********** ***

---

natuurkernen van Nationaal Landschap Het Groene Woud en omliggend cultuurgebied op het terrein van ecologie, toerisme, recreatie en sociaal-economisch terrein. Boxtel heeft zijn project **Het Kloppend Hart van Het Groene Woud**: 14 projecten in Boxtel, Best en Sint-Oedenrode. In Boxtel zelf betreft dit o.a. realisatie van het Staddlandgoed Stapelen (11 deelgebieden, 8 eigenaren).